

מדשן ביתך

גליון
מס' 587

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע
מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א

כי תבוא
תשפ"ו

תכלה שנה וקללותיה

פירוש נוסף כותב ה"אור החיים" על דרך הרמז. "והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך", הכוונה לביאת האדם אל העולם העליון, ולשם מביאים את "כל פרי האדמה", אלו המצוות, "אשר תביא מארצך", מן העולם הזה. יש לדעת, כי אם אדם יקיים את כל המצוות, אבל יעשה זאת בלי פרושי חז"ל אלא כפי ששכלו מבין על פי התורה עצמה, אז "ישרף הוא והם", הוא ומעשיו. בשי"ס יש ששים מסכתות, כל מי שידוע את כל השי"ס נקרא "גאון", השווה בגימטריא לשישים. את כל המצוות יש לקיים רק על פי דרשות חז"ל. רמז לדבר, שנאמר "ושמות בטנא", "טנא" בגימטריא ששים, אז "והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו שם".

"והיה כי תבוא אל הארץ" (כ"ו - א')

בפרשת ביכורים נזכר שלוש עשרה פעמים שם ה-ו-י-ה, כותב ה"משך חכמה", שהם כנגד שלוש עשרה מידות של רחמים, ובפרשה של שלוש עשרה מידות בפרשת כי תשא [שמות ל"ד] "ויעבור ה' על פניו", הזהיר על "ראשית ביכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך".

"והיה כי תבוא אל הארץ" (כ"ו - א')

הפרשה מתחילה בדיני ביכורים ותרומות ומעשרות, ויש להבין את ענין הסמיכות לסוף הפרשה הקודמת - פרשת עמלק. ולא עוד, שכתבה התורה "והיה" בו' החיבור, שכביכול פרשת עמלק ופרשת ביכורים קרובים בענייניהם זה לזה? מתרץ רבי זלמן סורוצקין בספרו "אזניים לתורה", ה"חפץ חיים" שואל, מדוע שרו של עשו בא להילחם דווקא נגד יעקב ולא נגד שאר האבות? ותרץ, השטן מסוגל לסבול את אברהם אבינו שמידתו "חסד", וגם מוכן לסבול את יצחק שמידתו "גבורה ויראה", אך אינו יכול לסבול בשום פנים ואופן את יעקב, שמידתו "תורה", ולכן בזה הוא נלחם. אבל, כשראה שלא יכול לנצח ולבטל את ישראל מהתורה, פגע בתומכי התורה. ועל זה נאמר: "ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו". "ירך" רמז לתורה [סוכה נ"ב]. "כף ירך" - תמכין דאורייתא. ובזה הצליח השטן לפגוע. לכן ציותה התורה לתת, שיהודי יתן תרומות ומעשרות וביכורים, והכל הולך לכהנים, שהם לומדי התורה, כדי שעל ידי זה, יוכלו ללמוד בהשקט ולהיות פנויים לעבודתו יתברך. בא השטן בסוף הפרשה הקודמת, ונלחם בישראל. ציוה הקב"ה, "לא תשכח" את מה שהוא עשה. ואיך לא תשכח, על ידי שתביא את התרומות ומעשרות שלך לכהנים, ובה תתמוך בלומדי תורה ותמחה את כוונתו ורצונו של עמלק. לכן, בוידי מעשרות אומרת התורה שעל המביא ביכורים לומר "לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי" את מה שעשה עמלק, שרצה להשכיח את התורה על ידי החלשת תומכי התורה, ולכן הבאתי את המעשרות לכהן.

כתוב בגמ' במגילה [דף ל"א:], 'תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, עזרא תיקן להן לישראל שיהיו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבתמשנה תורה קודם ראש השנה, מאי טעמא אמר אביי ואיתימא ריש לקיש, כדי שתכלה השנה וקללותיה.

ולכאורה יש להקשות, אם הטעם הוא משום תכלה שנה וקללותיה, א"כ עדיף יותר שלא לקרוא כלל בקללות ולא להזכירם, ומה הענין דווקא לקרוא הקללות. הרב ברוך רוזנבלום שליט"א הביא בשם ספר "תפארת יהושע", כמו שמצינו לגבי קרבנות, כתוב בגמ' מנחות [ק"י:] 'כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם'. כך גם לענין פרשת הקללות שעל ידי לימוד וקריאת הפרשה נחשב לנו כאילו וכבר באו הקללות, וממילא לא יבאו עלינו רעות. ולכן תקן עזרא לקרוא בפרשת הקללות שתכלה שנה וקללותיה, **אמן כן יהי רצון**.

"והיה כי תבוא אל הארץ" (כ"ו - א')

מספר פעמים כתוב בתורה 'והיה כי יביאך', שואל רבי שלמה גאנצפריד זצ"ל בספרו "אפריין", מדוע א"כ כתבה התורה כאן בלשון "והיה כי תבוא"? ותרץ עפ"י מה שכתבו המפרשים ז"ל [עין אלשיך הקדוש] שטעם הבאת הביכורים הוא כדי שידע האדם כי לה' הארץ ומלואה, והאדם איננו אלא כארץ, וכמו שהדרך היא אשר הארץ הנאמן מביא פירות הראשונים מן השדה לבעל השדה, כן צוה ה' ית"ש להביא ראשית פרי האדמה בית ה' - אל הכהן. וזה דכתיב "והיה כי תבוא וגו'", כלומר - אם יעלה בדעתך שאתה מעצמך ובכוחך באת אל הארץ וירשת אותה, על כן בכדי להוציא זאת מלבך הנני מצוך על מצות ביכורים, למען תדע ותשכיל כי ה' הוא הנותנה לך.

"והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה" (כ"ו - א')

שואל ה"אור החיים", הרי הכתוב בא לצוות כאן על מצות ביכורים, ולמה הקדים כאן פסוק שלם כהקדמה?

וביאר, הכתוב בא ללמדנו שהשמחה האמיתית היא בשיבת הארץ, כמו שאמר [תהלים קכ"ו - ב'] "אז ימלא שחוק פינו ולשונו רינה", וזה פירושו: "והיה" - לשון שמחה, "כי תבוא אל הארץ" יש לדעת כי לא בחרבם ירשו ארץ ולא בכוחו ועוצם גבורתו בא לרשת הארץ, אלא מתת ה' הוא - "אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה" ליישב את הארץ כולה ביהודים, ולא להשאיר אותה שממה - "וירשתה", ישיבת הארץ היא מצוה נשגבה שהפליגו בשבחה - "וישבת בה".

וכן מבואר ברמב"ם [מלכים פ"ה הלכה י']: גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקים את אבניה ומתגלגלין על עפרה, וכן הוא אומר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו. אך הרב מבריסק דייק מלשון הרמב"ם שעניין זה אינו נוהג אלא בגדולי החכמים בלבד ולא אצל שאר האנשים, ולכן בבואו לארץ ישראל לא נישק את אדמת הארץ. [שו"ת רכבות אפרים ח"ו סימן קמ"ז אות ד'].

בי"א תמוז תש"ה, הגיע מרן ראש הישיבה רבי אהרן לייב שטיינמן זצוק"ל לחופי ארץ ישראל, וכך מתוארים רגעים אלו בעיתון הצופה למחרת יום בואו. "עולה כבן 30 בערך, בעל עיניים יוקדות נפל אפים ארצה ונשק פעמיים את האדמה, וכמעט שלא יכל להינתק הימנה מרוב התרגשות, כל אלה שנודמנו לאותו מקום עמדו נרגשים ומוזעזעים, וגם שוטרים בריטיים לא גרעו עין מאדם זה, הצמא לארצו יותר מלמים".

"ולקחת מראשית כל פרי האדמה" (כ"ו - ב')

מצוות הביכורים כותב האר"י הקדוש היא תיקון לחטא המרגלים, שהמרגלים המאיסו את הארץ, ואילו מצוות ביכורים ניתנה משום חיבת הארץ, ולכן היא נוהגת רק בשבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל. אומר רבי מנחם זמבה הי"ד, שיש לרמוז זאת בדברי המשנה במסכת ביכורים [פרק ג' משנה א'], כיצד מפרשין הביכורין, יורד אדם בתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה, **אשכול שביכר, רימון שביכר**, קושרו בגמי ואומר הרי אלו ביכורים. מוזכרים כאן רק אותם שלושה משבעת המינים שהביאו איתם המרגלים כדי להוציא דיבת הארץ, וכמו שכתוב "ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים ומן הרימונים ומן התאנים" [במדבר י"ג - כ"ג].

"ולקחת מראשית כל פרי האדמה" (כ"ו - ב')

הקב"ה מצווה אותנו לתת את ראשית כל פרי האדמה, ורש"י מבאר שהסיבה לכך היא, כי הראשית מטבעה חביבה עד מאוד על האדם, ודרכו של עבד שרוצה באמת ובתמים לעשות את רצון אדונו בשלימות, להקדיש את מה שאהוב עליו ביותר לשמו. כותב ה"חתם סופר", השנה מורכבת משלוש מאות שישים וחמשה ימים, ומתוכן ישנן חמישים ושתיים שבתות שמוקדשות כולן לשם ה'. נותרו שלוש מאות ושלושה עשר ימים, מתוכם עלינו להפחית שבעה ימים טובים שיש בשנה, וכך נותרים עם שלוש מאות וששה ימי חול. כיון שמצוות ביכורים מצווים להביא אחד מארבעים, מתוך שלוש מאות וששה הימים שנותרו עבורנו בשנה, עלינו להקדיש עוד אחד מארבעים עבור הקב"ה. בחשבון פשוט נמצא, שהרי לנו שבעה ימים נוספים בשנה, שאותם עלינו לתת לקב"ה, ואת אותם ימים עלינו לתת לו מתוך ראשיתה של השנה, כמצוות ביכורים שניתנה מ"ראשית כל פרי". ימים אלו הלא הם עשרת ימי תשובה, בין ראש השנה ליום הכיפורים, כשמוהם לא מונים כמוהן את שבת שובה שנמנית במנין השבתות, ואת ראש השנה ויום הכיפורים הנכללים במנין הימים הטובים.

בספר **"מריצי תורה מעולם החסידות"** מסופר: רבי מאיר אריק הזדמן כפליט לוינה, וכדרכו ניגש לרב העיר לברר על ענייני הכשרות בעיר. שמעו של ר' מאיר אריק יצא למרחוק, ורב העיר רבי יוסף בוימגרמן נחרד לבואו. לאחר שהסביר לו את כל ענייני הכשרות, שאל ר' מאיר אריק את הרב, היכן נמצאת העיירה "מטרסדורף". ענה לו הרב, מרחק של נסיעה בת שעה בערך. ברצוני להגיע לשם עוד היום, אני רוצה להכיר את רבה של מטרסדורף. רב העיר אמר לו, שהוא מוכן לנסוע איתו לביקור אצל הרב של מטרסדורף, רבי שמחה עהרנפלד. כשבאו לביתו, מצאווהו לאחר אירוע מוחי כשחצי גופו משותק, ובנוסף, קשה היה לו לדפדף את דפי הספר, ובנו עזר לו. הם פתחו בשיחה בדברי תורה, ולבסוף נפרדו לשלום. תדהמתו של רבה של וינה גדלה, מה הבהילות לנסוע עוד היום למטרסדורף. חייך ר' מאיר ואמר לו, אחרי שיצא ספרי הראשון, אני מקבל כל שנה מרבה של מטרסדורף סלסלת פירות עמוסה לעייפה, ובוודאי הוא רוצה לקיים בזה מצוות ביכורים, ומאז ומעולם רציתי להכיר יהודי שבוערת בו אהבת תורה עד שהוא חש אהבת נפש למי שכתב דברי תורה, ואיך אוכל להימנע מלהגיע לבקר אוהב תורה שכמותו.

בספר "אהבת ציון" (ש"ל בשנת שצ"ט) מתרץ עפ"י מה שמצינו בדברי חז"ל [תנחומא בשלח כ"ה] שהקב"ה הביא את עמלק על ישראל על שהיו כפויי טובה, ואמרו 'היש ה' בקרבנו', וכלשונם 'בוא עמלק כפוי טובה' [עי' רש"י במדבר כ' - י"ז] ויפרע מעם כפוי טובה' (- כלשון רש"י שמות י"ז - ח'), 'תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין'), לכן נסמך ביכורים למחייית עמלק, שאמר הכתוב 'זכור את עשה לך עמלק' על שהייתם כפויי טובה, על כן הביאו ביכורים ותודו תמיד לה' הגומל חסדים טובים לעמו ישראל.

מסופר [מעשה איש, ח"ב מערכת 'אמונה ובטחון'], על אחד ממקורבי החזו"א שבישר לרבו שנולד לו בן למזל"ט, וכה אמר לו 'מגיע לי (ס'קומט זיך מיר א) מזל טוב', חזר החזו"א על דבריו בנימת הערה 'מגיע לך מגיע לך'... כאומר, הרי הקב"ה אינו חייב מאומה לא לך ולא לאיש מבני עולם. (עלון באר הפרשה)

"והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה וירשתה וישבת בה" (כ"ו - א').

מסופר בגמ' [כתובות ק"ב: וירושלמי שביעית פ"ד הלכה ז'] על רבי יוסי בר חנינא שהיה מנשק את הסלעים של עכו, רבים מהעולים לארץ ישראל נהגו לנשק את אדמת ארץ ישראל בבואם לראשונה לארץ ישראל שנאמר (תהילים ק"ב ט"ו) **"כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו"** [והנה רש"י מביא את הפסוק כי רצו עבדיך וכו' בלי להוסיף הסבר. והקשה ידידי הרב שפרינצלס [רמות ד' ירושלים] - לשם מה מעתיק רש"י את הפסוק ללא דברי פרשנות, וביאר, רש"י בא להדגיש שרב חייא נישק את עפר ארץ ישראל כי הוא חשק באבנים ובעפר עצמם בעצם היותם אבנים ועפר של ארץ ישראל. ומיד בראותו את האבנים ואת העפר מיד התגלגל בעפרה].

"ולקחת מראשית כל פרי האדמה" (כ"ו - ב')

עבודה מרובה כדי להתקדם ולהתעלות, הוא זה שבעז"ה יצליח וימשיך להתעלות. זה מה שכתוב אצלנו, "ולקחת מראשית", אם אדם רואה עצמו שהוא "מראשית", משם הוא יכול "לקחת" את ההמשך, את כל ההצלחה.

"ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלקיך נתן לך" (כ"ו - ב')

כותב בעל ה"עקידה", כל ענין מצוות הביכורים, הוא להוציא ממחשבתך שהיא "ארצך", ולהביא לידי הכרה "אשר ה' אלקיך נתן לך".

"ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך וכו' ושמת בטנא והלכת אל המקום וכו'" (כ"ו - ב')

מקיימים אנו את מצוות התורה כי כן ציווה אותנו הקב"ה, אבל ישנן מצוות שיש בהם גם סגולה. אחת מהן זוהי מצוות שילוח הקן, שהאר"י ז"ל כתב שיש בה סגולה לזרע של קיימא. לכן, אפילו שאנו מקיימים אותה משום רצוננו לעשות את רצונו של מלכנו, בכל זאת אנו מבקשים לזכות גם בסגולותיה. גם למצוות ביכורים יש סגולה, וכך כתב ה"לחם לפי הטף", שבכוחה להפיל את שונאיו של האדם ולהכניעה לפניו. מפליא להיווכח, שכעבור שנים, כשגזרו אויבי ישראל עליהם גזירות שונות ומשונות, הם התמקדו בשני איסורים מרכזיים, כפי שאומרת הגמ' [תענית כ"ח], פעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל, שלא יביאו עצים למערכה ושלא יביאו ביכורים לירושלים. ומדוע בחרו דווקא שתי מצוות אלו? אין זאת אלא שהמצוות הללו בפרט היו עבורם איום, וכדי להתמודד איתו הם ביקשו בכל מחיר לבטל אותן מן העולם. לאור סגולתה של מצוות הביכורים, מובנת הסיבה שבשלה חששו באופן מיוחד ממצווה זו. והסיבה לאסור הבאת העצים למערכה, נעוצה היתה בהבנתם שמשום חטאיהם של ישראל הם נענשו והתרחקו מעל אדמתם, ואילו הקורבנות ידועים כמכפרי עון ופשע, והם ביקשו למנוע מאיתנו כפרה זו בכל דרך אפשרית.

"ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם" (כ"ו - ג')

בספר "פרחי שושנה" שואל, מהי ההדגשה "אל הכהן אשר יהיה בימים ההם"? ומבאר, יהודי העמל לפרנסתו כל השנה, חורש וזורע וקוצר, ועובד כל השנה קשה בשדהו, מבין הוא שאת המעשרות הוא מביא לכהנים עובדי ה', יראי ה' שכל מגמתם ושאיפותיהם זה להתקרב לקדושה. אבל בזמן שנמצאים כהנים שאינם כאלה, וכמו שהנביא בשמואל מספר על בניו של עלי "חפני ופנחס" (ואע"פ שהגמ' אומרת כל האומר בני עלי חטאו, אינו אלא טועה, אבל בכ"ז היתה ביקורת קשה עליהם, ובגלל זה מתו קודם זמנם). חשב אותו יהודי שעמל כל השנה לפרנסתו, מה לי שאעלה לירושלים ואטרח כל הדרך, ולבסוף אביא את הביכורים לכהנים שאינם ראויים, עדיף שאשב בביתי ולא אעלה אל ירושלים. על זה מזכירה התורה "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם", אל תעשה חשבונות שמים. ומדוע באמת? כי חלק מהמצוה של הבאת הביכורים, היא להרבות שבח וכבוד להקב"ה, ויכול להיות שאותו אדם צודק בטיעונו, אבל בנו שרואה שאביו אינו עולה לירושלים על אף החובה, יגרום שגם אם הסיבה שבגללה אביו

החיד"א מביא להקשות בשם מהר"ם אבן חביב, לכאורה היה צריך להיות כתוב 'פרי העץ', כי הרי הביכורים הם משבעת המינים? ותירץ לפי המשנה בביכורים, מיד כשרואה תאנה שביכרה, כורך עליה גמי לסימן, ואומר הרי זו ביכורים. ואז הפרי עדיין בוסר, ועל הבוסר מברכים בורא פרי האדמה. ועוד, כי החיטה היא משבעת המינים, ועליה מברכים בורא פרי האדמה. החיד"א בספרו "חומת אנך" מתיר, וז"ל: ולי הדל אפשר לומר דצריך לומר 'הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי', על מתנת ארץ ישראל, ולכן לא אומרים "על פרי העץ", שהרי רוצה להודות לה' על מתנת הארץ, ועוד אפשר לומר, שהכוונה בזה לכפר על האדם הראשון שנברא מהאדמה וכתב 'ארורה האדמה', ועל ידי מצוה זו הויה כפרה וברכה, עכ"ל.

"ולקחת מראשית כל פרי האדמה" (כ"ו - ב')

המשנה בביכורים אומרת [פרק ג' משנה א'] אדם יורד לתוך שדהו, ורואה תאנה שביכרה, כורך עליה גמי לסימן ואומר לה הרי זו ביכורים. מדוע דווקא גמי? אומר רבי משה לייב מסאסוב, אדם הרואה שדהו מכוסה מעטה ירק והפירות מלבלבים, אפשר שיעלה על מחשבתו, כי כוחו ועוצם ידו עשו את כל זאת, ויתנשא ליבו ויתפאר בעמלו ובמעשה ידיו. לכן אמרו חז"ל שיכרוך על הפירות "גמי", ר"ת גדולים מעשי ה', שיבוא לידי הכרה שכל הפלא והפאר, של מעשי ה' הם. וזה גם הפירוש של הפסוק "ישא ברכה מאת ה'", ישיג, שכל הברכה מאת ה' היא.

"ולקחת מראשית כל פרי האדמה" (כ"ו - ב')

כותב ה"מסילת ישרים" [פרק י"ט], מצוות ביכורים מלמדת אותנו על דין הידור מצוות, וכך כותב: "וסדר העלאת ביכורים יהיה לנו לעיניים ולהראות מה הוא הידורן של מצוות, שכך שנינו [בכורים פ"ג - מ"ג]: השור הולך לפניו וקרניו מצופות זהב, ועטרת של זית בראשו וכו'". וכן במשנה ח', העשירים מביאים בכוריהם בקלות של זהב, והעניים בסלי נצרים. וכן במשנה י', שלוש מדות בבכורים, א. בכורים, ב. תוספת בכורים, ג. עיטור בכורים, שמוסיף עוד פירות, והעיטור אף הוא כתוספת, שיהיה יפה. מוסיף ה"מסילת ישרים" "הרי לנו בהדיא כמה ראוי לנו להוסיף על גופה של מצוה כדי להדרה, ומכאן נלמד לכל שאר מצוות שבתורה".

"ולקחת מראשית כל פרי האדמה" (כ"ו - ב')

האדמו"ר מקודינוב כותב, מפסוק זה נלמד איך צריך להראות מבטו של יהודי בחיי היום יום שלו. "ולקחת מראשית", תמיד תראה את עצמך כאילו אתה "בראשית", בתחילת דרך, ואז תוכל להגיע לכל מקום שתרצה, כי אם אתה מרגיש שאתה באמצע הדרך, שם גם תיעצר.

בעלון "לאור הנר" מביא בשם רבי משה פיינשטיין: רואים לפעמים בחור כשרוני מגיע ליישיבה, מתקדם הרבה ובשלב מסוים כשרואה שהוא התקדם מספיק וכבש לעצמו את המעמד הנכסף, הוא הולך לנוח, מפסיק לנצל את הכשרונות שלו, ומסתפק בכך שהוא יותר טוב מאחרים. כאן, בעצם, נעוץ סופו הרוחני, רק אדם שמתמיד, ומרגיש שהוא בתחילת דרכו ויש לפניו

מאמינים לו. בין היושבים במסיבה, היו ר' אלחנן וסרמן, וכשהוא ראה את עקשנותו של המחנות, אמר שטענתו שיש להאמין לו כי אב לא עושה עוול לבניו, אינה טענה. והראיה, מתפילת הימים הנוראים, אנחנו מבקשים "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים", בטוחים אנו שהקב"ה החפץ בחיים יזכרנו לחיים, שהרי בנים אנו למקום, שכתוב "בנים אתם לה' אלקיכם", א"כ, מדוע יש להוסיף ולבקש "זכרנו בספר החיים", מדוע לא די לנו בהבטחת הקב"ה כי יזכרנו לחיים? מכאן, שאינה דומה הבטחה ללא כתב להבטחה שבכתב.

רבי משה לנדינסקי, רבה של ראדין, הוסיף, שאפילו הבטחה שבכתב אינה בת תוקף כמו נתינה ביד ממש. והראיה מפרשתנו, אדם נכנס לפרדס ורואה פרי חדש, קושר הוא גמזי על הפרי, ואח"כ לוקחו, מניח אותו בסל ומביאו לירושלים, לבית המקדש. דרך זו לוקחת לפעמים כמה ימים, בשמש היוקדת או תחת גשם סוחף, וא"כ, לאחר כל ההשתדלות והטרח, אפשר להיות סמוך ובטוח שיתן האדם את פירותיו לכהן. ובכל זאת, לאחר כל התהליך "ולקח הכהן הטנא מידך", למה הכהן צריך לטרוח ולקחת את הסל מידו, בוודאי אם הוא הגיע עד ירושלים, הוא עצמו ימסור את זה לכהן? אלא, מכאן שאין לסמוך על הבטחות ממשיות ככל שיהיו, אלא רק כשיקח הכהן את הסל מיד הבעלים, יכול הוא להיות סמוך ובטוח. והוסיף **רבי משה דוד דרייען** אב"ד סקוטלנד, שאפילו על כתב אי אפשר לסמוך, שהרי יעקב התנה עם לבן תנאים ברורים כשאמר "ברחל בתך הקטנה", ועם כל זה לבן רימה אותו ונתן לו את לאה תחתיה, הרי, שאף בהבטחות ברורות וכתובות לא מספיק.

"אל הכהן אשר יהיה בימים ההם" (כ"ו - ג)

"אשר יהיה בימים ההם", אין לך אלא כהן שבימך כמו שהוא. [רש"י] העיר הרמב"ן (פרשת שופטים), דבשלמא בפרשת שופטים דכתיב 'ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם', מובן מה שפירש רש"י: 'אין לך אלא כהן שבימך', שלא יאמר איני מחויב לשמוע הכרעת דינו, כי אינו גדול כדורות הראשונים. אבל בפרשתנו - בהבאת ביכורים, פשיטא שאי אפשר להביא ביכורים - אלא רק לכהן שבימיו? ותירץ **רבי אליעזר דוד גרינוולד** זצ"ל אב"ד סאטמאר בספרו "קרבן לדוד", כל כהן זוכה בעת משמרתו בכ"ד מתנות כהונה שהיו באותו העת בבית המקדש, מהקרבנות והמתנות. ואם יזדמן שבזמן שאדם רוצה להביא ביכורים - יהיה אז במשמרת כהן שאינו גדול וצדיק כחבירו, שהוא כהן במשמר אחר, אולי יוכל לומר המביא - אמתין עם הבאת הביכורים שלי עד שיכנס המשמר של הכהנים הטובים יותר מהם, וכך ימתין שבוע מלהביא מתנותיו, עד שיגיע הכהן שלפני דעתו הוא הטוב במעלה מחבירו? ! על כן הזהירה התורה 'ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם', שלא יחמיץ ויאחר המצוה, כי חביבה מצוה בשעתה, ואין לך אלא כהן שבימך.

מסופר על **רבי מאיר שפירא מלובלין**, שנסע אל ה"חפץ חיים", וביקש ממנו לשמוע דבר תורה. אמר לו ה"חפץ חיים" שהוא לא חש בטוב, ואין לו כח. אמר לו ר' מאיר שפירא, הפסוק אומר "ובאת אל הכהן", כתב רש"י "כהן כמות שהוא". נהנה ה"חפץ חיים" מהחידוד, ופתח בדברי תורה.

לא עלה לירושלים תרד, הוא התרגל שלמצוות ביכורים אין חובה להגיע לירושלים. לכן ציוותה התורה, אל תעשה חשבונות, תעלה לירושלים להביא ביכורים "אל הכהן אשר יהיה בימים ההם", גם אם הוא לא מוצא חן בעיניך.

"ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי וכו'" (כ"ו - ג)

בעל ה"תפארת שלמה" מרדומסק כתב: יש בני אדם שהם כפויי טובה, וכל הדברים שבעולם וכל ההנאות עולם הזה שיש להם, הוא מעט אצלם, וכל ימיהם יש להם תרעומות על הקב"ה על שאין להם עולם הזה וכבוד כמו מלך. והעונש שלהם, שכל מה שיש להם נאבד כמו קרח בעשרו. ולפי זה פירש את הגמ' בבבא קמא [טז:] "כל מי שאינו כורע במודים לסוף נעשה נחש", ומדוע דווקא נחש? ומסביר, ישעיה הנביא כותב [ישעיה ס"ה - כ"ה] "ונחש עפר לחמו", כל מה שאוכל אינו טועם רק עפר. ולכן "מי שאינו כורע במודים", שלא יודע להכיר טובה ולהודות להקב"ה על כל הטוב, וגם כל הדברים הטובים שהקב"ה נתן לו בטובו היא כעפר בעיניו, ועדיין יש לו תרעומות ותלונות, "לסוף נעשה נחש", לסוף נהפך הוא לנחש, שכל מה שאוכל טועם רק טעם עפר.

"ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלקיך" (כ"ו - ג)

שואל המלבי"ם, לשון הפסוק לא מובן, איך מביא הביכורים אומר "הגדתי היום לה' אלקיך", בלשון עבר, הרי הוא לא אמר כלום, ורק לאחר הנפת הביכורים כתוב "וענית ואמרת לפני ה' אלקיך"? ומתיר, הפירוש במילה "הגדתי", אין משמעותה לשון "אמירה" ממש, אלא פירושו "פרסום" על ידי המעשה, וכמו שאמר דוד המלך בתהילים [י"ט - ב' - ד'] "השמים מספרים כבוד ק-ל ומעשה ידי מגיד הרקיע אין אמר ואין דברים", וכן כתוב בספר שמואל א' [כ"ד - י"ח] "ואתה הגדת היום את אשר עשית אתי טובה", והכוונה על פרסום המעשה. גם כאן, כאשר מביא הביכורים אומר "הגדתי היום", כוונתו כי על ידי עצם מעשה הבאת הביכורים ברצון ובשמחה, כולם יודעים שאין זה אלא רק על מקצת הפירות שהביא, אלא עיקר המטרה היא להודיע ולפרסם "כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו", להודיע ולפרסם על נתינת הארץ לכל ישראל.

ה"כלי יקר" מפרש, עיקר הטעם במצוות הבאת הביכורים, היא ההכנעה וההשתעבדות להקב"ה, א"כ, עצם ההליכה וההבאה, זה גופא כבר הכרזה ווידוי כי "באתי אל הארץ" לא בכוחי ועוצם ידי, או מכח ירושה, אלא אשר "נשבע ה' לאבותינו לתת לנו", וא"כ, עצם הבאת הביכורים היא כבר "והגדתי".

בספר "שליל אורות" מביא מעשה מרבי אלחנן וסרמן - בשמחת "תנאים" של בחור אחד. כשישבו כל המסובין והמתניו לקריאת התנאים, סירב לפתח המחנות לכתוב את הנדוניה עליו התחייב, כשהוא טוען בלהט שיש להאמין לו על דברתו, שבוודאי לא יזכר לבניו, ובוודאי יתן את מה שהבטיח, וכל מאמצי השכנוע עלו בתוהו, ואף אחד מהמסובין לא העיז לומר לו שלא

לפיכך מי שהביא ביכורים ובתוך כך הודה לקדוש ברוך הוא על שהיטיב עמו, יצא אמנם מכלל 'כפוי טובה', אולם רחוק הוא מלהיקרא 'מכיר טובה'.

רבי משה שטרנבוך הוכיח מפרשתנו שאין יוצאים ידי חיוב הכרת הטוב לקב"ה על ידי מה שמכיר בעצמו את חסדי ה', אלא צריך להודיע הדבר לאחרים ולפרסם את חסדי ה', שאין בעל השדה יכול להודות לקב"ה בתוך ביתו, אלא צריך לבוא לבית המקדש במקום שמתכנסים בו ישראל מכל העולם, ולספר בפיו את חסדי ה' ונפלאותיו וזוהי יהיה פרסום לדבר.

וכן פירש הגר"א **מוילנא** (אבני אליהו) את הפסוק בתהלים [ק"ה - א'] "הודו לה", קראו בשמו", שמלבד עצם החיוב "הודו לה", להודות לקב"ה ולהכיר בחסדי השי"ת, מוטל עלינו גם "קראו בשמו", "לקרוא בשם ה'" בפה ולפרסם שמו, וזהו שנאמר בתהלים [שם כ"ב - ג'] "אספרה שמך לאחי בתוך קהל אהלך", וכן נאמר [שם ל"ה - י"ח] "אודך בקהל רב בעם עצום אהלך". ועל כן ראוי לאדם להרגיל לשונו לומר תמיד: "ברוך ה'", שבוה הוא מקיים "לקרוא בשם ה' ולהודות לקב"ה בפיו, ובכל פעם שאומר כן מקיים מצווה שמכיר בחסדי השי"ת ונפלאותיו וטובותיו אלינו, וכן אמרו חז"ל (תנחומא וישב ח) על יוסף שהיה שם שמים שגור בפיו, וכתב השל"ה הק' (פר' בהעלותך) ז"ל "יש רמז מוסר בכאן על כל פעולה או תנועה שהאדם עושה יאמר, אם ירצה השם או בעזרת השם".

"ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלקיך וכו' וענית ואמרת לפני ה' וכו'" (כ"ו - ג' - ה')

"וענית ואמרת" לשון הרמת קול. [רש"י]

שואל ה"בית ישראל", הרי בפסוק ג' כתב רש"י "ואמרת" שאינך כפוי טובה, א"כ, מהו הפשט הנכון? וביאר, שניהם אמת, והאחד משלים את השני. דרך העולם, כשבאים לבקש מהקב"ה, צועקים ומבקשים בכל פה, אבל להודות ולומר תודה, מסתפקים לומר בשפה רפה ובחצי פה. ומכאן נלמד, כי גם על הכרת הטוב, צריך להיות בהרמת קול, להודות ולהלל ולשבח להקב"ה על כל הטובה שעשה לנו, וכמו כן צריך להודות לחבריו על הטובה שעשה לו, ובהרמת הקול...

"ולקח הכהן הטנא מידך" (כ"ו - ד')

המושג בביכורים [ג' - ח] אומרת, העשירים מביאים ביכוריהם בקלות של כסף וזהב, ומחזירים להם, והעניים מביאים אותם בסלי נצרים של ערבה קלופה, אך הסלים והביכורים ניתנים לכהנים. מכאן אמרו חז"ל [בבא קמא צ"ב]. "ביתר עניא אזלא עניותא" (אחר העני ממשיכה והולכת העניות), כי מהעני לוקחים את הסל, ואילו לעשיר מחזירים אותו. ולכאורה, למה שיקחו מהעני את הסל הדל והקטן של נצרים, הלא כבר ידוע מאמר חז"ל [בבא מציעא ל"ח]. "רוצה אדם בקב שלו יותר מתשעה קבין של חבירו"? מתרץ האדמו"ר **רבי יששכר דב מבעלז**, הבאת הביכורים היום, תחזור ותשנה לשנה הבאה, ולכן לעשירים מחזירים את כלי הכסף, כדי שייבאום גם לשנה הבאה בכלים הללו, משא"כ מהעני לוקחים ממנו את כלי הנצרים, ואומרים לו, תזכה לשנה הבאה להביא בכלים של כסף וזהב. וזה

האלשיך הקדוש שואל ותמה: "מה קול החרדה הזאת על פחות משהו חצי דינר?! שיחרד איש מביתו ומעירו, וילך רגלי בגלל אשכול ענבים אחד, ומן התאנים ומן הרימונים מעט מזעיר, וישים בטנא, ועל כתף ישאנו אם דל ואם עשיר, ואפילו אגריפס המלך! ויתקבצו יחד כל בני עיר ועיר בחליל מכה, ומיני זמרה בשירי זמר. ובכל עיר שיבואו בה, יצאו לקראתם זקניה ושופטיה ורבים משריה, לפי כבוד הנכנסים בהלל והודיה לה'. וכה משפטם עד שערי ירושלים. והולך לפנייהם שור וקרניו מצופות זהב ומעוטות בעטרות זית, ובהגיעם לשערי ירושלים ירימו קול ואומרים: "שמחתי באמרים לי בית ה' נלך, עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים", ככל הכתוב במשנה [בכורים ג] - ומה כל החרדה הזאת?"

ועוד שואל **האלשיך**: "מה ראו חז"ל לומר [תחילת בראשית רבה]: "בראשית ברא אלוקים" - בשביל הבכורים שנקראו "ראשית", שנאמר: "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך". הלא יפלא, מה גדלה המצוה הזאת, שעליה לבדה נברא העולם".

מתרץ **האלשיך**, התשובה מתומצתת כולה במשפט אחד בדברי רש"י הקדוש: "ואמרת" - שאינך כפוי טובה! הקדוש ברוך הוא הלא נותן לנו הכל. חיים ובריאות, אשר, נחת, משפחה וחברה, פרנסה וכלכלה - מה לא. ותמורת כל אלו, מה הוא דורש מאיתנו? לא כלום, רק דבר אחד: שלא נהיה כפויי טובה, שנאמר תודה. זהו הטעם לברכות שלפני האכילה. לדעת כי "לה' הארץ ומלואה", ושהוא נתנה ברצונו לבני אדם.

משל למה הדבר דומה, אמר **האלשיך הקדוש**, למלך שנתן לעבדו שדה, שיעבדה וישמרה. עמל העבד בשדה וטיפח את הפרדס, והניב פרות נאים. נטלם העבד והניחם בטנא, עלה אל ארמון המלך ואמר לו: "ראה נא, אלו פירות שדך, ולא העזתי לאכלם לפני שאציגם בפניך. שהרי אין השדה שלי, ואין פרותיה שלי". כראות המלך את הכנעת העבד, אמר לו: "יהי לך כל שאר היבול..."

מה שהתכוונו חז"ל "בתר עניא אזלא עניותא", היינו שאזלה וחלפה לה העניות ולא תחזור עוד. עוד הוסיף לפרש "בתר עניא אזלא עניותא", שאחרי האותיות "עני", באות האותיות "כסף", מאחר שישראל סבלו כבר עניות, צריכה העניות ללכת מאיתם.

רבי אהרן בקשט מסביר, הגמ' בבבא קמא [צ"ב:] אומרת, "בתר עניא אזלא עניותא", העשירים היו מביאים את ביכוריהם בקלות של כסף וזהב, והיו מקבלים אותן בחזרה, אך העניים שהיו מביאים את ביכוריהם בקלות של נצרים, היו משאירים אותן בידי הכהנים. ומדוע? כי הכהנים חסו על כבוד העניים, העשירים היו מביאים פירות רבים, משובחים ונאים, ולכן היו הכהנים מוציאים את הפירות ומחזירים להם את הקלות, אבל העניים הביאו פירות מועטים, וגם פירות אלו לא היו המובחרים, ואם הכהנים היו מוציאים את הפירות בשעת הבאתם, היו העניים מתביישים בפני כל על הביכורים שהביאו, ולכן היו הכהנים לוקחים מהם את הסלים עם הפירות שלא לביישם.

רבי יעקב ניימן בספרו "דרכי מוסר" מסביר באופן שונה. העשיר היה מביא את פירותיו בכלים יפים, והוא היה מרגיש רגש גאווה מפירותיו היפים, אומרים לו, קח את כליך הנאים, את גאוותך, אין אנו זקוקים לכלי זהב וכסף אם גאווה מעורבת בהם - "כי תועבת ה' כל גבה לב". אבל העניים, כפי מיעוט השגת ידם, מביאים היו סל פשוט של נצרים, בהכנעה ובשברון לב כשרוחם שפלה ונמוכה. אבל הקב"ה השוכן את דכא ושפל רוח, מחבב מנחה זו הבאה מתוך ענווה והכנעה, לכן הכהנים היו לוקחים גם את סלי הנצרים מהעניים כמנחה.

האדמו"ר רבי דוד מטאלנא אמר - לדידי מובן הדבר היטב, על פי עובדה שהתרחשה פעם אצלי. פעם שלחתי הודעה לכמה מהחסידים שלי שבדעתי לבוא לביקור בעירם לזמן מה. והיה ביניהם חסיד אחד עני, וכשרק שמע על בואי לעירם נתמלא לבו בשמחה רבה על הזכייה הגדולה שתהיה מנת חלקם, אך נפשו עגמה עליו על שאין בידו פרוטה ליתן להרבי עבור פדיון נפש. אבל כשישמעה רעייתו את דאגתו - הרגיעה אותו ואמרה שאין לדאוג על זה, כי במשך הזמן שעוד נשאר עד לביאת הרבי יתאמצו להרוויח עוד כמה פרוטות, עד כמה שידם מגעת, וכך יהא להם מה לתת להרבי לפדיון נפש. לעומת זאת היה בין החסידים עשיר אחד, אשר תיכף בשומעו את הבשורה על בואו של הרבי נתכרכמו פניו, בידוע שבוודאי ייאלץ ליתן להרבי מתנת יד חשובה, אחרת לא יהיה זה לכבודו של עשיר כמותו. ואכן כך עשה, אבל מתוך לב כבד. וסיים הרה"ק: אני אמנם נאלצתי לקבל את תרומתו של העשיר, אך לא היה לי הנאה - אלא רק בקבלת תרומתו הזעומה בת פרוטות אחדות של החסיד העני, שנתנה מתוך שמחה עצומה בכל לב ונפש.

כך הוא הדבר במצות ביכורים, בזמן שבית המקדש היה קיים כשרק הבחין העני בחלקת שדהו שהפירות מתחילים להתבשל - כבר נתמלא ליבו שמחה גדולה ועצומה שעוד מעט וזיכה לעלות לציון ברנה, להקריב ביכורים לפני ה'. אך כשנזכר שאין בידו כלי במה לשים את הפירות, נתמלא

לבו צער ודאגה. אך אשתו ניחמה אותו שהיא יכולה לקלוע סל מערבה קלופה לצור הביכורים, שיהא ראוי ויפה להביא בו מנחה לה', והיה הסל הזה נעשה מתוך חביבות המצוה ואהבת ה' מעומק הלב, ומתוך שבח והודאה לה' על שזיכה אותם במצוה גדולה וחביבה כזו של הבאת ביכורים לבית המקדש. ועל כן בבוא העני אל הר' ובידו הסל ובתוכו מנחת הביכורים, היה גם הסל עולה לרצון לפני ה' בשביל רוב הרגש של אהבת ה' וחביבות המצוה, שהשקיעו בעשייתם לפני ה'. לעומת זאת העשיר שהיה בחלקו שדות רבות, כשעובדי השדה באו והודיעו לו שכבר התבשלו הפירות, ואמרו לו שעליו להעלות ביכורים לירושלים, התחיל להתאנח על שהוא כבר צריך עוד הפעם לעלות לירושלים, אבל בהיות שאין לו ברירה וזהו חיובו, התחיל לחשוב אודות הכלי במה לשים את הפירות, הוא נזכר איך שאשתקד בא עשיר פלוני עם סס של כסף נהדר ביופיו, על כן הוא מחליט שהשנה מן הראוי להראות את מה שעשיר כמותו ביכולתו להביא, ובכן יביא קלתא של זהב מיוחדת במינה שעוד לא ראתה עין מעולם.

סיים **האדמו"ר רבי דוד מטאלנא**: זהו פשר הדבר הקלות הנהדרות של כסף וזהב שלא הובאו - רק לנקר את עינים של אחרים, להם לא היה מקום בבית המקדש, על כן החזירו אותם לבעלים. אבל סלי הנצרים שנעשו מתוך לב מלא אהבת ה' וחביבות המצוה, מנחה כזו קיבלו מאת הבעלים לרצון ונחת רוח לפני ה'.

"וענית ואמרת לפני ה' אלקיך" (כ"ו - ה')

"וענית ואמרת" לשון הרמת קול. [רש"י]

את המילה "וענית" יש אפשרות להבין גם בלשון "עני", שהוא לשון הכנעה, ומאידך, יש בה לשון של הרמת קול, אומר **האדמו"ר רבי יחזקאל מקוזמיר**, שאין בזה כל סתירה, ככל שאדם נכנע יותר, כך יכול יותר להרים את קולו, ומשה רבינו, העניו מכל אדם, אמר "וענית", על ידי זה שתכניע את עצמך, תוכל להרים את קולך "ואמרת לפני ה' אלקיך".

רבי מנחם מנדל מווארקא אמר, שלושה סימני היכר הם בבני עליה, יודעים להיות נכנעים בקומה זקופה, לזעוק על ידי שתיקה ולרקוד בלי תנועה כל שהיא.

"וענית ואמרת לפני ה' אלקיך ארמי אבד אבי" (כ"ו - ה')

"וענית ואמרת" לשון הרמת קול. [רש"י]

שואל **הרבי ר' העשיל**, הרי הגמ' בברכות [כ"ד:] אומרת המגביה קולו בתפילתו הרי זה מקטני אמונה, וא"כ כיצד המביא את הביכורים יכול לענות בהרמת קול? ומתיר, כל הסיבה שאסור להגביה קולו בתפילתו הוא מפני שמראה בכך שכאילו הקב"ה אינו שומע תפילת לחש, ואינו בוחן כליות ולב, וכמו שכתב רש"י שם. הרי שבמקום שתפילת האדם בקול היא המוכיחה שהקב"ה בוחן כליות, ודאי שלא יהיה איסור להגביה קולו. וגם כאן, הרי המגביה קולו אומר "ארמי אבד אבי", וכלומר שלבן ביקש לעקור את הכל, וזאת לא אמר במפורש, אלא הקב"ה חקר כליותיו ויודע את מחשבתו, ולכן בתפילה זו מותר לענות "בהרמת קול".

"וענית ואמרת לפני ה' אלקיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי

מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב" (כ"ו - ה')

בפשטות הארמי הוא לבן, וה"וירד מצרימה" הכוונה לעם ישראל, ומשמעות לשון הפסוק שכתוצאה מ"ארמי אבד אבי" לבן "וירד מצרימה", וצריך להבין את הקשר בין הדברים.

מסביר ה"אלשיך", כל המחלוקת בין יוסף לאחיו - היתה על שיעקב אבינו נהג בהעדפה כלפי יוסף על אחיו, כדשנינו בגמ' [שבת י:'] 'לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו - נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים'.

והנה, כל קנאתם היתה - כיון שלא היה בכור, ולא מגיע לו יותר מהם, ולמרות זאת שינה יעקב אבינו ונתן לו יותר, ולכן קנאו בו אחיו. אבל אילו נתן לבן הארמי את רחל ליעקב ראשונה - כפי שהבטיח, היה יוסף הבכור מן הדיו, ולא היתה מחלוקת ביניהם, וממילא לא היו באים למכירת יוסף, ולא היו יורדים למצרים. נמצא שלבן הארמי הוא הגורם לירידת יעקב ובניו למצרים. וזהו "ארמי אובד אבי וירד מצרימה".

ה"חתם סופר" מתרגם ע"פ הגמ' בגיטין [י:י] שדורשת על הפסוק [איוב כ"ח - כ"ג] "אלקים הבין דרכה והוא ידע את מקומה", הקב"ה ראה שישראל לא יוכלו לעמוד בניסיון הגלות אצל הארמיים שהיו גוזרים שמד שלא יתעסקו בתורה ולא יקיימו מצוות, ולכן הוליד אותן לגלות אצל הבבלים, כלומר, הארמים הם הגרועים ביותר. אומר ה"חתם סופר": גלות ישראל התחילה מאז לידת יצחק, ובאמת את כל הארבע מאות שנה של הגלות אפשר היה לסיים אצל לבן, אלא שלא היה שייך לסבול את הגלות אצל הארמיים, לכן לא היתה ברירה אלא לרדת למצרים ולגלות שם. על זאת נאמר "ארמי אבד אבי" - "וירד מצרימה".

רבי חיים קניבסקי מתרגם ע"פ מה שכתוב בחז"ל [ספר הישר סוף פרשת ויצא] שלאחר שלבן לא הצליח להרוג את יעקב אבינו, לא ישב בשקט, אלא שלח שליחים להודיע לעשיו שיעקב הלך, ועכשיו אתה, עשו, תצא לקראתו ותסגור איתו חשבון, ובאמת עשיו בא לקראתו. מדוע עשיו לא הרג את יעקב? כתוב בחז"ל [מדרש הגדול פרשת וישלח], היועצים של עשיו אמרו לו להיזהר, כי אברהם אבינו קיבל "ירושה" - "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם", והעביר אותה כנדוניה לבניו, אם אתה הורג את יעקב, ה"ירושה" כולה שלך, ותצטרך לרדת למצרים כגר. מה עשה עשיו, שלח צוואה לנכדו עמלק, בנו של אליפז, שיהיה עירני, ובזמן יציאת מצרים יפרע מבני יעקב. ולכן "ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים". אומר רבי חיים קניבסקי, שהענין מוסבר מצוין, "ארמי אבד אבי", ארמי הוא לבן הרשע שרצה להרוג את יעקב אבינו, אלא שלא הצליח. מה עשה? "וירד מצרימה", גם בלעם ירד למצרים, כדי לתת עצה לפרעה "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", "הפתרון הסופי" של היהודים. אבל הקב"ה עזר "ויהי שם לגוי גדול עצום ורב".

"ארמי אבד אבי" (כ"ו - ה')

שואל רבי יעקב קמינצקי, מדוע לא כתוב במפורש לבן הארמי אבד אבי? ומתרגם, לא רק לבן היה רמאי, אלא כל אנשי מקומו של לבן היו שונאי יעקב - שהרי כשאסף לבן את כל אנשי המקום לעשות משתה, ידעו כולם את כוונתו לרמות את יעקב ולתת לו את לאה במקום רחל, אבל איש לא בא לגלות לו שלבן הולך לרמות אותו, וא"כ, "ארמי" יהיה מי שיהיה, תמיד יהיה "אבד אבי".

"ארמי אבד אבי" (כ"ו - ה')

בהגדה של פסח אומרים "צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו". שואל הגר"א מוילנא, מה הפירוש "צא ולמד", איזה לימוד מיוחד עליו ללמוד ממוחשבת לבן הארמי? ומתרגם, אפילו שאנחנו לא מרגישים את הניסים שעושה איתנו הקב"ה בכל יום ובכל עת ובכל שעה, שהרי "אין בעל הנס מכיר את ניסו", בכל זאת הניסים מתרחשים יום יום, מתחת לחלוננו, כמו שדרשו חז"ל על הפסוק "לעושה נפלאות גדולות לבדו". דבר זה נוכל ללמוד מהתבוננות במעשה לבן הארמי - "צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות", אפילו שבהתבוננות שטחית לא נראה את הרעות שרצה לעשות לבן ליעקב אבינו, ואין אנו יודעים כל מה שרצה וזמם, אבל הרי התורה מעידה "ארמי אבד אבי", ביקש לבן וזמם "לעקור את הכל", אבל הקב"ה הפר את זממו וקלקל את מחשבתו. וכך זה בכל דור ודור, הקב"ה עושה איתנו ניסים ונפלאות, אפילו שאנו לא מבחינים בכך.

"ארמי אבד אבי" (כ"ו - ה')

ארמי אבד אבי, לבן, בקש לעקור את הכל, כשרדף אחר יעקב. [רש"י] שואלים המפרשים, מהיכן לנו שלבן ביקש לעקור את הכל, והרי השבטים כולם כבר נולדו באותו זמן, וגם אם היה הורג ח"ו את יעקב, הלא ישארו שבטי י-ה. וקשה לומר שלבן רצה להרוג גם את השבטים, שהרי הם נכדיו, עצמו ובשרו, ובוודאי לא רצה לנגוע בהם. וא"כ, מה הכוונה שביקש לעקור את הכל? מתרגם בספר "זכרון ישראל" בשם הריצב"א, לבן רצה להעביר על דתם את כל משפחת יעקב, ולשעבד אותם לעבודת אלילים, ולשם כך רדף אחריהם, כדי להחזיר אותם לחרן. אבל הוא ידע שעם יעקב עצמו זה לא יפעל, לכן התכוון להרוג בפועל רק את יעקב אבינו. אבל בעל ההגדה מתייחס למחשבת הזדון של לבן, שרצה עקור את מולם בהשמדה רוחנית. רבי חיים שמואלביץ אומר, מכאן נלמד יסוד גדול, גם אם השבטים היו נשואים בחיים, אבל בלי יעקב אביהם אין להם כלום... בלי הרבי אין חיים והכל אבוד. וזהו שביקש לבן הארמי, שבהריגתו של יעקב אבינו לא יישאר מבני ישראל כלום.

רעיון דומה ביאר רבי משה שטרנבוך בכוונת הלשון "אובד אבי", שרצה לאבד את הבנים מהשייכות אבותיהם, וזהו "אובד אבי", שרצה לנתק את הבנים מדרך האבות ולחנכם לדרך חדשה רח"ל, כי ידע שברגע שהילד פורק עול אביו ואמו ומחפש דרך חדשה ו'מתקדמת', הרי הבור פתוחה

הכתוב "וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות" [הושע ה' - י"ד]. א"כ גם כאן כוונת הפסוק לומר שיעקב אבינו גר במצרים בצמצום, ולכן כתוב "ויגר שם במתי מעט", כלומר בצמצום כי לא רצה לדור ברחבות מחוץ לארץ הקודש. עוד תירץ, כי אדרבה, 'מתי מעט' לא בא להשמיע את מניין הנפשות שירדו למצרים, אלא בא לומר כי אופן ירידתם למצרים היתה לצורך ישיבה מועטת ומגוריהם אכן היו 'במתי מעט'. יעקב אבינו זכר כל ימיו כי אין זה מקומו, וחבל להשקיע בבנייני פאר ודיוור שרד. כי אכן 'ויגר שם במתי מעט', הוא התגורר דיוור ארעי.

"ארמי אבד אבי" (כ"ו - ה)

בפסוק לא כתוב לא "אבד" לשון עבר, אלא בחולם, בלשון "הווה", אומר ה"דברי חיים" מצאנו, כי שנאת ישראל לא פסקה מאז ועד היום, הארמי ממשיך בשנאתו ובאיבתו בכל דור ודור.

"וירעו אותנו המצרים" (כ"ו - ו)
שואל האלשיך, היה צריך להיות כתוב "וירעו לנו" ולא "אותנו"? אלא, הפירוש "וירעו אותנו" הכוונה שעשו אותנו רעים. ומסביר את זה בהרחבה רבי מרדכי גיפטער ראש ישיבת טעלז, כאשר המצרים גזרו עלינו גזירות, חששו שמא המצרים לא יסכימו, ולא יתקבל על ליבם איך אפשר "סתם" להרע לעם, ללא סיבה. מה עשו? התחילו להבאיש את ריחינו, הוציאו עלינו כל מיני עלילות, ואחרי שהצליחו להבאיש את ריחינו ולהמאיש את ישראל, כמו שכתוב "ויקוצו מפני בני ישראל", אז יכלו לגזור עליהם גזירות שיקבלו על ליבם של המצרים. וזה מה שהתורה אומרת "וירעו אותנו", הציגו אותנו בעיני העם המצרי כאילו אנו אנשים רעים, ואז יכלו להצר לנו - "ויענונו".

"ונצעק אל ה' אלוקי אבותינו וישמע ה' את קולנו" (כ"ו - ז)
דוד המלך אומר בתהילים [י"ה - ז] 'בצר לי אקרא ה' ואל אלוקי אשוע', ויש להבין מדוע בתחילת דבריו אמר לשון 'קריאה' 'בצר לי אקרא ה'', ובסוף דבריו אמר לשון 'אשוע' 'ואל אלוקי אשוע'. רבי יעקב מאיר פאדווא זצ"ל, אב"ד בריסק, בספרו "נטפי מים" על הגש"פ, מבאר בשם ספר "גנוי יוסף": כאשר האדם מבקש על צרכיו מהקב"ה, אין דרך לזעוק בקול גדול, אלא בקריאה בלבד. אבל כאשר האדם מבקש מהקב"ה על כבודו יתברך המחולל, הרי ראוי ונכון לזעוק בקול גדול. וזו כוונת הפסוק: 'בצר לי' - כלומר: לצרכי, אזי 'אקרא ה' - בקריאה בלבד, אבל 'אל אלוקי' - כאשר אני מבקש על דבר הנוגע לכבודו יתברך, אזי 'אשוע' - אקרא בקול גדול. ועל פי זה ביאר בעל ה"נטפי מים" את הפסוק שלפנינו, 'ונצעק אל ה' אלוקי אבותינו' - דהיינו: הזעקה היתה על כבוד ה' המחולל, ולכן 'וישמע ה' את קולנו', דהלא אמרו חז"ל [בבא קמא צ"ב.] 'כל המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר - הוא נענה תחילה', ומשום כך כאשר בני ישראל לא זעקו על מצבם הקשה אלא על כבוד ה' המחולל, הם נענו תחילה וראה הקב"ה גם את עוניים ואת קושי שיעבודם.

"ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת" (כ"ו - ט)

"אל המקום הזה" - זה בית המקדש "ויתן לנו את הארץ" - כמשמעו. [רש"י] שואלים המפרשים, מדוע התורה הפכה את הסדר, הרי קודם נכנסו לארץ ישראל ואח"כ בנו את בית המקדש? ומתרגמים, התרגום יונתן בן עוזיאל [שמות י"ט - ד'] מתרגם את הפסוק "ואשא אתכם על כנפי נשרים", שבליל פסח באו על כנפי נשרים למקום המקדש, ואכלו שם את קרבן הפסח,

והנה הרבה טוענים שהשנאה שיש לאומות עולם כלפי ישראל, כי אנו מובדלים מכל האומות, ולו רק היינו מעורבים איתם, לא היתה כל שנאה. אומר בעל ה"שואל ומשיב", באה התורה ואומרת "ארמי אבד אבי", לכן הארמי היה חותנו של יעקב ודוד שלו, ואיזה מחותן או דוד ירצה לפגוע בקרובי משפחתו הקרובים ביותר, ויעקב עבד אצלו במסירות עשרים ושתים שנה, ולכן רואה איך שנהיה עשיר בגללו, ועם כל זה לא עזר קירבה זו בכלל להסיר את השנאה, ולכן ביקש לעקור את הכל.

פעם אמרו להרב מפוניבז' את חידושו של הגאון רבי מנחם זמבא - "אמר רבי שמעון - הלכה, עשו שונא ליעקב" - אף על פי שתמיד רק ר' שמעון דורש טעמא דקרא, שנאה זו אי אפשר להסביר טעמה, "הלכה". אמר הרב: 'ואני אוסיף את דברי - כל דבר בעולם הוא זמני, ארעי, הכל משתנה, אבל השנאה של עשו שונא ליעקב היא קבועה ונצחית. כמו שהשמש זורחת כל יום. כמו ההלכה שאינה משתנה, כך שנאתו!'

רבי כתרילאל אורבך מפוניבז' השאיר בכתביו רעיון דומה, לכאורה קשה, מדוע אנו מזכירים רק את מעלליו של לבן ולא של עשיו, שגם הוא ביקש להרוג את יעקב עוד לפני לבן? אלא, יש שני סוגי שונאים, יש השונא בגלל סיבה, כמו שעשיו שונא את יעקב שגנב לו את הבכורה, א"כ, כשתסור הסיבה תסיר גם השנאה, כמו שכתב רש"י כשנפגש יעקב עם עשיו, אמר לו יעקב: "עם לבן גרתי ולא נתקיימו בי הברכות, ואין לך סיבה לשנוא אותי". אבל ישנה שנאת חינו, וזוהי שנאה ששנא לבן את יעקב ללא כל סיבה, הוא הרי מעולם לא פגש אותו, וכל הזמן, מרגע שפגש אותו, ניסה לרמות אותו, ומכיון שאין טעם לשנאה, אין סיבה שתפסיק. לכן, חסד ה' שהיה בהצלת יעקב מלבן ומשנאתו, נחשב בעינינו לגדול יותר מאשר הצלת יעקב מעשיו ושנאתו.

"וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט" (כ"ו - ה)

לכאורה מקרא מסורס הוא, כי אין הכוונה לומר שהתגוררו שם במתי מעט, אלא היה צריך לכתוב וירד מצרימה במתי מעט ויגר שם, כי הירידה היתה במעט אנשים ולא המגורים. מתרץ ה"אמרי אמת" מגור, מובא בירושלמי, הבונה בחוץ לארץ בניינים גדולים - אפילו בית הכנסת גדול - עליו נאמר

ואח"כ חזרו למצרים. א"כ, בהתחלה בליל פסח, באו "אל המקום הזה", אל בית המקדש, ורק אח"כ "ויתן לנו את הארץ הזאת".

מפוניבו, למה המלאך החליף פסוק, המילה "לנו" מתייחסת לתורה, והפסוק הוא "תורה ציווה לנו משה", מדוע המלאך לא השתמש בתשובתו בפסוק זה? ועוד שואל הרב מפוניבו, מה הטענה ליהושע ולעם, הלא הם נלחמים עכשיו, ואי אפשר ללמוד תורה כשנלחמים? מתרץ הרב מפוניבו, אם התורה היא עול או מטלה שצריך לעשות אותה ולסיים, אז באמת אי אפשר לעשותה באמצע מלחמה, אבל אם התורה היא שירה והיא כל המתקוות שבעולם, אז אי אפשר לשיר באמצע המלחמה? וזה מה שאמר המלאך ליהושע, אתה שואל על ציווי? אתה שואל על "תורה ציווה לנו"? על ציווי לא הייתי בא, אני בא על "ועתה כתבו לכם את דברי השירה הזאת".

"ועתה הגה הבאתי וגו' והנחתו לפני ה' אלקיך" (כ"ו - י')

לא כתוב 'ונתתו' אלא כתוב 'והנחתו' מבאר רבי יהודה גרינוולד זצ"ל, בעל **"זכרון יהודה"**: כי האדם אינו נותן, כי נתינה פירושה דבר השייך לו הניתן לאחר, והאמת היא שהאדם לא נותן משלו אלא הכל שלו יתברך כנאמר [דברי הימים א', כ"ט - י"ד] 'כי ממך הכל ומידך נתנו לך', אלא רק הוא רק מניח - 'והנחתו לפני ה' אלקיך'.

"והשתחוית לפני ה' אלקיך" (כ"ו - י')

שאל רבי חיים שמואלביץ, בכל התורה כולה לא מצאנו מצוה של יחיד שכתוב בה השתחויה לפני ה' חוץ ממצוה זו - הבאת הביכורים, ומדוע היא שונה מכל מצוות התורה? ומתרון, במצווה זו ישנה נדיבות לב מיוחדת, שהרי טבעו של האדם שדבר שעמל וטרח הוא מתקשר אליו במיוחד. וכאן איש זה, יגע והתאמץ בחרישה, בסיקול, בזיבול, בזריעה וכל שאר עבודות האדמה, ואין לך חביב על האדם מדבר שעמל בו. וביותר, הראשית שחביבה עליו מן הכל, ולמרות הכל הוא מביא להקב"ה את פרי עמלו, את הראשית החביבה עליו ביותר הוא מעלה אותו לבית המקדש פרי מובחר ומשובח, הרי זו נדיבות לב שאין כמוה. במעשה נאצל זה זוכה האדם למעלת ההשתחויה להקב"ה שבא לידי ביטוי בהתפשטות הגשמית. שהשתחויה, הרי הוא כאומר שאינו תופס מקום בעולם כלל, והוא מוסר את נפשו וגופו לשמים. יתרה מזו, טבע זה שהוטבע באדם שהוא מחבב ומתקשר אל הדבר שעמל בו כל כולו לא נועד אלא כדי לאפשר לו להתעלות ולהתגדל כאשר נותן מפרי עמלו לזולתו, שכאשר יתן לו את הדבר החביב עליו ביותר, יתן לו בזה את לבו.

רבי ווידאל הצרפתי מתרץ, בכל תפילה לאחר סיומה אנו אומרים "עלינו לשבח". ולכאורה תמוה, הרי גם עד עתה עסקנו בשירות ותשבחות, ומה לנו בהוספה זו, ואם תפילה זו היא כ"כ חשובה, אדרבה נאמרה בתוך התפילה או בראשיתה ולא בסיומה?

אלא אדרבה, באו מסדרי התפילה ללמדנו, לכל יחשוב האדם שכבר יצא ידי חובת שבת והודאה באמירת פסוקי דזמרה או תפילת שמונה עשרה, אלא יידע כי עדיין צריך הוא שוב להודות ולהלל ולשבח. אף כאן, לאחר כל הבאת הביכורים ואמירת דברי השבח וההודאה, בל יחשוב האדם כי יצא בכך ידי חובה, לפיכך מצווה עלינו התורה - "והשתחוית".

"ארץ זבת חלב ודבש" (כ"ו - ט')

מכל טובותיה של הארץ, ומכל שבעת המינים בהם נשתבחה, מדגישה התורה את היותה "ארץ זבת חלב ודבש". מדוע? מבאר רבי מאיר שפירא מלובלין זצ"ל: הדבש והחלב, בשניהם יש חידוש. החלב, מקורו בדם. שכן שנינו: "דם נעבר, ונעשה חלב" [במרות ו:]. והדם, כידוע, אסור באכילה. חייבים למלוח את הבשר ולצלוח את הכבד כדי להוציא את הדם. והדם, האסור כשלעצמו, עוד "נעבר" ומתקלקל, ומתוך הקלקול ייצא משקה צח וטעים - החלב, מהנה ומזין - וכשר למהדרין!

חידוש אחר יש בדבש. שהדבורה שרץ טמא היא, האסור באכילה, וכלל בידו: "היוצא מן הטמא - טמא" [במרות ה:], והדבש יוצא מן הכלל, כי אין הצורך מתעכל במעיה של הדבורה אלא מעובד בנפרד בגופה, ועל כן התירה אותו התורה באכילה. הרי לנו שני מאכלים שהיתה סברה שיהיו נאסרים וטמאים, והנה לא זו בלבד שהם מותרים וכשרים, אלא עוד השתבחו בטעמם והם המובחרים שבמאכלים, טעימים ומזינים!

"ועתה הגה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה' והנחתו לפני ה' אלקיך וכו' ושמתה בכל הטוב" (כ"ו - י' - א')

אין טוב אלא תורה, שנאמר "כי לקח טוב נתתי לכם", אומר ה"אור החיים", אם היו בני אדם יודעים ומרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה, ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם.

אומר הרב מפוניבו, כתוב במסכת מגילה, שבמלחמה על יריחו בא המלאך ליהושע להזהירו על ביטול לימוד התורה בלילה, וגם על ביטול העבודה. שאל אותו יהושע, "הלנו אתה אם לצרנו"? מסבירים התוס', "הלנו אתה", האם באת על ביטול תורה שנאמר: "תורה ציווה לנו משה", "או לצרנו", שבאת כי ביטלנו קרבנות שמגינים עלינו מצרינו. ענה לו המלאך, "עתה באתי", שנאמר "ועתה כתבו לכם את דברי השירה הזאת". שואל הרב

בהגדה של פסח "מעשה רב" מסופר, שבאחד הימים מצאו את רבו של רבי ישראל סלנטר, רבי זונדל מסלנט, עומד ומתרגל את הכריעות וההשתחויות שבשמונה עשרה. לשאלת תלמידיו מדוע הוא עושה זאת, אמר, תביטו אל חצרות המלכים, עומדים השומרים ומתרגלים את הצדעותיהם, דורכים את נשקם, צועדים בסך, והכל כדי שכשיעמדו לפני המלך יידעו מה לעשות. א"כ, מדוע שגם אני לא אעשה כך, מדוע לא אתרגל את כריעותי והשתחוותי לפני שאני עומד בתפילה ובא לפני המלך?!

"ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך" (כ"ז - י"א)

אדם שמקבל מתנה מהמלך, השמחה היא לא על ערכה של המתנה, אלא השמחה היא שאת המתנה הוא קיבל מהמלך, חשיבותו של הנותן היא המעלה את ערכה של המתנה. אומר ה"תפארת שלמה" מרדומסק, לכן אמרה התורה "ושמחת בכל הטוב", לא רק משום שהוא טוב, אלא בעיקר "אשר נתן לך ה' אלקיך" - משום שהשם יתברך הוא הנותן.

"ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך וכו'" (כ"ז - י"א)

כתוב בתהילים [קט"ז - ד] "עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם", הפסלים של הגויים עשויים מכסף וזהב ונבנים ע"י אדם. מובא ב"ספר חסידים", "עצביהם", אותה יודע מדוע אנשים עצבניים כל היום, כי הם חושבים שכסף וזהב זה "מעשה ידי אדם", אם היית יודע כי הכל בא מהקב"ה, לא היית עצבני ונרגז. לכן אומרת הגמ' [ברכות ד:] כל האומר תהילה לדוד בכל יום שלוש פעמים, הרי זה בן עולם הבא, ולכאורה, איך בקלות כזאת זוכה האדם להיות בן עולם הבא? הגמרא דנה, מה המעלה הגדולה שיש במזמור זה? אם בגלל שיש בו את כל הא' - ב', הרי יש מזמור אחר שיש בו את כל הא' - ב' כפול שמונה - פרק ק"ט. אלא אומרת הגמ', החשיבות נובעת מהפסוק "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון". דוחה הגמ', אם כן, יש פרק אחר "הלל הגדול" [תהילים קל"ו - כ"ה] שנאמר בו "נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו". אומרת הגמ', שבתהילה לדוד יש בו את שתי המעלות גם יחד, גם מסודר לפי הא' - ב', וגם יש בו את הפסוק "פותח את ידך". [הובא בעלון "אש דת"].

שואל ה"פני יהושע", מה כל כך חשוב בפסוק "פותח את ידך" שבגללו הוא בן עולם הבא? ומסביר: אנשים לא עובדים את ה' כראוי, כי אין להם זמן, הם עסוקים ראשם ורובם כי הם בטוחים שהפרנסה באה כתוצאה מהשתדלותם, אבל אדם האומר "פותח את ידך" שלוש פעמים ביום ומתכוון לזה, הוא יודע שהפרנסה באה מהקב"ה, וכל עבודתו לפרנסתו אינה אלא בגדר השתדלות. אדם שיודע זאת, לא צריך לעמול ולהתייגע כל היום לפרנסתו, ממילא כבר יש לו פנאי ללכת לשיעור, להתפלל כראוי, והוא גם לא יגנוב ולא ירמה במסחרו, כי הוא יודע שכל מה שהוא עושה, זו רק השתדלות, וכל מזונותיו קצובים לו מראש השנה, ואם הוא יודע כל זאת, ודאי שיהיה בן עולם הבא.

ה"בית הלוי" פגש פעם אחד מתלמידיו לאחר תקופה ארוכה שלא פגשו. שאל אותו ה"בית הלוי", מה אתה עושה? ענה, אני מנהל עסק וב"ה פרנסתי מצויה. לאחר כמה דקות, ניגש אליו ושאל אותו, מה אתה עושה? אני מנהל עסק וב"ה העסקים משגשגים, חשב, שהרב כנראה לא שמע מקודם את דבריו. לאחר כמה דקות, שוב ניגש הרב ושאל: מה אתה עושה? כבר אמרתי קודם לרב, כי אני מנהל עסק. כן, שמעתי היטב את דבריך, אבל אני שואל מה אתה עושה, ואתה עונה לי מה הקב"ה עושה, הפרנסה היא משמים והיא מעשה ידיו של הקב"ה, אבל אני שאלתי אותך מה עם הלימוד שלך, מה עם קביעת עיתים לתורה? מה עם יראת שמים שלך, מה עם התפילות?

"ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך ולביתך" (כ"ז - י"א)

כתוב בספרי, אין טוב אלא תורה, ולכן ציווה משה "עשר תעשר", מה הכוונה? אומר ה"חתם סופר", בהסכם זבולון ויששכר, זבולון מפרנס את יששכר העמל בתורה יום וליילה, ונראה ששמחתו אינה שלימה, זבולון מצטער על שאינו לומד תורה, וגם מוציא כסף מכיסו, אבל בעולם הבא הוא ישמח כי יזכה למחצית השכר של יששכר. לעומתו, יששכר שמח שיכול להתמסר ללימוד תורה בלי לעבוד, אך בד בבד הוא עצוב, כי בעולם הבא הוא יצטרך לתת חצי משכרו לזבולון, ויוצא, שזבולון עצוב בעולם הזה וישמח בעולם הבא, יששכר שמח בעולם הזה ועצוב בעולם הבא. לכן כתוב [דברים ל"ג - י"ח] "שמח זבולון בצאתך", כשיצא מהעולם, "ויששכר באהליך", ששמח כשהוא בעולם הזה. לכן, הטוב ביותר שיששכר ידאג בעצמו לפרנסה, אבל אם יעשה את זה, יתכן מאוד שהוא כבר לא יהיה יששכר! יש עצה "עשר בשביל שתתעשר", שבזכות מצוות מעשרות יזכה לעשרות בלי שייצטרך לטרוח ולעמול לפרנסתו. לכן אומר המדרש, אין טוב אלא תורה, לכן ציווה משה רבנו "עשר בשביל שתתעשר", כלומר, אם תרצה לשמוח בכל "הטוב" ולשמור לעצמך את כל השכר על לימוד התורה שלך, "עשר" ואז לא תזדקק לזבולון.

"כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתת

ללוי לגר ליתום ולא למנה וכו'" (כ"ז - י"ב)

שואל רבי אהרן בקשט, פסוק זה מדבר במעשר הניתן בשנה השלישית שהוא מעשר עני, כי בשנה הראשונה והשנייה לשמיטה נותנים מעשר ראשון ומעשר שני, וא"כ, מדוע דווקא שנה זו נקראת "שנת המעשר" הרי בכל השנים מפרישים מעשרות? ומתוך, התורה מלמדת אותנו שאחרי שנתיים שאדם נתן נתינה שאינה גמורה, שמעשר שני הוא עצמו אוכל בירושלים, הגיע הזמן שיעלה בדרגה כדי לתת מעשר נתינה גמורה בלי שיש לו בה חלק, ולכן היא נקראת "שנת המעשר", שכולה שנה שמעשרותיה לאחרים, מעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעניים, ובזה אתה מקיים "ואכלו בשעריך ושבועו", הם ורק הם.

"ונתתה ללוי לגר ליתום ולא למנה ואכלו בשעריך ושבעו" (כ"ו - י"ג)

שואל רבי פנחס מנחם יוסטמן מפילין, מדוע כתבה התורה 'ואכלו בשעריך', וכי מה נפקא מינה היכן יאכלו העניים? אלא, מרומז כאן שיכניסם לביתו ואז יברכו את בעל הבית בברכת המזון, כמו דאיתא בסמ"ג [עשין כ"ז] 'וברכת את' [לעיל ח' - י'] - לרבות בעל הבית, ועל ידי שיכיר טובה לבעל הבית, הוא יזכה שיתקיים בו 'ושבעו'.

"ונתתה ללוי לגר ליתום ולא למנה ואכלו בשעריך ושבעו" (כ"ו - י"ג)

התורה הוסיפה את המילה "ושבעו", ללמדנו, שאדם צריך לתת בעין יפה, נתינה בצרות עין, אין הברכה שורה בה. ישנה אימרה על המשנה [אבות א' - ה'] "ויהיו עניים בני ביתך", תדאג שהעניים ירגישו אצלך כמו בני הבית, לפעמים, אורח מגיע רעב, ומפני הנימוס לא מבקש מנה נוספת, לכן מלכתחילה שים לו מנה כפולה, ואם ישאיר, הקב"ה ישלח לך ברכה בזה, וכן כשאתה מוזג משקה לעצמך, מוזג גם לאורח, כי לפעמים הוא מתבייש לקחת לבד.

"ואמרת וכו' בערתי הקדש מן הבית" (כ"ו - י"ג)

אין מצוה אחרת שבה אנו מוצאים שהאדם צריך להתוודות שקיים אותה, ורק במצוות מעשר בלבד. אומר האברבנאל, הסיבה לכך, כי 'מעשר הוא ממון שאין לו תובעים', חוב שאיש אינו יכול לתובעו, שהרי אדם רשאי לדחות מפניו כל כהן ולומר לו שרצונו לתת את התרומה והמעשר למישהו אחר. ובענייני ממון, ובמיוחד בשעה שאין תובע, טבעו של אדם הוא שקל לו להיכשל בכך, לכן ציוותה התורה, שיהא אדם מתוודה בפומבי בבית המקדש, ומכריז שקיים את מצוות המעשרות, ודבר זה ירתיעו, כי כשהוא פונה בדבריו אל הקב"ה ובפומבי יחשוש וירא לשקר.

רבה של לודז' הגאון רבי אליהו חיים מייזל זצ"ל ידוע היה בפעליו העצומים למען הרבות צדקה וחסד. פעם פנה אל אחד מעשירי העיר בבקשה שירים את תרומתו לענין של צדקה חשוב מאוד. 'לצער אין ביכולתי לתת כעת', התנצל העשיר, נאנח עמוקות והמשיך: 'רק לאחרונה השקעתי הון בעסקה שלא עלתה יפה, ומכירת הסחורות בחורף הארוך לא הניבה רווחים נאים. אין מה לדבר עכשיו על נתינת מעות לצדקה'. עברה תקופה והעשיר חזר לעשות חיל בעסקיו, והוא הלך והתפרסם כאחד מגדולי העשירים, ושוב פנה אליו רבי חיים. 'מה מצבך כעת?' התעניין הרב. ככה, השיבו העשיר בשפה רפה, וכבש את עיניו בקרקע.

אמר לו רבי אליהו חיים: 'עתה סייעת בידי להבין את דברי הגמ' [סוטה ל"ב]: 'תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר: אדם אומר את שבחו בקול נמוך ואת גנותו בקול רם. שבחו בקול נמוך - מן וידוי מעשר, וגנותו בקול רם - ממקרא ביכורים'. תמיד תמהתי כי שבחו הוא מצבו הטוב, וגנותו היא מצבו הרע. בשעה שאדם מביא ביכורים אי אפשר ללמוד על מצבו החומרי, שהרי לא השבח מתגלה כאן אלא הגנאי, כאשר כל אחד מביא סל קטן של ראשית הפרי, ומראהו כעני מסכן. אדם שמביא ביכורים אינו חושש שיקנאו בו או

יבקשו ממנו לתת משלו, ולכן הוא אומר את מקרא ביכורים בקול רם. לעומת זאת בנתינת מעשר מתגלה כל אחד בעשרו, והכל יודעים כמה יש לו לפי גודל המעשר שנתן, לפיכך אומרים את וידוי המעשר בקול נמוך, שהרי על הצלחתו האדם אינו מדבר בקול רם, שמה יבוא רבה של לודז' ויבקש ממנו צדקה'...

"ואמרת לפני ה' אלקיך בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי" (כ"ו - י"ג)

שואל הספורנו, איזה סוג של נוסח וידוי הוא זה? בכל וידוי אדם מכה על ליבו "חטאתי עויתי פשעתי", אבל כאן מביא המעשרות משבח את עצמו "בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולא למנה ככל מצוותיך אשר צויתני לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי לא אכלתי באוני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת שמעתי בקול ה' אלקי עשיתי ככל אשר צויתני", וא"כ, היכן הוידוי שבדבריו? מתרין הספורנו, לכל יהודי יש בבית בכור, שלפני חטא העגל שימש ככהן, ואפשר היה לתת לו את המעשר. מדוע בכל אופן נאלץ אדם לתת את המעשר לאחרים, לכהנים בני שבט לוי? בגלל חטא העגל. על זה בדיוק מתוודה האדם ואומר: ריבוננו של עולם, עשיתי את העגל, ובכך "בערתי הקדש מן הבית", היה בביתי בכור שחלה עליו קדושת הכהונה, ואני בעשיית העגל "בערתי" אותו, נטלה מבני הבכור מעלת הכהונה, ומה נעשה איתה? "וגם נתתיו ללוי", לבני שבט לוי.

האדמו"ר מהר"ש מבעלז מתרין, כל יהודי יודע שאי אפשר לצאת ידי חובת שמים אף במקצת, וכאן שחייבה התורה לומר 'עשיתי ככל אשר צויתני, והוא יודע בעצמו שלא התחיל לצאת ידי חובתו והוא מוכרח עוד לומר 'עשיתי ככל אשר צויתני' מסתמא הוא אומרו מאוד בשברון הלב, וזהו הוידוי האמיתי להיות לבו נשבר בקרבן'.

הרבי מקוצק מבאר, הנה בהמשך דברי הפסוק נאמר 'השקיפה ממעון קדשך מן השמים', ופירש רש"י [ספר] עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות, שאמרת [ויקרא כ"ו, ג'] 'אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם', ומדייק הרבי מקוצק ז"ע, פשר הלשון עשינו מה שגזרת עלינו, היה צריך לומר עשינו מה שאמרת לנו, עשינו מה שצוית אותנו? אלא כוונת הספר' לומר שאף מילים אלו - 'עשינו ככל אשר צויתנו' - גם אותם גזרת עלינו לומר בוידוי מעשרות, וזאת למרות שאין אנו ראויים להוציא מפינו מילים אלו. אעפ"כ אנו מקיימים את גזרתך ואומרים את לשון הוידוי כפי שצוית אותנו, אם כן קיים אף אתה את הבטחתך 'ונתתי גשמיכם בעתם' וכו'.

"בערתי הקדש מן הבית" (כ"ו - י"ג)

כתוב במשלי [כ"ג - כ"ג] "אמת קנה ואל תמכר", כותב ה"פלא יועץ" [ערך ספר], רמז, שיראה אדם לקנות ספרים ככל יכולתו. ומוסיף, אף אם יש לו ספרים כפולים, לא ימכרם, אם לא על מנת לקנות ספרים אחרים תחתיהם. ומביא מ"ספר חסידים" מעשה באחד שהיה לו ספר זוהר מיותר ומכרו, וקראוהו בחלום "בהמה", ופתרו לו החלום שזה ראשי תיבות של הפסוק "ביערת

הקודש מן הבית" (כ"ו - י'), על שביעך את הספר הקדוש מביתו. על פי זה מבאר בספר "ימצא חן" את לשון הגמרא בבבא מציעא [נ"ח], ר' יהודה אומר אף המוכר ספר תורה ובהמה ומרגליות אין להם אונאה, שלכאורה היה ראוי יותר להעמיד ברשימה את הבהמה אחרי המרגליות ולא להצמידה לספר תורה! אלא שאדרבה, כאשר עוסקים ב"מוכר ספר תורה", מתאים להציב בצמוד לו את ההגדרה אודותיו המובאת בספר חסידים.

בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי" (כ"ו - י"ג)

המטרה האלוקית היתה שכל עם ישראל יהיו "ממלכת כהנים וגוי קדוש" [שמות י"ט - ו'], וכולם יהיו במעמד שווה, ואם כן, מי יעבוד, מי יהיה הזבולון? התשובה, אומות העולם, וכמו שרבי שמעון בר יוחאי חשב כשיצא מהמערות, וכמו שהגמ' בשבת [ל"ג]: אומרת, שאפשר על ידי נוכרים, והקב"ה מחלק מזון בריוח לעושי רצונו, אבל בני ישראל הלכו וחטאו, חטאו בעגל והקב"ה אמר שרק שבט לוי ישרת בקודש, וכל השאר? יש "זבולון" ויש "יששכר". לכן, אומר ה"כלי חמדה", בביעור המעשרות אומרים "ביערת הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי".

"בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי" (כ"ו - י"ג)

נאמר במשנה [מעשר שני פ"ה - מ"ו]: "נתתיו ללוי" - זה מעשר שני, "וגם נתתיו" - זו תרומה ותרומת מעשר (לכהן). ויש לעיין, הרי מצוות הביעור נוהגת גם במעשר ראשון וגם בתרומה, אם כן מדוע אצל לוי כתבה תורה בפירוש, ואלו הכהן רק נתרבה מתיבת גס".

מבאר בספר "שבענו מטובך": יש חלוק בין כהן ללוי. סתם לוי הוא עני, וכלשון הפסוק [דברים י"ד - כ"ז]: 'ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך' (ועין ספרי שם, בכל מקום שאתה מוצא לוי הזה תן לו וכו'), אבל סתם כהן הוא עשיר, כדאיתא בספרי [פרשת וזאת הברכה על הפסוק בך ה' חילו]: 'רוב כהנים עשירים הם'. מעתה יובן מדוע הכהן התרבה מהמילה 'גם' ולא נלמד מעיקר הדרשה. הלוי נכתב במפורש בתורה בפסוקים אלו של שנת מעשר עני, כי בדרך כלל הוא עני וכנ"ל, וממילא מקבל גם מעשר ראשון וגם מעשר עני, אבל הכהן אינו עני ואינו שייך לפרשה של עני, ומגיעה לו רק תרומה, לכן כתבתו התורה רק בריבוי.

"לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי" (כ"ו - י"ג)

מובא בשם ה"מגן אברהם" ששאל, מה הקשר בין "ביערת הקדש מן הבית" לבין המשכו של הפסוק "לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי"? והסביר, במדרש [דבר"ר עקב פרשה ג'] כתוב, אם אדם נזהר במעשרות, אין לעכברים שליטה בתבואתו. ומובא במסכת הוריות, וכן בשו"ע הלכות דרך ארץ, שמאכל שאכלו ממנו עכברים, קשה לשכחה. וזה הפשט, "ביערת הקדש מן הבית", הייתי נזהר במצוות המעשרות, וממילא לא שלטו העכברים בתבואתי, ולכן לא באתי לידי שכחה - "לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי".

בספר "תורות ועובדות מבית רבותינו" מסופר, פעם נפגשו האדמו"ר מסאטמר והאדמו"ר מויז'ניץ בגרוסוורדיין. אמר האדמו"ר מויז'ניץ,

ה"קדושת לוי" פירש את התפילה "כי זוכר כל הנשכחות אתה הוא מעולם", שהקב"ה זוכר את כל מה שאדם שוכח, הן במצוות והן בעבירות, ובהתאם לכך משלם שכר או מעניש. כלומר, אם אדם עושה מצוה, וכתוצאה מכך מחזיק מעצמו ומתגאה, הקב"ה שוכח לו את אותה מצוה. ולהיפך, אם אדם עושה עבירה, חלילה, וזוכר אותה, ויודע שצריך לתקן את מה שעשה בבחינת "וחטאתי נגדי תמיד", אזי ה' שוכח מהעבירה. משא"כ, אם כשעושה מצוה שוכח ממנה תכף ומיד, ויודע שאין לו במה להתגאות, כי כמה שיעשה, עדיין לא יצא ידי חובתו, אז ה' זוכר את המצוה.

ענה לו האדמו"ר מסאטמר, לפי פירוש זה, ניתן לפרש גם כאן אצלנו, "לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי". ולכאורה קשה, איזה מין וידוי הוא זה, הרי אומר כאן, רק דברים טובים על עצמו, "עשיתי ככל אשר צויתני וגו', ובידוי הרי צריך לומר שעשה דברים לא טובים? אלא, שהודוי הוא על "ולא שכחתי", אמנם עשיתי רק דברים טובים, אבל לא שכחתי מהם, וכשעושים מעשים טובים צריכים תכף לשכוח אותם ולא להחזיק לעצמו טובה על עשייתם.

"לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי" (כ"ו - י"ג)

הקשה רבי ברוך הלוי עפשטיין זצ"ל בספרו "תוספת ברכה", מה היא המעלה באמרו 'ולא שכחתי', כי הלא ממילא מובן אשר אם עוברים על מצוה ומקיימים אותה - הלא אין שוכחים, כי השוכח לא יעשה, ומכיוון שאמר 'לא עברתי' הרי כלול בזה העדר השכחה? וביאר הדבר עפ"י מה שכתב הרמב"ם [פרק א' מאבות], 'כי זה העושה מצוה מיראה אפשר שתסור יראתו לשעה וישכח לעשות חובתו, ולא כן העושה מאהבה - כי רגש האהבה לא יתן אותו לשכוח חובתו אף לשעה, וכן אמרו חז"ל 'האוהב לא ישכח', עכ"ל הרמב"ם, וזו היא הכוונה כאן 'לא עברתי ממצותיך', ולא רק שלא עברתי מפני היראה, אלא גם עשיתי מאהבה, ומעולם לא שכחתי חובתי כדרך האוהב, וזה תוספת הידור.

"לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי" (כ"ו - י"ג)

"ולא שכחתי" - מלברך על הפרשת מעשרות. [רש"י] ביאר ה"בית ישראל" מגור: בוודאי אין כוונת המברך להתפאר בכך שלא שכח לברך, וכי מדוע שישכח?! אלא כוונתו להשתבח שמעולם לא שכח והסתפק אם ברך או לאו, שכן דקדק לברך בכבוד ראש ובכוונה יתרה.

ה"חתם סופר" היה רגיל מידי בוקר לסעוד את ליבו בפרוסת עוגה לצד כוס קפה שהוגשו לו על ידי משמשו. משמש זה עני מרוד היה. פעם, כשגבר עליו הרעב, לא התאפק ואכל את העוגה במקום להגישה לרבו, כשהוא אומר בלבו כי בוודאי לא ירגיש הרב בחסרונה, לרוב שקיעותו בתורה. מה רבה היתה תדהמתו כאשר בצהרי היום שאל אותו ה'חתם סופר' מפני מה לא הגיש לו את העוגה כמנהגו? כאשר ניסה השמש להתכחש ולטעון כי בוודאי שכח הרב כי אכל את העונה, דחה ה'חתם סופר' את דבריו מיד ואמר: "אם אכלתי או לא אכלתי - אינני זוכר, אך אם ברכתני או לא ברכתני,

זוכר אני היטב..." (זמרתק האור' הגש"פ עמוד 813)

ואח"כ במשך ט"ו יום חזרו לביתם, עד שהספיקו לחזור לשגרת החיים אחר שיותר מל' יום שלא היו בביתם, התחילו להתכונן לעלות שוב ירושלים ט"ו יום לרגל חג השבועות, ולשהות שם כמה ימים אח"כ להקריב את עולת הראיה שיש לה השלמה ז' ימים ושוב לחזור לביתם מהלך ט"ו יום, ועד שחזרו שוב לשגרת החיים בבית, יצא בעל הבית לשדהו וראה תאנה שביכרה וכו' שוב הוא צריך לעלות לירושלים ט"ו יום להביא ביכורים, ושוב לחזור לביתו מהלך ט"ו יום, ועד שמתרגל שוב לחי' היום יום בביתו, צריך כבר שוב להתכונן לעליה לרגל של הסוכות, ולשהות שם עד אחר החג, ושוב לחזור מהלך ט"ו יום, וא"כ יוצא לנו שרובא דרובא מימי הקיץ לא היה בביתו והטריח עצמו לכבוד הש"י לקיים מצוותיו.

וא"כ אחר כל הטריח הזאת יכול באמת לומר ולבקש "עשיתי ככל אשר ציויתי השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל"

"עשיתי ככל אשר ציויתי וגו' השקיפה ממעון קדשך מן השמים" (כ"ו - י"ד -

ט"ו)

שואל האדמו"ר מקאצק כיצד מסוגל איש יהודי לומר לפני השי"ת בביטחון מלא, מילים בסגנון זה, הרי כל חיינו חונקנו שכמה שנשתדל בעבודת השי"ת עדיין לא הגענו לאפס קצהו?

ומתיר תירוץ נפלא, בהמשך הפסוק כתוב 'השקיפה ממעון קדשך מן השמים', ופירש רש"י [ספר] עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות, שאמרת [וקרא כ"ו - ג'] 'אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם'. לכאורה צריך להבין פשר הלשון עשינו מה שגזרת עלינו, היה צריך לומר עשינו מה שאמרת לנו, עשינו מה שצוית אותנו, שהרי זו מצוה שהקב"ה ציונו ומדוע היא נכתבת כגזירה? אלא אומר הרבי מקאצק כוונת ה'ספרי' לומר שאף מילים אלו - 'עשינו ככל אשר צויתנו' - גם אותם גזרת עלינו לומר בוידוי מעשרות, וזאת למרות שאין אנו ראויים להוציא מפינו מילים אלו. אעפ"כ אנו מקיימים את גזרתך ואומרים את לשון הוידוי כפי שצוית אותנו, אם כן קיים אף אתה את הבטחתך 'ונתתי גשמיכם בעתם' וכו'.

"השקיפה ממעון קדשך" (כ"ו - ט"ו)

כותב רש"י [ורא י"ח - ט"ו], כל השקפה שבמקרא לרעה, חוץ מ"השקיפה ממעון קדשך", שגדול כח עניים שהופך מידת רוגז לרחמים. מסביר בעל ה"שואל ומשיב" לפי מה שמובא בזה, שהשונמית אמרה לאלישע [מלכים ב' - ד'] "בתוך עמי אנכי יושבת", כי לא רצתה להוציא את עצמה מן הכלל, כי אז היו דנים אותה לבד, וזה גרוע יותר מאם דנים אותה עם הכלל. ולכן, אם משקיף הקב"ה על האדם הפרטי, להיות דן אותו בפרט, זה יהיה לו לרעה, אבל כעת בזמן הוידוי של המעשר, שהאדם נותן משלו בשביל אחרים, והוא מבטל את עצמו להכלל, הקב"ה דן אותו יחד עם הכלל, וזה לטובה לו, ולכן הוא מבקש "וברך את עמך את ישראל", היינו שאינו מבקש בעד עצמו, בעד הפרט, כי אם בעד כלל האומה, ובתוך ברכת הכלל גם הוא יתברך עמהם.

רבי ישראל מטשורטקוב אומר, "כל השקפה", אם ישקיפו משמים ויבדקו את מעשינו אם טובים המה, "לרעה", ימצאו תמיד כי הם חסרים ופגומים,

הרמב"ם בהלכות יום טוב [פ"ו - ה"ה] פסק, וכשהוא אוכל ושותה, חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה, עם שאר העניים האומללים. אבל מי שנועל דלתות חצרו, ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ומרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, ועל אלו נאמר: "זבחייהם כלחם אונים להם כל אוכליו טמאו כי לחמם לנפשם" [הושע ט' - ד]. מה הפירוש "לחם אונים"? מבאר ה"שואל ומשיב" בספרו "דברי שואל": כשם שהאונן אוכל לבדו ללא חברים, גם מי שאוכל ביום טוב לבדו בלי לתת לעניים, לאלמנות וליתומים, הרי אכילתו כ"לחם אונים להם". לכן, המתוודה בוידוי מעשרות, אומר בהתחלה "וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולאלמנה", ומוסיף "לא אכלתי באוני ממנו", היינו, לא אכלתי לבדי כאילו היה זה לחם אונן.

"שמעתי בקול ה' אלקי עשיתי ככל אשר ציויתי" (כ"ו - י"ד)

שואל בעל ה"הפלאה", לכאורה יש בפסוק כפילות ויתור לשון, שהרי אם "עשיתי ככל אשר ציויתי", כלול בזה גם כי "שמעתי בקול ה' אלקי"? אלא, באה התורה ללמדנו, כי השכר על עשיית המצוה, והשכר על קבלת עול המצוה הם שני דברים. ראייה לכך, ממה שמצינו שאומות העולם ייענשו על שלא קיבל על עצמם מצוות השבת [רש"י ביצה ט"ז. ד"ה "לא לעשו"], ואע"פ שגוי ששבת חייב מיתה, מ"מ ייענשו על אי קבלת המצוה, קל וחומר במידה טובה, שיקבלו שכר לא רק על עצם עשיית המצוה, אלא גם על קבלת עול המצוה. ולכן אומר המתוודה "שמעתי בקול ה' אלקי", קיבלתי עלי את עול המצוות, "עשיתי ככל אשר ציויתי", וגם קיימתי אותן למעשה.

"עשיתי ככל אשר ציויתי" (כ"ו - י"ד)

שמחתי ושימחתי בו. [רש"י]

שואל ה"חתם סופר", היכן מרומז בפסוק מה שכתב רש"י "שמחתי ושימחתי בו"? ומתיר על פי מאמר חז"ל "בא וראה שלא כמדת הקב"ה מידת בשר ודם מידת בשר ודם, אדם המוכר חפץ לחבירו, מוכר עצב ולוקח שמח, אבל הקב"ה אינו כן, נתן להם תורה לישראל ושמח" [ברכות ה:], לכן אומר המתוודה "עשיתי ככל אשר ציויתי, בזמן שקיימתי את מצוות נתינת המעשרות, נהגתי כפי שנהג הקב"ה בזמן שנתן לנו את התורה, כשם ששמח הקב"ה בנתינה זו ושימח את ישראל, גם אני "שמחתי ושימחתי בו".

המשנה במסכת בכורים [פ"ג מ"ג] מדברת על הכבוד הגדול שהיו מכבדים את מביאי הביכורים לירושלים. ואלו הם דברי המשנה, הפחות הסגנים והגוברים יוצאים לקראתם, לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים, וכל בעלי אומניות עומדים לפניהם ושואלים בשלומם וכו' והחליל מכה לפניהם עד שמוגיעים להר הבית וכו'.

בעל ה"שבט הלוי" רבי שמואל הלוי וואזנר מפנה אותנו להתבונן בדרך החיים שעברו אותם אנשים שעלו לירושלים לרגל ולהקרבת קרבן פסח. אלו המתגוררים רחוק מירושלים ט"ו יום, ויצאו עם כל אשר להם, ט"ו יום קודם הפסח דהיינו בסוף חודש אדר, ונשארו שם ז' ימים עד אחר החג,

"מלבד מתנות עניים" גם אם כוונתנו אינה כראוי ולא לשם שמים, זה תמיד טוב, שהרי העני מתפרנס על ידו.

"השקיפה ממצעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל" (כ"ו - ט"ו)
על הפסוק "וישקיפו על פני סדום" [ירא י"ח - ט"ז] כתב רש"י "כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מ"השקיפה ממצעון קדשך מן השמים", שגדול כח מתנות עניים שהופך מידת רוגז לרחמים". שואל רבי אליעזר כהנוב מיישיבת "תורה ודעת" בארה"ב, איזה קשר יש בין השקפתם של המלאכים על סדום לבין בקשת בעל המעשר מהקב"ה שישקיף ברחמיו על עם ישראל? ומתוך, המלאכים שהשקיפו על סדום, כוונתם היתה לבחון האם מעשה הרשעות בסדום הוא שורשי או משהו זמני, או שנעשה מתוך כעס, שאז ישנה אפשרות שיחזרו בתשובה, או שאם זה שורשי ושיטתי אצלם הרי הם אבודים. ראו המלאכים שמעשי הרשע בסדום הם ללא תכלית, אלא לשם רוע ורשע בלבד. ומביא לזה דוגמא, הספורנו כותב על הפסוק [בראשית י"ט - י"א] "וילאו למצוא הפתח", "אף על פי שהיו מוכים בסנוורים, טרחו למצוא הפתח כדי לשבור הדלת, וכמאמרם: רשעים אפילו עומדים בפתחו של גיהנום אינם חוזרים בתשובה". א"כ, מוכח שהרשע היה אצלם שיטה, ובטוחים היו שרעתם היא דרך האמת, ולא רק שלא ייענשו עליהם, אלא אדרבה, יקבלו שכר על מעשיהם הרעים. ומצד שני, זה לעומת זה עשה האלוקים", "השקיפה ממצעון קדשך מן השמים", כאן מדובר ביהודי שנותן מתנות עניים ומתוודה, בוודיו הוא מצהיר שאין במעשיו מעשה ארעי הנובע מרחמים, או שנתן בעל כרחו, אלא נותן את זה בכל ליבו ובכל נפשו ובשמחה על פי ציוויו של הקב"ה, ולכן אנו מבקשים "השקיפה ממצעון קדשך מן השמים", תראה איך עם ישראל נותן צדקה בשמחה ובטוב לבב, ריבונו של עולם, ותהפוך את מידת הרוגז לרחמים.

"השקיפה ממצעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל" (כ"ו - ט"ו)
"השקיפה ממצעון קדשך" - עשינו מה שגזרת עלינו, עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת אם בחקותי תלכו ונתתי גשמים בעתם. [רש"י]
שואל ה"ילקוט גרשוני", מדוע רש"י מציין רק את גשמים בעיתם? הלא כתוב ש"אם בחקותי תלכו" אז גם "נתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פרי וכו' וישבתם לבטח בארצכם"? ומתוך, פעמיים כתוב במסורה "ויכלא", "ויכלא העם מהביא" [שמות ל"ו - ו'] "ויכלא הגשם" [בראשית ח' - ב']. הגמרא בתענית [ח'] אומרת, אין הגשמים נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואינם משלמים. ולכן "ויכלא העם מהביא" (צדקה) לכן "ויכלא הגשם", לכן אומרים, אנו את שלנו עשינו, שנתנו מתנות עניים, ואתה ה' עשה את שלך ותן לנו גשם.

"השקיפה ממצעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל" (כ"ו - ט"ו)
בת קול מברכתו, הבאת ביכורים היום, תשנה לשנה הבאה. [רש"י]
בספר "דף על דף" [קידושין ל"ג] מביא בשם רבי דוד אשר זליג ארליך ז"ל ששואל, מדוע רק במצוות ביכורים מצינו שבת קול יוצאת ומברכתו, דבר שלא מצינו בשום מצוה אחרת? ומתוך, המשנה בביכורים [פרק ג] מתארת

את הבאת הביכורים לירושלים, שנעשית ברוב עם ובהמון חוגג, בתהלוכת רבת פאר, בשירה ובזמרה, ובראש השיירה היה הולך שור שקרנו מצופות זהב ועטרה של זית בראשו, וחליל מנגן לפניו. וכשהגיעו לירושלים יצאו לקראתם חשובי ירושלים, סגני כהונה ולוויה והממונים על אוצרות המקדש, וכל בעלי אומניות שבירושלים עומדים לפניו ושואלים בשלום: אחינו אנשי מקום פלוני בואכם לשלום. ולאור כל זאת שהמצווה היתה נעשית ברוב עם, היה חשש שח"ו ישלוט בהם עין הרע, והגמ' אומרת בבבא מציעא [ז"ט], תשעים ותשעה מתים בעין הרע, לכן היתה יוצאת בת קול ומברכתם, שאין לכם לחשוש לזה "הבאת ביכורים היום, תשנה לשנה הבאה". והמפרשים תמהו, לאחר ברכה כזו, א"כ נמצא שלא ימות אדם לעולם? והתירוץ, הברכה היא שהשנה הבאה תעבור עליו ללא כל תקלות, שלא ימות קודם זמנו, והגמ' בחגיגה [ה']. אומרת, שרב יוסף היה בוכה כשהיה מגיע לפסוק [משלי י"ג - כ"ג] "ויש נספה בלא משפט", שיש אדם שמת קודם שהגיע זמנו למות, וכאן הברכה שלא ימות קודם זמנו.

"שפת אמת" מתוך, בשנת השמיטה לא היו מביאים ביכורים, ונמצא שבאותה שנה לא התברכו, וכיון שכן היו מתים בשנה שאחריה. וה"פני מנחם" הוסיף בזה, שכמו כן יש להקשות איך נחרב בית המקדש הרי מאחר שנתברכו שביאו גם לשנה הבאה, אם יחרב בית המקדש לא תתקיים ההבטחה. וכתב לתוך ע"פ הנ"ל, שהרי מבואר בגמ' שבית המקדש נחרב בראשונה ובשניה, בשנה של מוצאי שביעית, ומובן כי על אותה שנה לא היתה הבטחה.

"השקיפה ממצעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה" (כ"ו - ט"ו)
פירוש יפה על פסוק זה נמצא בספר "מאזני צדק" להרב מנחם שפירא על פי הקדמה ששמע מאחיו רבי מרדכי זצ"ל. בתפילת אבינו מלכנו יש שתי בקשות רצופות, א', "אבינו מלכנו פתח שערי שמים לתפילתנו", ב', "אבינו מלכנו זכור כי עפר אנחנו". מה הקשר ביניהם? והסביר על פי מה שכתוב, שאם הקב"ה יעניש את האדם לפי מעשיו ולפי האמת, העונש יהיה בלתי אפשרי ולא ישאר ממנו כלום. לכן מעניש הקב"ה את האדם רק לפי דרגתו האמיתית "אדם" שבא מהאדמה. וזה שאנו מבקשים "פתח שערי שמים לתפילתנו", אבל גם אז כשהשמים נפתחים "זכור כי עפר אנחנו". לפי"ז אפשר לבאר את הפסוק, "השקיפה ממצעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל", אבל יחד עם זאת "ואת האדמה", תזכור שאנו רק בני אדם - "זכור כי עפר אנחנו".

"כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש" (כ"ו - ט"ו)
כותב הרמב"ן, "לאבותינו" הכוונה ליוצאי מצרים, שנאמר להם "אל ארץ זבת חלב ודבש". רבי ברוך פרנקל תאומים, מחבר הספר "ברוך טעם" כותב לאור דברי הרמב"ן ליישב מה ששאלו האחרונים סתירה ברמב"ם, שלגבי ביכורים פסק הרמב"ם שגר מביא וקורא, ואילו לגבי וידוי מעשרות פסק שהגר אינו מתוודה, כיון שלא יכול לומר "לאבותינו". שואלים על הרמב"ם,

שהקב"ה חזר על כל התורה בערבות מואב, לומדים ענין זה ש"בכל יום יהיו בעיניך כחדשים".

"היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות את החוקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך" (כ"ו - ט"ז)

המדקדק בפסוק יראה, שלכאורה אין הוא כתוב כסדר הנכון, היה צריך להיות כתוב "היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות את החוקים ואת המשפטים", ורק אח"כ את המילה "האלה", ולמה המילה "האלה" כתובה בין החוקים למשפטים? מבאר הרבי מסאטמר, ידוע הטעם מדוע סידר הטור את חלק "חושן משפט" אחרי שלושת החלקים הראשונים "אורח חיים" "יורה דעה" "אבן העזר", הלא בתורה סודר ענייני המשפט תיכף אחרי מתן תורה, בפרשת יתרו משפטים, בעוד שהרבה הלכות בענייני אבן העזר ושאר חלקי השו"ע לא נמצאו רק בספר דברים, בסופה של התורה? וההסבר, בדיני ממונות מצאנו דיני פשרה [ח"מ סימן י"ב] ומצוה לדיין לומר לבעלי הדין שמגיעים להתדיין אצלו: כדאי לכם לעשות פשרה ולא להגיע לדין ממש, וכל בית דין המרבה בזה הרי זה משובח. יוצא לנו מכך, שאם היו מסדרים את חלק חושן משפט בהתחלה, יטעו לומר שגם בשאר חלקי שו"ע שייך ענין פשרה, ולכן סדרוהו לבסוף, לומר, שבשלושת החלקים הראשונים אסור לעשות שום פשרה, ורק בענייני חושן משפט, בדיני ממונות ושאר תביעות שבין אדם לחבירו, באלה מצוה לעשות פשרה, לוותר משלו מצד השלום. ולפי"ז גם מובן לשון הפסוק, וגם את המילה "האלה" שכתובה בין "החוקים" לבין "המשפטים", כי ידוע, שהיכן שכתוב "אלה" הכוונה לומר לא פחות ולא יותר, וכמו שכתוב בפרשת יתרו "אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל", ומפרש רש"י, לא פחות ולא יותר. וזה א"כ הסבר הפסוק, "היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות את החוקים האלה", לגבי החוקים בשלושת חלקי השו"ע הראשונים, צריכים שיהיה בבחינת "האלה" דווקא, לא פחות ולא יותר, "ואת המשפטים", ענייני "חושן משפט", בהם לא כתוב "האלה", כי שם יש לעשות פשרות.

"את ה' האמרת היום" (כ"ו - י"ז)

רבי יהודה הספרדי כתב: האמרת מלשון ויאמר. ופירושו: אתה עשית הטוב והישר, עד שיאמר שהוא יהיה לך לאלקים, והוא העלה אותך עד שאמרת שתהיה לו לעם סגולה.

בספר "בהיות הבוקר" מבאר על פי ביאור זה ביאור נוסף, כתוב בפסוק, "אלופינו מסובלים אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו" [תהילים קמ"ד - ד], פירושו, כאשר אלופי ישראל וגדוליהם מיוסרים ביסורים, הם מצילים ביסוריהם את כלל ישראל מצרה. וכן מצינו בגמ' בבבא מציעא [פ"ה], שכל אותן שנים שהיה רבי אליעזר מיוסר ביסורים לא היתה עצירת גשמים. וגם כתוב בירושלמי [כתובות י"ב], שחשש רבי בשיניו שלוש עשרה שנה, וכל אותן שלוש עשרה שנה לא הפילה אשה עוברת בארץ ישראל ולא נצטערו היולדות. וזה הרמז בפסוק לפנינו, "את ה'" זו מידת הרחמים, "האמרת היום" אמירה רכה, "להיות לך לאלקים", זו מידת הדין. פירושו, על ידי

הרי גם בביכורים הוזכרו "אבותינו", שכתוב "ונצעק אל ה' אלקי אבותינו". אבל לפי הרמב"ן אין סתירה, שלגבי וידוי מעשרות, "אבותינו" הכוונה ליוצאי מצרים שאינם אבותיו של הגר, ולכן לא יכול להזכירם בלשון זו, אבל לגבי ביכורים, "אלקי אבותינו" הכוונה לאלקי אברהם יצחק ויעקב, ואברהם היה "אב המון גוים", אביהם של הגרים, לכן יכול לומר הגר "לאבותינו".

"היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות את החוקים האלה וכו'" (כ"ו - ט"ז)

שואל רבי יהושע טרונק מקוטנא, מה יש ביום הזה שהתורה מדגישה אותו, כאילו שבאותו יום יש משהו מיוחד? ומתרין, באמת יש ביום הבאת הביכורים משהו מיוחד, הרמב"ן בפירושו על שיר השירים על הפסוק [ב] - "אל תעירו ואל תעוררו את האהבה עד שתחפץ" מפרש, כי בזמן שבאה לו לאדם התעוררות כלשהי לקדושה, צריך להביאה לידי גילוי בעשיית מצווה, שעל ידי זה נהפכת ההתעוררות למציאות, למעשה של קבע. וזה הפירוש כאן, "היום הזה" של הבאת הביכורים, שנפשו של אדם מלאה רגשות קודש, מכל התכונה והמחזה הנהדר, יפה הזמן לקיים בו מצוות אחרות כדי שרגשות קודש אלו יישארו תקועים בליבו כיתד בל תימוט. וזה הפירוש "ושמרת ועשית אותם", זו הבטחה, אם אתה עושה כן, תהיה בטוח שלעתיד תהיה שומר מצוות כדת.

"היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות את החוקים האלה ואת המשפטים" (כ"ו - ט"ז)

כתוב במדרש תנחומא [א] צפה משה ברוח הקודש וראה שבית המקדש עתיד להיחרב, והביכורים עתידים להיפסק, עמד ותיקן להם לישראל שיהיו מתפללים שלוש פעמים בכל יום. מבאר ה"חידושי הרי"ם", תפילות היום הן מעין ביכורים, תפילת שחרית, האדם נותן לה' את ראשית מחשבותיו ומשאלות ליבו בתחילת היום, וכן כל התפילות נתקנו לפי ראשית שינויי הזמנים צהריים וערב.

"היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות את החוקים האלה ואת המשפטים" (כ"ו - ט"ז)

בכל יום יהיו בעיניך כחדשים כאילו בו ביום נצטוית עליהם. [רש"י]
הגמ' בסנהדרין [ק"ז:] אומרת, "רחמנא ליבא בעי", מבאר ה"חתם סופר", הקב"ה רוצה שעיקר עבודתו של יהודי, היא זו הנעשית עם הלב, לא מתוך הרגל ושיגרה כמצוות אנשים מלומדה, ולכן הקב"ה חזר בערבות מואב על כל התורה, כי כבר עברו ארבעים שנה מאז החלו ללמוד, והתורה בהמשך כותבת "ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה", ומכאן למדו חז"ל [ע"ז ה:], שאין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה, ומכאן יתן האדם אל ליבו שהקב"ה לא רוצה מצוות אנשים מלומדה, אלא שיעבוד מתוך הרגשת הלב, ושלא יעבדו את הקב"ה כמו שעבדו אותו במשך כל הארבעים שנה שהלכו במדבר, אלא חזר על כל התורה כדי שיהיה להם "לב לדעת ואזנים לשמוע", לעורר ליבם מחדש לעבודתו יתברך. וזה מה שכתב כאן רש"י, שבכל יום יהיו בעיניך כחדשים, מזה

שהקב"ה נוהג עם אלופי ישראל במידת הדין, הוא "מרכז" את הנהגתו עם כלל ישראל ונוהג עמו במידת הרחמים.

"ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת" (כ"ו - י"ט)
לתהלה לשם ולתפארת, אומר **"בעל הטורים"** כלומר, מה שישאל משבחים ומהללים לה, הוא להם לתפארת. וזה מה שהגמ' אומרת בסנהדרין ק"א, עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, שאותה עטרה שמעטרין לקב"ה בתפילתן, מחזירה להן. והגמ' בברכות י"ז. אומרת, שלעתיד לבוא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה. איזו עטרה היא זאת? ממה תהיה עשויה העטרה? עטרה שעשויה מהתפילות.

ממשיך **"בעל הטורים"**, אבל מי שמדבר שיחת חולין בבית הכנסת, מקיפין כל גופו בקוצים, וכמו שכתוב בקהלת ו' - ה' - ט"ו **"טוב לשמוע גערת חכם מאיש שומע שיר כסילים כי כקול תחת הסיר כן שחק הכסיל וגם זה הבל"**. בלשון הקודש "סיר" זה קוץ, כשאדם מבשל בסיר, אם משתמש בחתיכת עץ, יקח זמן עד שהעץ יתכלה, ובינתיים יתבשל התבשיל. אבל אם הביא קוצים, הם אמנם ישמיעו רעש גדול, אבל תוך זמן קצר הם יתכלו. כך גם שיר הכסילים שאינו שווה כלום - "וגם זה הבל". אומר **"בעל הטורים"**, אם אדם בא לבית הכנסת ומתפלל, עושים לו מהתפילות עטרה, אך אם הוא מדבר שיחת חולין בבית הכנסת, מקיפים כל גופו קוצים, אם הוא בא לשבח את הקב"ה, אומר **"שיר השירים"**, ואם לא, אזי כקול הסירים תחת הסיר.

סיפר הרב יוספי, משהו קיבל שיחת טלפון באמצע התפילה, ענה אותו מתפלל לשיחה והשיב במלמולים ובתנועות פה: אהה, נו... אהה... לאחר השיחה, ניגש אליו הרב יוספי ושאל אותו: מי היה בטלפון, ראש הממשלה? לא. שר הביטחון? לא. אז מי זה היה? לא משהו חשוב. אמר לו הרב יוספי, זה לא היה חשוב, אבל הקב"ה עוד פחות חשוב.

רבי יהודה צדקה הגיע פעם לבית הכנסת, וראה בפתח שלט גדול "אין לדבר בבית הכנסת בזמן התפילה וקריאת התורה". הוציא מכיסו עט, ורשם על פתק, "אין לדבר בבית הכנסת".

מוסיף הרב לוינשטיין, פעם באמצע דיון בבית המשפט, צלצל הטלפון אצל אחד הנוכחים, והוא כמובן מיהר לכבותו, אך זה לא עזר לו, הוא קיבל קנס על סעיף ביזיון בית המשפט. ומה היה צריך להיות בבית הכנסת, שלא תהא כהנת כפונדקית.

רבי לוי יצחק מברדיצ'ב, סניגורם של ישראל, ראה פעם עגלון, עטור בטלית ותפילין, משמן את גלגלי העגלה. אמר: ריבונו של עולם, ומי כעמך ישראל, גם כשהם טרודים במלאכתם, הם מתפללים. ומה היה אומר סנגורן של ישראל אילו חי כיום, ונכנס לבית הכנסת והיה שומע את צלצולי הפלאפון באמצע התפילה? כל קורא יחשוב תשובה לבד.

"ולתתך עם קדוש לה' אלקיך כאשר דיבר" (כ"ז - י"ט)

שואל ה"חתם סופר", איך הקב"ה הוציא את ישראל ממצרים הרי הם היו משועבדים, וכיצד הקב"ה הפקיע את השעבוד? מתוך ה"חתם סופר",

כתוב בגמ' [גיטין מ'] **"הקדש מוציא מידי שעבוד"**, זה מה שאומרת התורה: **"ולתתך עם קדוש"** - הקב"ה אמר להם שיהיו קדושים, נעשו כביכול **"הקדש"**, וכך יצאו מהשעבוד, כי ההקדש מפקיע מידי שעבוד.

"בן איש חי" מציא רמז לדבר: המלה **"קדוש"** היא בגימטריה ארבע מאות ועשר, כך גם המלה **"דרור"** הרי היא בגימטריה ארבע מאות ועשר. לאמור: **"הקדש מוציא מידי שעבוד"** - מהמילה **"קדוש"** יוצא **"דרור"**...

"והיה ביום אשר תעברון את הירדן אל הארץ" (כ"ז - ב')

כותב רבי יחזקאל אברמסקי, את כח לימוד התורה אפשר לראות בהבדל בין נס קריעת ים סוף, לבין **"אשר הוביש ה' את מי הירדן מפני בני ישראל עד עברם"**. בקריעת ים סוף, נבקע הים רק לאחר שקפץ נחשון בן עמינדב לים, באומרו [תהלים ס"ט - ב' - ט"ו] **"הושיעני אלקים כי באו מים עד נפש טבעתי ביון מצולה ואין מעמד וכו' אל תשטפני שבולת מים ואל תבלעני מצולה"**, ואילו בירדן, די היה **"כנוח כפות רגלי הכהנים נושאי ארון ה' אדון כל במי הירדן וכו' ויעמדו הכהנים נושאי ארון ברית ה' בחרבה בתוך הירדן הכן וכל ישראל עוברים בחרבה עד אשר תמו כל הגוי לעבור"** [יהושע ג' - י"ג - י"ז].

בקריעת ים סוף, לפני שאמרו **"נעשה ונשמע"**, לא היתה להם זכות שבגללה יבקע הים לפניהם, רק בזכות מסירות נפשם על דבר ה' - **"דבר אל בני ישראל ויסעו"**, ומכח האמונה במאמר זה קפץ נחשון לים, גזר הקב"ה לפניהם את ים סוף לגזרים. אבל כשהגיעו לירדן, כבר היתה זכותם גדולה, זכות מעמד הר סיני וקבלת התורה, לכן מיד **"כנוח כפות רגלי הכהנים נושאי ארון ברית ה' במי הירדן"**, בזכות אשר קיבלו עליהם את עול התורה והמצוה, מיד כשהוטבלו מקצת רגלי הכהנים בירדן, עמדו מי הירדן ויעמדו הכהנים בחרבה מתוך הירדן, וכל ישראל עברו בחרבה.

"והיה ביום אשר תעברון את הירדן וכו' והקמת לך אבנים גדולות ושדת אותם"

בשיד וכתבת עליהם את כל דברי התורה הזאת בעברך" (כ"ז - ב' - ג')

כתיבת התורה על גבי האבנים, היתה בזמן שעברו את הירדן בחרבה, שכתוב **"בעברך"** לשון הווה, ולא אחרי שעברו. שואל המלבי"ם, מדוע הכתיבה על האבנים היתה צריכה להיות דווקא בתוך הירדן? ועוד קשה, הגמ' בסוטה [ל"ה:] אומרת, מי הירדן היו כקיר גבוה של שלוש מאות מיל, וכל הזמן התווספו עוד ועוד מים, כיפין על גבי כיפין. והשאלה, מדוע דווקא במעמד נורא ומלא אימה זה, כשהמים מעליהם מאיימים עליהם לשוטפם, נצטוו לכתוב את התורה? והתשובה ברורה, דווקא בשעה זו כשהייהם תלויים על בלימה, ביקש הקב"ה ללמדם, ולחרוט בנפשם לפני שהם נכנסים לארץ ישראל, כי לימוד תורה אינו תלוי במצבים המשתנים, אלא מחוייב בכל שעה, בכל מקום ובכל שעה.

על פי זה יש להוסיף ולהעיר על דברי חז"ל שם [סוטה ל"ה:] שאומרים, אחרי שישאל **"והנה לאכאורה, במושכל ראשון, היה מסתבר לומר, כי המקום הראוי לכתוב ספר תורה הוא דווקא הר גריזים, ממנו נתברכו ישראל, ולא הר עיבל מקור הקללות והארורים"**. אבל ציווי הקב"ה היה ללכת דווקא להר עיבל,

נושאי ארון ה' אדון כל הארץ במי הירדן, מי הירדן יכרתו", כיון שנשבלו רגלי הכהנים במים, חזרו המים לאחוריהם, שנאמר [שם פסוק ט"ו] "וכבוא נושאי הארון עד הירדן וכו', ויעמדו המים היורדים מלמעלה קמו נד אחד וכו'". מדוע כשנכנסו לארץ, הארון נסע לפניו? מסביר ה"בן יהודע", לרמוז מה שכתוב בתהילים [ק"ה - מ"ד - מ"ה] "ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים ירשו בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצרו הללויה". כלומר, אם הם רוצים לרשת את הארץ, יש לזה מחיר, המחיר הוא שמירת כל המצוות, וכדי ללמוד זאת, הארון נוסע ראשון, הוא קודם, המים נבקעו ע"י הארון שבו היתה התורה. מה זה בא ללמדנו? "מים" בגימטריה תשעים, אם נחלקם לשניים, נקבל ארבעים וחמש - "מה", הארון שבו היתה התורה, חילק את המים, יש לנו "מה" מצד זה ו"מה" מצד זה. למילה "מה" יש שתי משמעויות הפוכות זו מזו, לשון מיעוט כמו "ונחנו מה" [שמות ט"ז - י"ז], לשון ריבוי כמו "מה רב טובך" [תהילים ל"א - כ']. ומה בא לרמוז חלוקת המים ע"י הארון? בכל מה שנוגע לגשמיות, כל מה שתשיג ידו יהיה רב בעיניו, כדי שיהיה שבע ושמח בחלקו, אך במה שנוגע לרוחניות, יראה בעיניו למועט, כך נולד וכך גדל תלמיד חכם. מי שכל ראשו מונח בגשמיות, לא יגדל להיות תלמיד חכם, רק מי שראשו מונח בלימוד, יכול לגדול בתורה.

ממשיך ה"בן יהודע" ואומר: אומר דוד המלך בתהילים [א' - ג'] "והיה כעץ שתול על פלגי מים" - "פלגי מים", תפלה, תחתון את ה"מים" לשניים, ותקבל "מה" "מה", כך תלמיד חכם גדל וחי, "מה" כלשון ריבוי, ריבוי בגשמיות, ו"מה" כלשון מיעוט, ברוחניות. אומר ישעיהו הנביא [ב' - כ"ב] "חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא", אומר הקב"ה לרוחות ולמקטרגים: "חדלו לכם מן האדם" הצדיק "אשר נשמה באפו", שזוכה גם אל הנשמה, למה? "כי במה הוא", כיון שמחשיב את שתי המשמעויות של המילה "מה".

"והקמת לך אבנים גדולות וכו' וכתבת עליהן את כל דברי התורה" (כ"ז - ב' - ג')

כותב האברבנאל, צא ולמד, מה בין תורת ישראל לתרבות הגויים, הגויים מנציחים את כיבושיהם וניצחונותיהם ע"י הקמת מצבות לזכר גיבוריהם, אביריהם ושליטיהם, אבל בני ישראל נצטוו להקים אבנים גדולות ולכתוב עליהן "את כל דברי התורה הזאת".

"וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך וכו' והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל" (כ"ז - ג' - ד')

הגמ' בסוטה [ל"ה:] אומרת: אתה אומר: שלושה מיני אבנים היו, אחד שהקים משה בארץ מואב, שנאמר [דברים א' - ה'] "בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת", וכן הוא אומר "וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת", ולומדים באר - באר, ואחד שהקים יהושע בתוך הירדן, שכתוב [יהושע ד' - ט'] "ושתיים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן", ואחד שהקים בגלגל, שנאמר [יהושע ד' - כ'] "ואת שתיים עשרה האבנים האלה אשר לקחו". שואל המהרש"א, כאן מדברת הגמרא על האבנים שעשה יהושע,

ושם לכתוב את התורה וליטול את האבנים עמם, אל הגלגל, מקום המשכן והשראת השכינה, ללמדם ולהורותם לדורות עולם, כי גם במקום הקללה, מקום התוכחה, מקום חרון אף ה', לא יפרוש אדם לעולם מהתורה. הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה [פ"ג - ה"ב] כותב, "אמרו חכמים דרך רמז "זאת התורה אדם כי ימות באהל", אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. וכן אמר שלמה בחכמתו "אף חכמתי עמדה לי", חכמתי שלמדתי באף היא עמדה לי". שואל הרב שך, הרי אחד מארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם הוא "ישוב הדעת", ואיך אמר שלמה "חכמה שלמדתי באף היא עמדה לי"? על כרחך חייבים אנו לומר, אין כל סתירה ביניהם, גם בזמן "אף" וגם בזמן "חרון", מחויבים ויכולים להיות ב"ישוב הדעת".

"והיה ביום אשר תעברון את הירדן וכו' והקמת לך אבנים גדולות ושת אתם בשיד וכתבת עליהם את כל דברי התורה הזאת בעברך" (כ"ז - ב' - ג')

הדבר הראשון שעל כלל ישראל לעשות עם כניסתם לארץ. הוא ליטול אבנים גדולות ולכתוב עליהן את כל דברי התורה. על האבנים הללו נכתב דבר נוסף, כפי שאומר רבי שמעון במסכת סוטה [ל"ה:] בתחתית האבנים, לאחר כתיבת דברי התורה הוסיפו פסוק נוסף: "למען אשר לא ילמדו אתכם לעש' ות בכל תועבתם אשר עשו לאלהיהם וחטאתם לד' א-לקים". אומר על כך מרן המשיג דמיר רבי ירוחם זצוק"ל: "התורה ציוותה כי ביום עברך את הירדן, עם פסיעתך הראשונה עלי דרך ארץ ישראל, סמוך לביאתך אליה, תקים לך שלט גדול ובו יהיה כתוב מכתב מבואר ומפורט, מהו עסק זו המדינה ומה עיקר מסחרה. אל לך להסתובב פה ושם לחפש ולחקור מה המה ההישגים שתקבל ממנה. אין שמה כלום, כי אם המפורט בשלט, ספר תורה פרוש תלוי על פתחה, על פתח בית המסחר הגדול הזה, מסחר ארץ ישראל. מפת התורה תגיד לך כל מוצאיה של מדינה זו, הפוך בה והפוך בה דכולה בה. כל עסקי המדינה ואנשיה - בתורה ולא זולתה. אם הינך רוצה לדעת מה דמות הארץ ומה טיב אזרחיה, תקרא את השלט ויניחך!".

"הנה זה כדמיון שלט התולים על פתח חנות, או לפני בית מסחר גדול, המשמש לידע ולהודיע מה הם כל הדברים הנמצאים בהם, כי הנכנס במקום שאין עליו שום שלט, הנה ידון ידיו מזה כי מסתמא נמצאים בו הרבה דברים שונים למיניהם, אולם בית מסחר המיוחד בדווקא על מין אחד, עליו ישנו שלט, המגיד לך ברור, זאת וזאת תמצא כאן ולא אחרת. ביום אשר תעברו את הירדן, ראה תראו ותזכרו תכלית הארץ. תקימו שלט להראות כי אמנם כל מסחרה תורה היא, ולא זולתה כלום!"

"והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך והקמת לך אבנים גדולות" (כ"ז - ב')

הגמ' בסוטה [ל"ה:] אומרת, כיצד עברו ישראל את הירדן? בכל יום ארון נוסע אחר שני דגלים, והיום נסע תחילה, שנאמר [יהושע ג' - י"א] "הנה ארון הברית אדון כל הארץ עובר לפניכם בירדן". בכל יום ויום לויים נושאים את הארון, והיום נשאוהו הכהנים, שנאמר [שם פסוק י"ג] "והיה כנח כפת רגלי הכהנים

"וכתבת על האבנים את כל דברי התורה" (כ"ז - ה')

אומר ה"חידושי הרי"ם", אפילו על אבנים אפשר להשפיע ע"י דברי תורה, וכמו שהגמ' במסכת סוכה אומרת, אם אבן הוא, נימוח.

"וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב" (כ"ז - ה')

הגמ' במנחות [כ"ט:] אומרת, אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות. אמר לפניו: רבש"ע, מי מעכב על ירך. אמר לו: אדם אחד יש וכו' ועקיבא בן יוסף שמו. אמר משה: רבש"ע, יש לך אדם כזה, ואתה נותן תורה על ידי. אמר לו, שתוק, כך עלה במחשבה לפני.

שואל הגרי"ז [ש], למה התכוין משה רבנו בשאלתו להקב"ה "מי מעכב על ירך"? ומתוך, הרמב"ן כאן כותב בשם ספר "תאגי", שבימי עזרא העתיקו את כל התגין מהאבנים שכתב עליהן משה את התורה באר היטב. שואל הרב מברסק, ודברי תימה הוא, וכי עד עזרא לא היו ברשותם ספרי תורה כשרים עם תגים? ומדוע היו צריכים להעתיק את התגים מהאבנים עליהם כתב משה רבנו את התורה? מסביר הרב מברסק, הגמ' בסנהדרין [כ"א:] אומרת, עד תקופת עזרא, היתה התורה כתובה בכתב "ליבונאה", ומעזרא ואילך היתה נבואה מהקב"ה שהתורה צריכה להיכתב "אשורי". א"כ אפשר לומר, שכל דין תגין באותיות הס"ת, הוא דווקא בכתב אשורית, אבל בכתב ליבונאה לא צריך תגין, לכן כאשר ביקשו לכתוב את התורה עם תגיה בימי עזרא, לא יכלו להעתיק מספרי תורה הקדומים, שהרי הללו כתובים היו בכתב "ליבונאה" ללא תגין, אבל האבנים עליהן כתב משה רבנו את התורה בשבעים לשון, גם כתב אשורית היה ביניהם, ובוודאי היו בו תגין, לכן היו צריכים להעתיקם משם. נמצא, אפוא, שכל דרשותיו של ר"ע מהתגין היו רק מאותו זמן בו ניתנו התגין להידרש, היינו, מאז שניתנה נבואה לכתוב את ס"ת בכתב אשורית עם תגין, אבל קודם לכן, כאשר התורה כתובה בכתב "ליבונאה" ללא תגין, לא ניתן היה כלל לדרוש את התגין.

לפי זה מבואר הכל היטב, כשמשה עלה למרום, וראה את הקב"ה קושר כתרים לאותיות, היינו לאותיות אשורית, שאל את הקב"ה "מי מעכב על ירך", מי מעכב אותך מלתת את התורה לישראל מיד בכתב אשורית עם התגין ואנו נדרוש אותם. ענה לו הקב"ה, אדם אחד עתיד להיות בסוף כמה דורות, ועקיבא בן יוסף שמו, והוא ידרוש אותם ולא אתה. שאלו משה רבנו: יש לך אדם כזה ואתה נותן התורה על ידי, תנה מיד לר' עקיבא ובכתב אשורית עם התגים, כדי שידרוש אותם. השיבו הקב"ה, שתוק, כך עלה במחשבה לפני, שהתורה תינתן בכתב אשורית לעתיד, בסוף כמה דורות ולא עכשיו.

"וידבר משה והכהנים הלויים אל כל ישראל לאמר" (כ"ז - ט')

זה שדיברו כאן הלויים, ולא מצינו דוגמא כזו במקום אחר, אומר ה"משך חכמה", כי הלויים לא ביטלו את הברית הראשונה, שהרי לא חטאו בעגל, ולכן איתם לא היו צריכים לכרות ברית חדשה, ולכן היום גם הם בכלל המדברים אל כל ישראל.

ומדוע מזכירה את האבנים שעשה משה רבנו? ומסביר: אבן זה יסוד, אבנים אלו היסודות. לדעת בעל "העיקרים", ישנם שלושה יסודות של האמונה, א'. תורה מן השמים, ב'. מציאות הקב"ה, ג'. שכר ועונש. האבנים שעשה משה רבנו הן כנגד "תורה מן השמים", שהרי משה רבנו הוריד תורה מהשמים. האבנים שעשה יהושע בירדן הן כנגד "מציאות ה' יתברך" שכרת את מימי הירדן והחזיר אותם בחזרה. והשלישי שעשה בגלגל, שם נאמרו הקללות והברכות, כנגד "שכר ועונש".

"וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך למען אשר תבא אל הארץ"

(כ"ז - ג')

כתיבת התורה על האבנים מיד עם כניסתם לארץ ישראל, כותב האברבנאל, היא כעין מצות קביעת מזוזה על פתח הבית שהיא משמרת וסייג לכל המצוות שיעשו בני ישראל בארץ ישראל.

בספר הזיכרון לבעל ה"מכתב מאלהו" רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל [עמוד תפ"ה] מספר רבי שלמה הופמן זצ"ל, כשהגיע הרב דסלר לראשונה לארץ ישראל באתי לשמוע את "התלמיד של קלם" - השיחה הראשונה של המשגיח בעל ה"מכתב מאלהו" זצוק"ל בבואו לארץ ישראל. זכורני שפתח בפסוק "והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים וגו'" וכתבת על האבנים את כל דברי התורה וגו', והסביר כי בנוהג שבעולם כשאדם מגיע למקום חדש הרי בתחילה מחפש אכסניה ולטעום משהו, ובאה התורה ללמדנו כי כשבאים לא"י דבר ראשון צריך לפתוח בעסק התורה.

"אבנים של ימוות תבנה את מזבח ה' אלקיך" (כ"ז - ו')

יש הבדל בין הדומם לבין החי והצומח, החי והצומח ניזונים וגדלים ונוספים כל הזמן, אבל הדומם אינו ניזון ואינו מתווסף, ומה שרואים לפעמים שהסלע גדל בכמותו, זה רק שנדבקו בו עוד חלקי עפר, אבל מעצמו הוא לא מוסיף כלום. כותב ה"משך חכמה", לכן ציוותה התורה לעשות "מזבח אבנים", שלא יהיה בו מן הצומח, כדי שנשכיל ונבין, כי כמו שהאבנים שמהן עשוי המזבח אינן ניזונות ואין צריכות למים ומזון, כן המזבח, מקום הקרבנות אינו עשוי "להזנה", כי הקב"ה לא צריך בזבחהם של ישראל, אלא "צורך ישראל הוא" לזכותם ולהשפיע להם שפע רב מן השמים.

"וזבחת שלמים ואכלת שם ושמת לפני ה'" (כ"ז - ו')

שואל רבי משה פיינשטיין, שמחה זו על הר עיבל מה מקומה כאן, הלא על ההר הזה נתנו קללות, יותר היה ראוי לבנות מזבח ולהקריב ולשמוח על הר גריזים, מקום שניתנו בו הברכות? ומתוך, ברכות כשלעצמן לא די בהן כדי למנוע את האדם מלחטוא, שהרי יצר הרע יכול להסיתו שעדיף הנאה של העבירה בעולם הזה על פני השכר השמור לעולם הבא, ודווקא הקללות הן הן שמרתיעות מהחטא, והן אשר מביאות לקיום המצוות - וכמו שמביא רש"י בריש פרשת ניצבים "הקללות והיסורים מקיימים אתכם ומציבין אתכם", ועל ידם יבוא אל השלימות שתזכה אותו גם בברכות.

כתב הספורנו, "הסכת" - צייר במחשבתך, "ושמוע" - התבונן.

לימוד גדול למד בעל ה"שם משמאל" מביאור הספורנו, כשאדם בא לטהר את עצמו, לפני שהוא נגש לעשות משהו, הן בתורה והן בתפילה, ואפילו בדבר הרשות, שלא יעשה שום דבר בבהילות לפני שצייר במחשבתו מה הוא הולך לעשות ומה התועלת שיהיה לו בו, וגם כשהוא הולך לשמוע דברי מוסר, גם אז יצייר במחשבתו מה הוא הולך לעשות. וזה הפירוש בגמ' ברכות [ל:]: חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם התפילה ומתפללים. זהו שלימדנו התורה, "הסכת", צייר במחשבתך "ושמוע", אפילו לשמיעה בעלמא יש לצייר קודם במחשבתו.

ונראה שזו הכנת חודש "אלול" לפני ראש השנה, שלא יתקרב לעבודת הימים הנוראים אלא בהכנה וציור במחשבתו לפני זה, לפני מי הוא עומד ועובד עבודתו שבלב ושאר מצוות החודש.

הגמ' בברכות [ס:] שואלת, מאי הסכת? עשו כיתות ועסקו בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה. המשגיה רבי יחזקאל לוינשטיין היה מוכיח את אלו שלא רצו ללמוד בחבורתא, ונמנעו מלדבר בדברי תורה עם ראשי הישיבה, הוא היה אומר: יש תלמיד הנמנע מלשוחח עם ראשי הישיבה בלימוד, והסיבה לכך היא הגאווה הנמצאת בו, המונעת ממנו לדבר שאולי יכשל בדבריו. וכן ישנם כאלו הלומדים ביחידות, והכל בגלל מידה רעה זו.

כותב הרשב"ץ, בתיבות אלו יש רמז למצוות הנעשות בעמידה, ה הלל ס סוכה (שצריך לברך לישב בסוכה מעומד כדעת הרמב"ם) ככהנים תפילה ו וידוי ש שופר מ מגילה ע עומר. ויש שמצאו רמז לכך בפסוק "עצת ה' לעולם תעמוד", "עצת" עמר ציצית תפילין "לעולם" לבנה עמר לולב מילה. ובשם רב סעדיה גאון כתוב שמילים אלו "הסכת ושמוע", הם סימן לדברים שאסור לדבר בהם. ה הלל, ס ספר תורה, כ כהנים (ברכת כהנים), ת תפילין (בין הנחת יד לשל ראש), ו וידוי, ש שופר, מ מגילה, ע עומר (ספירת העומר).

מהו אותו "עם ישראל", בספר "החפץ חיים" כותב הרב ישר, יעקב ציווה לבניו "הסירו את אלהי הנכר אשר בתוכם" [בראשית ל"ה - ב'], מה הכוונה "בתוכם"? יעקב אמר לבניו, שכל אחד מהם יעשה חשבון נפש, בכמה אחוים הוא יהודי ובכמה אחוים הוא גוי, והכוונה להשקפת העולם, לדעות, למחשבות. מוסיף הרב ישר, בברכות השחר, לפני ברכת "שלא עשני גוי", היה ה"חפץ חיים" מתעכב ומהרהר, בוחן את רגשותיו, מבקר את רעיונותיו, ולאחר מכן היה מברך ברוב שמחה והתלהבות את הברכה, ומודה, ברוך... לא מצאתי שום שמץ של גויות בהרגשות ובמחשבות. וזהו 'הסכת ושמוע' ישראל היום הזה נהיית לעם'.

המדרש תנחומא בפרשת ניצבים כותב: שלוש בריתות כרת הקב"ה עם ישראל: אחת כשיצאו ממצרים, אחת בחורב ואחת כאן. ומדוע כרת הקב"ה איתם ברית כאן? כותב החזקוני, כי הברית שכרת איתם בסיני, בטלחה כשאמרו "אלה אלהיך ישראל", ולכן חזר וכתר איתם כאן, וקבע עליה קללה למי שחזר בדיבורו. ומכיוון שעל ידי חטא העגל פסקו מלהיות עם ה', לכן עכשיו שקיבלו שוב את התורה על ידי הברית הזאת, חזרו ונעשו עם אלקי ישראל.

כותב רבי שמשון רפאל הירש, משונה אומה זו מכל אומות העולם, שישוד ושורש לאומיותו היא בתורה ובמצוות. "היום הזה" שאתה מקבל עליך באלה ובשבועה לקיים את מצוות ה', "נהיית לעם", אע"פ שאתה עדיין במדבר בלי סימני היכר של עם. זהו הייחוד והמיוחד של עם ישראל.

שאלו את הרב מבריסק על נוסח תפילת "יעלה ויבוא", מדוע אומרים "זכרוננו וזכרון אבותינו" ומוסיפים "וזכרון כל עמך בית ישראל", לכאורה כשביקשנו "זכרוננו וזכרון אבותינו" זה כולל הכל, גם את כלל ישראל וגם את האבות הקדושים, א"כ מהי ההוספה "וזכרון כל עמך בית ישראל"? והסביר, בעם ישראל יש שתי בחינות, א'. עם ישראל בתור פרט, כל אחד ואחד והשגחתו הפרטית. ב'. ההשגחה על עם ישראל בכללותו, כמו שכתוב "עם זו יצרתי לי". על "כלל ישראל" נאמר "היום הזה נהיית לעם" כלפיו יש הנהגה מיוחדת והשגחה מיוחדת, ולכן אנחנו מתפללים בהתחלה על "זכרוננו וזכרון אבותינו" כיחידים, כפרטים, ומוסיפים ומתפללים שיעלה "זכרון עמך בית ישראל", כלל ישראל כולו כעם.

"אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים בעברכם את הירדן שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימין" (כ"ז - י"ב)

כתוב בפסוק ביהושע [ח' - ג'] "וכל ישראל וזקניו ושוטרים ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון", לכאורה מדוע לא כתוב ושוטריה? מתרץ הרש"ש, הגמ' בסוטה [ל"ב] אומרת, ששה שבטים עלו לראש הר גריזים, וששה לראש הר עיבל, והכהנים והלוויים והארון באמצע. והגמ' ביבמות [פ"ו:] אומרת, "בתחילה לא היו מעמידים שוטרים מישראל אלא מן הלוויים". ולפי"ז מובן הפסוק ביהושע, כשהלוויים היו צריכים לעמוד באמצע, באותה שעה לא לקחו שוטרים מהלוויים, אלא שוטרים אחרים, לכן לא כתוב ושוטריה, אלא ושוטרים, שלא היו שוטרי הלוויים שהיו עד עכשיו, אלא שוטרים אחרים שנתמנו עליהם רק לשעה.

הפכו ליום פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה, 'ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה מעשה ידי חרש ושם בסתר', ואלו ואלו עונים אמן. [רש"י]

הקשה רבי משה פיינשטיין זצ"ל ברכה זו על שום מה, הרי לא עשה שום מצוה או מעשה טוב, אלא רק שאינו מאמין בעץ ואבן, ואינו עושה ע"ז ומניחה בסתר ותו לא מיד, וכי על זה יש לברכו בברכה יתירה. ומבאר, יש אנשים הסבורים שעמלם ועבודתם לצורך מחייתם הם המביאים להם את הפרנסה, ועל כן הם 'מרבים בעבודה' כל ימיהם, וטרודים כל שעות היום במרוצתם אחר הממון ברצונם להשיג עוד ועוד, 'לא מצאו מנוח' אפילו רגע אחד, ומלאי רוגז וקנאה באחרים המצליחים יותר מהם. ומאחר שבטוחים הם ב'חכמתם' שרק ע"ז הצליחו במלאכתם על כן אינם מסכימים לספר לאחרים ומסתירים את 'סודות המקצוע' לכל 'יגנבו מהם' ... ושומרים עליהם מכל משמר ... נמצא שהם מאמינים בפסל ומסכה מעשי ידי חרש ... ושם בסתר - שמטמינים ומסתירים את תחבולותיהם כיצד להגדיל את הונם.

כנגד אנשים אלו אמרו 'ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה מעשה ידי חרש', כי הקב"ה יצווה את ברכתו למי אשר אינו מאמין באותו 'פסל ומסכה' ובמעשה ידיו להתפאר ... אלא מאמין בחי העולמים אשר זן ומפרנס אותנו, ויודע שכל עבודתו אינה אלא כ'השתדלות' גרידא לצאת ידי חובת גזירת מלך 'בזיעת אפך תאכל לחם' ותו לא. ולכן אינו 'שם בסתר' את סודות פרנסתו. באמת אמרו, כי מלבד הענין שמברכים את המאמין או ח"ו להיפך.

"אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים וכו' ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל" (כ"ז - כ"ב - י"ג)

בספר **"בן פורת יוסף"** שואל, מדוע לענין הברכה נאמר "יעמדו לברך", ואילו לענין הקללה לא נאמר "יעמדו לקלל" אלא "יעמדו על הקללה"? ומתירן, הגמ' בברכות [י:א] אומרת, כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה, אפילו על תנאי לא חזר בו. ברכה שיצאה מפי ה', לעולם היא מתקיימת. לכן, לגבי הברכה על הר גריזים, נאמר "לברך את העם", כי בוודאי הברכה תחול ותתקיים, לעומת זאת, קללה שמבקש ה' לקלל את ישראל, גם אם היא כבר יצאה מפי ה', בקל היא מתבטלת, הקב"ה בחסדו ובטובו הגדול מפשפש למצוא איזו סיבה כדי לחזור בו ולבטלה. לכן, לגבי הקללה בהר עיבל לא נאמר לקלל את העם, בפועל, אלא רק "יעמדו על הקללה", ואם תימצא איזו סיבה לבטלה, הרי היא תתבטל מן העולם, ורק אם לא תימצא איזו סיבה, יתקללו ח"ו.

"ארור האיש אשר יעשה פסל ושם בסתר וענו כל העם ואמרו אמן" (כ"ז - ט"ו)

כל שאר הארורים נאמרים בלשון הווה, ולא בלשון עתיד, ולמה אמר כאן אשר יעשה בלשון עתיד, ולא אמר בלשון הווה ארור האיש עושה פסל ומסכה?

מבאר בספר **"שמנה לחמו"**, בכל העבירות הקב"ה לא מצרף מחשבה למעשה והאדם לא נענש על מחשבתו בזה, רק כשיעשה העבירה בפועל. אבל על חטא עבודה זרה נענש גם על מחשבתו, ומחשבה של עבודה זרה מצטרפת למעשה להעניש עליה, כמו שכתוב על חטא עבודה זרה [יחזקאל י"ד] 'למען תפוש את בית ישראל בליבם', לכך נאמר כאן בחטא העבודה זרה

"וענו כל העם ואמרו אמן" (כ"ז - ט"ו)

נשאל המהרי"ל דיסקין, מדוע באמירת הברכות, לא הדגישה התורה "וענו כל העם ואמרו אמן" כמו בקללות, והרי הברכות נאמרו אף הן בקול רם לאזני העם, וכמו שהגמ' מבארת במסכת סוטה [ל"ב] ? ותירן, עיקר החידוש הוא ללמדנו שהעם צריך לענות "אמן" בשעת שמיעת הקללות, בעוד שעל הברכות אין בכך כל חידוש, שהרי בוודאי יענו עליהן העם "אמן".

"ויענו כל העם ואמרו אמון" (כ"ז - ט"ו)

אמן פירושו א- ל מלך נאמן [שבת ק"ט:ט]. לשון האמנות דברים. אומרת הגמ' בברכות [נ"ג:], גדול העונה אמן יותר מן המברך. מדוע כיון שזה שבידך על המאכל, אוכל את המאכל, אבל לעונה יש רק את האמן בלבד. אומר "בעל הטורים" [דברים כ"ז - כ"ו], אמן בגימטריה תשעים ואחד, כמנין שני השמות ה- ו-י-ה שהוא עשרים ושיש, וא-ד-נ-י בגימטריה שישים וחמש, ולכן גדול העונה אמן יותר מן המברך, שכן המברך אמר רק שם אדנות, ואילו העונה "אמן", יש לו את שני השמות. כעין זה אומר המהרש"א [סוטה מ'].

"ארור מקלה אביו ואמו" (כ"ז - ט"ז)

מקלה אביו - מזלזל, לשון נקלה אחיד. [רש"י]

לא צריך יותר מזלזול כדי להיקרא "ארור". ה"ילקוט מעם לועז" מביא בשם רבנו יונה: כאשר שני אחים רבים ושונאים זה את זה, הם גורמים צער לאביהם ועוברים על "ארור מקלה אביו ואמו", גם לאחר מותו. ולפעמים, ידוע שאחים רבים על ירושה, וחושבים שרבים על כסף, ולא יודעים שעוברים בינתיים על "ארור".

בחור בא לפני ה"חזון איש", הוא בא מבית פושר, הקב"ה זיכהו להתחזק, הוא לומד בישיבה, אבל כשהוא חוזר הביתה, יש לו בעיה, אמו לא מכסה ראשה, ואסור לומר דברים שבקדושה כנגד שערותיה המגולות של אשה נשואה, מה יעשה, איך ישיר זמירות ויברך ברכת המזון? ענה לו ה"חזון איש", במשנה ברורה [ע"ה - ה'] מבואר שדי בעצימת עיניים, תסתכל בסידור ודי. אבל ליבו של הבחור נוקפו: "אולי מוטב צידוד כל הגוף, שלא תהיה מולי"? ה"חזון איש" הדעזע, אם ההלכה מתירה, רצונך להחמיר על חשבון כבודה של אמן?! להתרים, להפנות אליה גב?! ואם היא תטרח להגיש לשולחן ותסתובב סביב, אתה תשיר "אשת חיל" ותסתובב כנגדה כסביבון?! זאת "חומרה" שתצית אש בבית, ואש גדולה ממנה בגיהנום!

ידוע כמה מקפידים בבעלי על המנהגים ובפרט בפסח, ובפרט על מנהג שהתקבל בין החסידים כהימנעות מאכילת "שרויה". ה"שר שלום" מבעלי הסב לשולחן לליל הסדר, ואימו הישישה לצידו. בהגיעם ל"שולחן עורך" הוגש המרק, לקחה האם מצה ופוררה אותם במרק, לעיניהם המשתאות של החסידים, אבל הרבי שותק, שתקו גם הם. אכלה ונהנתה, לקחה מצה ופוררה אותה לצלחתו של הרבי! "זה טוב" אמרה. הנהן הרבי כנגדה, גחן ואכלו. הבחין בהדעזעושתם של החסידים, ואמר: "אכילת שרויה" אינו איסור מדאורייתא וגם לא מדרבנן, מנהג הוא, מנהג קדוש מקדמא דנא, אבל מנהג. כיבוד אם היא מצוות עשה מדאורייתא, והמזלזל בה חלילה עובר על "ארור מקלה אביו ואמו", היש ספק כיצד לנהוג?!

"ארור מכה רעהו בסתר ואמר כל העם אמון" (כ"ז - כ"ד)

ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן, אחד עשר ארורין יש כאן, כנגד אחד עשר שבטים. וכנגד שבטו של שמעון לא כתב ארור, לפי שלא היה בליבו לברכו לפני מותו, שברך שאר השבטים, לכך לא רצה לקללו. [רש"י]

יוצא, שכל ארור וארור נכתב כנגד שבט מסוים. ובספר "דרש מרדכי" לרבי מרדכי דרוק ביארם אחד לאחד, איזו ארור נאמר על איזה שבט ומה הקשר בין הארור לאותו השבט.

והנה, סדר השבטים הוא כך: [כ"ז - י"ב] "אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים בעברכם את הירדן, שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימין, ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי".

השבט שמופיע ראשון [אחרי שמעון שלא נאמר כנגדו ארור] לוי, והארור שנאמר כנגדו - "ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה' מעשה ידי חרש ושם בסתר". והטעם שארור זה נאמר כנגדו משום ששבט לוי הוא השבט היחיד שלא חטא בעגל, ולכן זה השבט שכנגדו אפשר היה לומר "ארור האיש אשר יעשה פסל", כי הם לא חטאו בזה.

ב. השבט שמופיע שני הוא יהודה, והארור שנאמר כנגדו - "ארור מקלה אביו ואמו". והטעם שדווקא ארור זה נאמר כנגדו, משום שבוה באו השבטים לומר, שיהודה לא חטא נגד אביו בשעה שאמר "הכר נא הכתונת בנך היא אם לא", וכידוע הסבריהם של חז"ל בזה.

ג. השבט שמופיע שלישי הוא יששכר, והארור שכתוב כנגדו הוא - "ארור משיג גבול רעהו". והטעם שארור זה נכתב כנגדו, משום שבחנוכת המזבח בפרשת נשא, הקריב נשיא יששכר את קרבנו לפני ראובן, ובמדרש כתוב שנוצרה מחלוקת בענין, כי ראובן טען, יהודה הוא הראשון כי הוא מלך, אבל אני אחרי. ולכן כתבה התורה "ביום השני נשיא לבני יששכר הקריב את קרבנו", נאמר "הקריב" ללא י' כאילו שכתוב "הקריב", כי ה' ציוה שהוא יקריב שני, לפי חשיבותו. ואם כן, מתאים להגיד על יששכר שלא השיג גבול רעהו, ולכן כנגדו נאמר "ארור משיג גבול רעהו".

ד. השבט שמופיע רביעי הוא יוסף ולפי החשבון הארור שנכתב כנגדו הוא - "ארור מושג עור בדרך". והטעם שארור זה נאמר כנגד יוסף משום שאם היו עושים לאדם אחר מה שעשו ליוסף במצרים, הרי היה מנסה לנקום, וכשהיתה נקמת לפניו ההזדמנות כמו שהיתה ליוסף ההזדמנות בזמן שידע שיבואו שנות הרעב, הרי היה יכול לומר "כל מיני פטנטים" איך לשמר את התבואה, למשל, צריך לטבול את כל התבואה בנפט, וכל אחד חייב לאכול מזה שלש פעמים ביום... אך יוסף לא הטעה אותם, ולכן מתאים לומר עליו "ארור מושג עור בדרך", שנתן להם עצה טובה למרות הכל.

ה. השבט שמופיע חמישי הוא בנימין, והארור שנכתב כנגדו הוא - "ארור מטה משפט גר יתום ואלמנה". והסיבה שדווקא ארור זה נכתב כנגדו, ברש"י בפרשת בהעלותך כתוב, שאת דושנה של יריחו, שהיה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה, נתנו לבני יתרו, ולא חלקו לשבטים, כי אמרו, מי שבחלקו יבנה בית המקדש, וממילא יקוּוּז מחלקו חמש מאות אמה על חמש מאות אמה של הר הבית, לו ניתן את דושנה של יריחו, וביתיים נתנו זאת לבני יתרו. יוצא, שכשהגיע הזמן ובנו את בית המקדש בחלקו של בנימין, הלכו בני בנימין ולקחו את דושנה של יריחו מבני יתרו. אך עשו זאת על פי דין, ולכן עליהם אפשר לומר "ארור מטה משפט גר", כי הם לא הטו את המשפט.

ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה", אומר שם רש"י, "דבר אחר, שמע ה' קול יהודה, כאן רמז ברכה לשמעון, מתוך ברכותיו של יהודה. ואף כשחלקו ארץ ישראל נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה שנאמר "מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון" (ומפני מה לא ייחד לו ברכה בפני עצמה, שהיה בלבו עליו על מה שעשה בשמים. כך כתוב באגדת תהילים). "יוצא, שלפי רש"י, משה רבנו כן ברח את שמעון, א"כ למה בפרשתנו רש"י אומר שלא בירך את שמעון? מתרץ הרב מפוניבז', בפרשת "וזאת הברכה" יעקב בירך את שמעון ברמז, ולכן גם ב"ארורים" אמר "ארור" ברמז. והרמז הוא ב"ארור" הי"ב, "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת" ומדוע הוא רומז לשמעון, כתוב בפרשת "ויחי", שיעקב אבינו בירך את שמעון ולוי ואמר "אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל", ואומר שם רש"י, שמעון יהיו מלמדי תינוקות, א"כ שבטו של שמעון היה ממקימי התורה ולכן עליהם רמזו "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת".

"ארור מכה רעהו בסתר ואמר כל העם אמנו" (כ"ז - כ"ד)

בכל הארורים כתוב בלשון הוה: "ארור מקלה אביו", "ארור מסיג גבול", "ארור משגה עור", וכן כולם, ולא כתוב בהם: 'אשר יקלה אביו', 'אשר יסיג גבול'. מלבד גבי עבודה זרה שכתוב בה לשון עתיד: "ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה", ולא כתוב: 'עושה פסל ומסכה'. מבאר רבי אברהם חיים שור זצ"ל בספרו "תורת חיים" (סוף מס' חולין) רמז הכתוב, שאף על פי שעדיין לא עשאה, משעה שהעלה במחשבתו לעשותה, קם ליה בארור, שהרי בעבודה זרה, מצרף הקב"ה מחשבה למעשה [חולין קמ"ב]. לכך כתב: "אשר יעשה" דמשמע, אף על גב דלא עשאה עדיין, לפי שהשי"ת מצרף בה מחשבה למעשה.

"ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת" (כ"ז - כ"ד)

כותב ההפלאה בספרו "פנים יפות". החזן הוא מלמד התינוקות, כמו שכתוב במסכת שבת [י"א]: "החזן רואה היכן התינוקות קוראין", ולפי זה יש לומר, כי הפסוק "ארור אשר לא יקים", הכוונה לדברי הגמ' במסכת בבא בתרא [כ"א]: לגבי יואב שרבו לימדו את הפסוק "תמחה את זכר עמלק" בקמץ, ואמר עליו יואב, שעל המלמד הזה יש את הארור עושה מלאכת ה' רמיה. על כך רמזה התורה, שאם החזן מלמד התינוקות אינו מדקדק בניקוד באותם מקומות שאפשר לכבד לדי תכלה, כמו ב"זכר עמלק" שטעה בו יואב והרג רק את הזכרים ולא הרג את הנקבות, הרי הוא בארור. לכן כתוב "ארור אשר לא יקים וכו' לעשות אותם", כיון שעל ידי אותה טעות של המלמד, יבוא התלמיד לידי מעשה.

"ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת" (כ"ז - כ"ד)

כתב בספר ה"כתב והקבלה", יש המראים עצמם כלפי חוץ כעוסקים בתורה ומצוות, יראים ושלמים, אבל אין זה אלא מן השפה ולחוץ, כל כוונתן היא רק כדי שימנו אותם פרנסים על הציבור, או גזברים וגבאים על כספי צדקה. אלה הם החנפנים שלא רואים פני שכינה, וכמו שהגמ' במסכת סוטה [מ"ב] אומרת, ועליהם נאמר "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות

ו. השבט המופיע שישי הוא ראובן, והארור שנכתב נגדו הוא - "ארור שוכב עם אשת אביו". והשאלה פורצת מאלה, איך יתכן שיעמדו השבטים ויגידו לבני ראובן "ארור שוכב עם אשת אביו", האם מותר כך לבזות אנשים, הלא אבי השבט, ראובן, נכשל בעבירה זו, אז איך אפשר כך לבזות אותם? והתשובה היא, שזו גופא ראיית הגמרא במסכת שבת [נ"ה:], שראובן לא חטא. וכך אומרת הגמ', תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: מוצל אותו צדיק מאותו עוון, ולא בא מעשה זה לידו. אפשר עתיד זרעו לעמוד על הר עיבל ולומר ארור שוכב עם אשת אביו, ויבוא חטא זה לידו? אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו, עלבון אמו תבע וכו', עמד ובלבל את מצעה.. ובזה מסביר ה"ליקוטי בשמים" מדוע בין כל ארור וארור יש פרשה סתומה, ואילו "ארור מטה משפט" ו"ארור שוכב" נאמרו בבת אחת ללא הפסקה? והתשובה, זה בא לומר שראובן לא עשה מה שכתוב בפסוק הבא, אלא בסך הכל היטה משפט אביו, העביר מיטתו לאוהל בלהה, וראובן היטה את המשפט והחזירה לאוהל ראובן.

ז. השבט שמופיע שביעי הוא גד, והארור שנכתב נגדו הוא - "ארור שוכב עם כל בהמה". והטעם שארור זה נכתב נגדו משום שגד היו חלוצי צבא, והם היו יכולים בקלות להיכשל בנשות הגויים במקומות שכבשו, אבל לא נכשלו בזה. ולכן נגדם אמרו "ארור שוכב עם כל בהמה" - בת אל נכר.

ח. השבט שמופיע שמיני הוא שבט אשר, והארור שנאמר נגדו הוא - "ארור שוכב עם אחותו".

ט. השבט שמופיע שמיני הוא שבט זבולון, והארור שנאמר נגדו הוא - "ארור שוכב עם חותנתו".

י. השבט שמופיע עשירי הוא שבט דן, והארור שנכתב נגדו הוא - "ארור מכה רעהו בסתר". והטעם שארור זה נכתב נגדו משום שדן, היה מבני השפחות, ובהם זלזלו השבטים, ואת דיבתם רעה של השבטים הביא יוסף אל אביו, אבל דן עצמו, שהיה הנפגע מהיחס הזה לא אמר מילה, לכן עליו נאמר "ארור מכה רעהו בסתר", כי לא נכשל בזה.

יא. השבט האחד עשר והאחרון הוא נפתלי, והארור שנאמר נגדו הוא - "ארור לוקח שוחד להכות נפש דם נקי". והטעם שארור זה נכתב נגדו הוא ע"פ מה שכתוב בחז"ל, שבשעה שיוסף לא רצה לשחרר את בנימין, הלך נפתלי לבדוק כמה שווקים יש במצרים על מנת להרוג את כולם. בסופו של דבר נגמר הענין בצורה אחרת, אך גם אם היו עושים זאת, היתה לזה הצדקה. ולכן נגדו אפשר לומר "ארור שופך דם נקי".

מסיימת התורה עוד ארור אחד שכולל את כולם, והוא "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת".

"ארור מכה רעהו בסתר ואמר כל העם אמנו" (כ"ז - כ"ד)

ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן, אחד עשר ארורין יש כאן, כנגד אחד עשר שבטים. וכנגד שבטו של שמעון לא כתב ארור, לפי שלא היה בליבו לברכו לפני מותו, שברך שאר השבטים, לכך לא רצה לקללו. [רש"י]

שואל הרב מפוניבז', הרי אם סופרים כמה "ארורים" כתובים בפרשה, נמצא שישנם שנים עשרה, ומדוע רש"י אומר שיש רק אחד עשרה ארורים? ועוד יש להקשות, הרי בפרשת "וזאת הברכה" [פרק ל"ג פסוק ז'] כתוב "וזאת

בהיכל שלמה החליטו על מתן פרסים למחברי "חיבורים" בתחום ההלכה. לטקס הוזמנו רבנים, דינים, ראשי ישיבות וכו'. הרב מבריסק התנגד נחרצות להשתתף בטקס. סיפר רבי דן סגל, הייתי תלמיד בישיבת "קול תורה", וזכיתי במלגה, חשש הרב סגל לענין כיבוד הורים, כיון שאמו החשיבה את ענין המלגה, והוא גם ראה שאמו לא הבינה מדוע הרב מבריסק מתנגד לכל הענין. החליט לשאול את הרב מבריסק, האם גם עלי חל האיסור של הרב? ענה הרב מבריסק "בוודאי"! לאחר שהרב שב לביתו, ניגש אליו אחד מהקנאים, ואמר לו על מיישהו שהלך לקבל את המילגה! ענה לו הרב: אז מה? אולי האמא שלו אלמנה והיא צריכה את הכסף? [הובא בעלון "אש דת"]. יש כאלו קנאים הדורסים כל מה שיש בדרך, יש אחד פשרן וגם הוא דורס כל מה שעומד בדרכו, אבל גדולי ישראל אין מצב של גישה אחת ואין בלתי, אלא הם פועלים על פי שיקול דעת בכל רגע ורגע לדעת מה התורה רוצה עכשיו ממני, שאנקוט גישה זו או גישה אחרת!.

"ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת" (כ"ז - כ"ו)

"ששה שבטים עלו לראש הר גרזים, וששה לראש הר עיבל. והכהנים והלוויים והאזן למטה באמצע. הפכו לוויים פניהם כלפי הר גרזים, ופתחו בברכה: ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וכו', ואלו ואלו עונין אמן. חזרו והפכו פניהם כלפי הר עיבל, ופתחו בקללה ואומרים: ארור האיש אשר יעשה פסל וכו', וכן כולם עד ארור אשר לא יקים [רש"י פסוק י"ב]. מפירוש רש"י נמצינו למדים, שכנגד כל "ארור" המפורט בפסוקים, אמרו הלוויים נוסח הפוך של "ברוך", מכאן, שלפני שאמרו "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת", אמרו גם "ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת".

בספר "החפץ חיים" של הרב ישור מסופר: פעם התבטא ה"חפץ חיים" בענין הברכות שמבקש ממנו הקהל הרב הפונה אליו, וכך אמר: הצבור היום מחפש ברכות בדרכים משונות, כשתלמיד חכם בא לעיר, כבר מגיעים אליו רבים לבקש ברכות, ולא מעטים מהם אף מוכנים לשלם בכסף מלא, ובלבד שיזכו לברכתו של הצדיק. אבל כאלה ששוכחים, שאת הברכות הגדולות ביותר מעניק הקב"ה על שכר החזקת התורה, שהרי הברכה "ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת" נאמרה בנוכחות כלל ישראל, ביחד עם כהנים, לוויים, זקנים ונביאים, כשארון ברית ה' עומד במרכז. היש לך, אפוא, ברכה גדולה ומועילה יותר?!

"גם כל חולי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת" (כ"ז - כ"א)

קללה זו כותב ה"חתם סופר" (חת"ס דרשות ח"ב דף שכ"ז ריש טור ב' וכן מובא ביערות דבש ח"א דרוש ד') נאמרה על סילוקן של צדיקים, וב' קללות הן, וביאר את ההבדל בין 'חולי' ל'מכה', 'חולי' הוא דבר המתפשט בכל הגוף רח"ל, וזהו רמז לסילוקו של תלמיד חכם התופס ישיבה ושמעותיו מתבדרין בעולם התורה, שסילוקו הוא כחולי לכל הגוף, כי כל ישראל קשה להם בסילוקו. והמכה שהוא דבר שאינו מתפשט בכל הגוף, רק באבר אחד, הוא רמז לסילוקו של ת"ח וחסיד גדול, אך אינו מרביץ תורה, שסילוקו קשה רק במקומו ולא בכל העולם, ומכל מקום ב' קללות המה.

אותם, כי הבא לקיים את רצון ה', צריך לשמור תורה ומצוות מתוך מטרה פנימית אמיתית - "לעשות אותם", ולא חלילה להראות עצמו כצדיק ולהשתמש בקיום המצוות כקרדום לחפור בו.

מעשה שהיה בבית הכנסת "לדרמן", בשעת הגבהת ספר התורה היו נשים בעזרת נשים שהסיטו את הוילון לראות את ספר התורה ולנשקו. קמו כמה אנשים ומחו כביכול שאין זה צנוע. קרא הסטייפלר לאותם אנשים, והראה להם את הירושלמי בסוטה [פ"ז - ה"ד] שכותב: וכי יש תורה נופלת? ר"ש בן יקים אומר, זה החזן. וכתב הרמב"ן בפרשתנו, לבאר את דברי הירושלמי, "ולי נראה על החזן שאינו מקים ספר תורה על הציבור להראות פני כתיבתו לכל, כמו שמפורש במסכת סופרים, שמגביהין אותו ומראין פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה לכל אנשים ונשים לראות כתב ולכרוע ולומר "וזאת התורה אשר שם משה וכו'" וכן נהגו, הרי שהרמב"ן כותב שיש מצוה לנשים לראות את הכתב, ואיך תראנה אם יש וילון?!

"ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת" (כ"ז - כ"ו)

שואל ה"כתב סופר", לאחר כל הארורים, מה הוסיפה התורה והזכירה "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת"? ומתרגן, התורה מתכוונת לאותם אפיקורסים שדורשים "טעמא דקרא" לפי הבנתם המשובשת, ואומרים, כי "העיקר הוא הלב", ועיקר רצון התורה הוא שנדע כוונת מצוות, בעוד שחובת עשייתן מוטלת רק על המון העם שאין להם לב להבין את עומק כוונתם. לכן באה התורה והזהירה "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת", שהתורה מדגישה כאן, שלא העיקר ידיעת המצוות, אלא העיקר הוא "לעשות אותם", קיום דברי התורה תלוי במעשי המצוות.

ובלשון אחרת מביאים את דברי ה"כתב סופר" שאמר, כידוע, יש מתקנים שדורשים תיקונים בדת, לבטל חלק מהמצוות כדי להקל על אלו שרואים עול קשה בקיום כל המצוות, ועל ידי פריקת עול של רוב המצוות, יוכלו לקיים מקצת המצוות. כנגדם, אמר ה"כתב סופר", מכוונת התורה "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת", ארור יהיה מי שסובר שאין צריך לקיים את כל התורה, אפילו שכוונתו היא "לעשות אותם", שיוכלו לקיים מקצתה.

תלמידו של ה"חזון איש", ר' שלמה כהן, אמר פעם לה"חזון איש" על איש פלוני שהוא מזלזל במצוות. ענה לו ה"חזון איש", האם אתה חושב שכל עם ישראל כהנים גדולים, יש כאלו שזאת הרמה שלהם, ולא שטוב הדבר, אלא שבעתיד זה ישתפר. שאל ר' שלמה כהן, אז מדוע הרב מתנגד כל כך לחג מסוים המזלזל בחלק מן המצוות? אם הרב אומר שלא כולם צריכים להיות כהנים גדולים, אז אם אדם עובר על מצווה מדי פעם, זה עדיין לא פוסל אותו. ענה לו ה"חזון איש", כל זה בתנאי שלא נוקטים זאת כשיטה...

לדרך הטבע. בכך תיווצר מציאות שעם ישראל יהיה עליון מעל כל האומות, כי בעוד שכל האומות כדי להגיע להישגים והצלחות הם צריכים להתמודד עם מציאות הטבע אשר לא אחת מתנגד לרצון האדם, ועם מציאות של אומות אחרות המתנגדות לאומות שונות כדרכו של עולם, אבל עם ישראל לא יצטרך להתמודד בזה, אלא הטבע יהיה כפוף אליו ולא תהיה אומה שתקום ותתנגד אליו.

"ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך" (כ"ח - ב')

שאל ה"דגל מחנה אפרים", הרי משמעות "והשיגך" הוא כשאדם בורח, וכי מי פתי יברח מן הברכות? כיוצא בזה, גם אצל דוד המלך מצאנו שביקש 'אך טוב וחסד ירדפוני' [תהילים כ"ג - ו'], אף שכרגיל דרך העולם הוא שהאדם רודף אחר הטוב ופעמים שמשיג את הברכה, ולא שהטוב רודף אחריו או שהברכה משגת אותו. ולמה נקטו המקראות לשונות הפוכות?

ותירץ, יש לפעמים דברים שהם ברכה במהותם, אבל האדם אינו מבחין בברכה הטמונה בהם, ולכן הוא בורח מהם. על כן ביקש דוד המלך: ריבנו של עולם! אף אם תראה אותי בורח מן הברכה, שלח את הברכה לרדוף אחרי, כי איני יודע שהיא טובה עבורי. וכן כאן, הברכות ישיגו אותך אף אם אתה בטיפשותך תברח מהן כי ידמו בעיניך כקללות.

רבנו בחיי כותב, הבטיחה התורה שלא תצטרך לרדוף אחרי הברכה, אלא היא עצמה תרדוף אחריך ותשיג אותך.

ה"בלי יקר" כותב, הגמ' בעירובין [י"ג:] אומרת, כל הרודף אחר הכבוד, הכבוד בורח ממנו, וכל הבורח מן הכבוד, הכבוד רודף אחריו. לכן אומרת התורה "והשיגך", לא תצטרך להשתדל בהשגת הברכות, אלא שהבורח מהכבוד, הכבוד רודף אחריו, גם הברכות "ירדפו" אחריך "והשיגך".

ה"בן איש חי" מסביר, "ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך", אם זה לא מגיע, לא יעזור גם אם תרדוף אחרי זה, כל מה שצריך להגיע לך, יגיע בכל מקרה.

ה"כתב סופר" מבאר, על פי רוב צריך האדם לילך ממקום למקום וממדינה למדינה לסחור - לקנות ולמכור, עד שיתעשר. אבל ברכת ה' לעמו לא תהיה באופן זה, אלא שתבוא אליו העשירות למקומו ולעירו, ובכל מקום שיהיה, ולא יצטרך לרדוף אחריה. וזה שכתוב 'ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך' - שלא תצטרך לעשות פעולות להשיגן, אלא הם ישיגוך במקומך. והנה, באופן הראשון שצריך האדם לפעול ולרדוף אחר העשירות, מתבטל האדם מעבודת ה', אבל אם הברכות יבואו אליו מעצמם בלי טרחו, לא יתבטל מעבודת ה'. וזה דכתיב 'כי תשמע בקול ה' אלקיך' - פירושו - שעל ידי שהעשירות תבוא אליך בלא טרחה תזכה ו'תשמע בקול ה' אלקיך'.

רבי שמשון רפאל הירש הסביר, "והשיגך" - דע לך, הברכות משיגות אותך, ולא אתה אותן, אין הם תכלית מעשיך, אל תעבוד בשביל הפרס, אלא

כותב המלבי"ם, כפילות השמיעה האמורה בפסוק אינה כפילות לשם חיזוק הענין, אלא יש כאן ציווי לשמיעה נוספת אחרי השמיעה הקודמת, והתורה מצווה אותנו שעל האדם לשמוע על דעת לחזור ולשמוע שוב ושוב. אבל מציאות טבע האדם כאשר הוא חוזר על דבר מספר פעמים, הוא מתרגל לכך, ואינו חש כל חידוש במעשהו עד שקטנה בעיניו המדרגה אשר הגיע אליה. הורתה בזה התורה שלא יעצור במדרגה שאליה הגיע, אלא ישתוקק לעלות למדרגה הבאה, ושוב יתרגל למדרגה, ושוב יעלה למדרגה הבאה, וזה מה שאמרו חז"ל "חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אברהם יצחק ויעקב".

"והיה אם שמע תשמע בקול ה' אלקיך וכו' ונתנך ה' אלקיך עליון על כל גויי הארץ" (כ"ח - א')

במילה "על-יון" כותב ה"בן איש חי" בספרו "אדרת אליהו", יש רמז למה שאמרו חז"ל, שלבסוף כמה דורות עתידים ישראל שתקום מקרבם מלכות בית חשמונאי ויגברו ישראל על מלכות יון הרשעה. והנה, לעתיד לבוא, לפני בוא הגאולה, עתידות המלכויות לשלוט בעולם, ומלכות פרס תעמוד בחשיבותה עד סמוך לביאת המשיח [תוס' ע"ז ב': ד"ה "ואריו"], וסמוך לביאת המשיח, עתידה פרס ליפול בידי רומי [שם ד"ה "משכא"]. ואמרו חז"ל בסנהדרין [צ"ה:], אין בן דוד בא עד שתתפשט המלכות הרשעה (רומי) על ישראל תשעה חודשים. ולזה באה התורה להוסיף ולרמוז, שאם ישמעו בקול ה' וישמרו מצוותיו, מובטח להם שלא יתגברו רק "על-יון" אלא אף "על כל גויי הארץ", שישלטו על כל האומות.

"ונתנך ה' אלקיך עליון על כל גויי הארץ" (כ"ח - א')

החיד"א בספרו "פני דוד" מביא מדרש: נמשלו ישראל לזית, שכל המשקין מתערבין חוץ מן השמן, שנאמר "לא תתחתן בם", ישראל עולים למעלה שנאמר "ונתנך ה' אלקיך עליון על כל גויי הארץ". אומר החיד"א, שתי מעלות מנו חז"ל כשהמשילו את ישראל לזית. א'. כשם שהשמן לא מתערבב, כך גם ישראל לא מתערבבים בין האומות. ומעלה שניה, ישראל עולים למעלה, כמו השמן שצף על המים. לפי"ז מסביר החיד"א את המושג במסכת טבול יום [פ"ב - מ"ה] "שמן שהוא צף על גבי היין ונגע טבול יום בשמן, לא פסל אלא שמן", כיון שאין לשמן חיבור עם היין, "רבי יוחנן בן נורי אומר שניהם חיבור זה לזה", והלכה כת"ק. לכך כיוון המדרש, ישראל לא רק שאינם מתערבים עם האומות, אלא יש להם מעלה יתירה שהם "עליון על כל גויי הארץ", שאין בהם כל חיבור עם אומות העולם כשיטת ת"ק.

"ונתנך ה' אלקיך עליון על כל גויי הארץ" (כ"ח - א')

שואל רבי שמשון רפאל הירש, כיצד תתקיים מציאות כזו של עליונות מעל כל גויי הארץ? ומתיר, ע"י שהיהודי יבטל את כל רצונותיו מפני רצונו יתברך, ורק רצון ה' יתגשם אצל כל העם, יעלה הקב"ה את האומה מעל כל מציאות וסדר פיסי של טבע העולם, ותהיה האומה מתנהלת מעל ומחוץ

תעבוד את ה' כי הקב"ה ציווה, ואם תעבוד כי הקב"ה ציווה, אל תדאג, הברכות כבר ישיגו אותך.

בשם אחד האדמו"רים אומרים, כשיהודי מתעשר, הרי הוא משתנה, נעשה לאדם אחר. ולכן זו ברכה מיוחדת, אם יבואו עליך כל הברכות האלה והשיגך, ימצא אותך כפי שהיית, ולא נתפקרת.

"ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך" (כ"ה - ב')

רבי חיים קנייבסקי בספרו "טעמא דקרא" כותב, נחלקו הראשונים בגדר מידת ה"ביטחון", לדעת בעל "חובת הלבבות", גם הבוטח האמיתי, חייב בהשתדלות, כמו שדרשו חז"ל בספרי, יכול ישב בטל, ת"ל "בכל אשר תעשה". אבל דעת הרמב"ן, כי הבוטח האמיתי אינו צריך כלל השתדלות. לפי הרמב"ן, מתפרש הפסוק "והשיגך" כפשוטו, שכאשר יש לאדם ביטחון, אין צורך כלל בהשתדלות, לעומת זאת, לפי ה"חובת הלבבות" יתפרש הפסוק, שזו בכלל הברכה שהבטיחה התורה, שיבואו בלי השתדלות.

פעם קיבל הרב מפוניבז' סכום נכבד מוועדת צדקה של נשים, מאחת הערים בארה"ב. לאחר זמן, נסע הרב מפוניבז' ונפגש עם ראשי הארגון. סיפר על מצב הקשה בו נתונה הישיבה, ובקש מהן לבוא לעזרה. נשיאת הארגון ענתה, שהיא מוכנה לעזור ברצון רב, אבל הגזברית אמרה בתוקף שיש לתת אך ורק למוסדות לאומיים. אמר הרב, אני עשיתי את השתדלותי, והשאר בידי שמים, ה' הטוב בעיניו יעשה. כעבור כמה שבועות, נסעה הנשיאה עם הגזברית לארץ ישראל, ובידן סכום כסף גדול לחלקן במוסדות בארץ. בדרכן חנו בפריז, וסרו לחנות כובעים. הגזברית קנתה כובע ענק, משונה ומגוחך, שלמראהו, הנשיאה לא יכלה להימנע מצחוק רם... האדימה הגזברית, ובהתרגזותה שבה למלון, נטשה את המסע ושבה לארה"ב לבדה. הנשיאה המשיכה בדרכה, וכדי להקניט את הגזברית, העניקה את כל הכסף לישיבת פוניבז'.

ישיבת פוניבז' היתה במצב כלכלי קשה מאוד, חובות עצומים, משכורות לא שולמו במשך חודשים, והנה היה נראה שהישועה מגיעה. נדיב הגיע לישיבה, והבטיח תרומה בסך רבע מיליון דולר, סכום עצום באותם הימים, אך אותו עשיר היה מחלל שבת בעסקיו. כיון שכך, הרב מפוניבז' התנגד לקבל את התרומה. בשל המצב הקשה של הישיבה, החל מסע לחצים על הרב שיסכים לקחת את התרומה. כשהרב ראה להיכן הרוח נושבת, ארז מזוודה קטנה וטס לארה"ב, להימלט מהלחצים והתחנונים. במטוס ישב לידו יהודי, החלו לדבר, לאן הרב נוסע? סיפר לו הרב את כל הסיפור. אמר לו היהודי, "האם ממני תסכים לקבל תרומה לישיבה? אני יהודי שומר תורה ומצוות, כל עסקי סגורים בשבת". הוציא היהודי פנקס צ'קים, ובמקום כתב צ'ק על אותו סכום, רבע מיליון דולר. הרב לא יצא משטח שדה התעופה, אלא עלה על המטוס הראשון חזרה לארץ ישראל.

"ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך" (כ"ה - ב')

בפסוק זה כתוב "והשיגך" ללא ו', ואילו בקללות [פסוק ט"ז] כתוב "והשיגוך" עם ו', ולכאורה מידה טובה מרובה ממידת פורענות. בספר "משיבת נפש" לרבי יוחנן לוריא (מחכמי אשכנז) מסביר, החסרון בברכה, זה עצמו חסד שעושה הקב"ה איתנו, כי הרי אין צדיק בארץ שיעשה טוב ולא יחטא, ולא יתכן שלא יעבור עבירה כל ימי חייו, וא"כ, אם הוא יקבל עבור קיום המצוות את כל הברכות בשלימות כאן בעולם הזה, בהכרח יקבל הוא את עונשו עבור חטאיו בעולם הבא, ואין לך רעה גדולה מזו. ולכן, מאהבת הקב"ה אותנו, הוא מחסיר מעט מהטובה הראויה לבוא בעולם הזה, כדי שנהיה בני עולם הבא. ולכן, את העונשים על החטאים, נותן הוא בשלימות בעולם הזה, כדי שנבוא לעולם שכולו טוב ללא חובות, ולכן הוא נותן את הברכות חסרות ואת הקללות מלאות.

רבי חיים קנייבסקי מפרש על פי דברי רש"י בפרשת נשא "כה תברכו את בני ישראל אמור להם", מלא כתיב, לא תברכם בחיפזון ובהילות, אלא בכוונה ובלב שלם. למדנו מדבריו, ש"חסר" מורה על חיפזון ובהילות, ואילו "מלא" מורה על מתניות. לפי זה יש לומר, שלגבי הברכות כתוב כתיב חסר, ללמדנו שיבואו בחיפזון ובמהירות, לעומתן, הקללות שנכתב בהן בכתיב מלא, יבואו במתינות, כדי לתת מקום לתשובה, כמו שמצינו בחז"ל על הנגעים המגיעים, שבתחילה באים על ביתו, אח"כ על בגדיו, וכך אמרו חז"ל, אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה. כל זה מחסד הבורא יתברך, כדי שיהיה לאדם זמן להתבוננות ולחזרה בתשובה.

"ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך" (כ"ה - ב')

לכאורה, מדוע התורה מדגישה "ובאו עליך כל" מה הדגש במילה כל, וגם צריכה ביאור המילה "והשיגך"? כותב ה"אור החיים", הקב"ה, מידותיו רחמים, והמבקש והמתפלל ומצפה לרחמיו של הקב"ה עליו, ימלא ה' משאלותיו להריק עליו טובה כאשר יחפוץ. אלא שבהגעת הטוב ההוא למטה, ישפטו אותו סנהדרין של מעלה, אם הוא ראוי לכך, ואם אינו ראוי, לא יגיעו אליו השפעות אלו. ואף שיבקש הקב"ה להשפיע עליו שפע טוב, יתכן שהשפע יתעכב מלהגיע, לכן כתוב "והשיגך", שהברכות ישיגוך, וזהו עיקר ההבטחה, שלא יתעכבו בבתי דינים שלמטה.

ה"חתם סופר" הסביר על פי מה שמפרש הרמב"ם בפירוש המשניות בסוף מסכת ברכות, שכאשר מתמלאת סאת עוונותיו של אדם, מסבב הקב"ה שיבוא העונש המגיע לו דווקא בעת עשיית העבירה, ואז העונש חזק וקשה ר"ל. א"כ, מסביר ה"חתם סופר", מידה טובה מרובה, ובזמן שעושה אדם רצונו של מקום ומגיע לו שכר, מסובב הקב"ה שכל הברכות הבאות אל האדם "והשיגך", יגיעו אליו בזמן קיום המצוות "כי תשמע בקול ה' אלקיך", ובמקרה כזה, ברכות אלו מתקיימות יותר.

ה"נתיבות" בספרו "נחלת יעקב" מסביר, הטובות המובטחות לנו כאן בעולם הזה, זה לא בגדר "שכר מצוה", כי הרי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, כל הטובות הניתנות בעולם, אינן אלא כדי לאפשר את קיום המצוות בשלימות

ובהרחבת הלב בלי שטרדות העולם יפריעו את קיומן. לכן אומרת התורה "ובאו עליך כל הברכות וכו' והשיגך כי תשמע", הרושם של הדברים, תכלית הברכות שיבואו עליך אינה כנתינת שכר קיום המצוות, כי אם "והשיגך כי תשמע", הברכות ישיגו אותך כדי שתוכל לשמוע את מצוותי, שלא יהיו לך הפרעות ומניעות ויחסרו הטרדות המונעות ממך קיום התורה.

"ברוך אתה בעיר" (כ"ח - ג)

כתוב בגמ' (ב"מ ק"ז), "אמר רב: ברוך אתה בעיר, שיהיה ביתך סמוך לבית הכנסת". אומרים בעלי המוסר שכוונת הגמ' לאותם בני אדם שבהיותם בבית הכנסת נוהגים בעצמם מנהגי חסידות מופלגים ומהדרים במצוות. ובביתם הרחק מעיני הציבור, נוהגים אחרת. ועל כך אמרו חז"ל, ברוך אתה בעיר, שיהיה ביתך סמוך לבית הכנסת, שהתנהגותך בביתך תהיה 'סמוך' ודומה להתנהגותך בבית הכנסת, וד"ל

"ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה" (כ"ח - ג)

רבי יהונתן אייבשיץ מסביר פסוק זה בשלושה הסברים. א', הגמ' בסוטה [ל"ח:] אומרת, ברכת כהנים מועילה למי שנמצא בבית הכנסת ופניו אל הכהנים, אבל מי שנמצא מאחורי בית הכנסת, ברכת כהנים לא תופסת לגביו. שואלת הגמ', והרי לעם בשדות ברכת הכהנים כן חלה? מתרצת הגמ', אלו העובדים בשדות, אנוסים במלאכתם, ולכן הברכה תופסת לגביהם גם מרחוק, ואילו לאלה שנמצאים מחוץ לבית הכנסת, הם לא אנוסים ולכן הברכה אינה חלה עליהם. כל דין זה, כשהברכה מגיעה מבני אדם, אבל כשהברכה מגיעה ישירות מהקב"ה, היא לא מחפשת ומבדילה בין אנשים, וכמו שכתוב "ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך", בין אם אתה בעיר ובין אם אתה בשדה.

ב', יצחק אבינו ברח את יעקב, ולאחר מכן נכנס עשיו וגם הוא קיבל ברכות. עשיו הוא איש שדה, ויעקב יושב אהלים והוא גר כנראה בעיר, ואומרת כאן התורה, שבני ישראל מקבלים גם את ברכותיו של יעקב וגם את ברכותיו של עשיו.

ג', יש יתרונות לגרים בעיר, ויש יתרונות לגרים בכפר, למשל בעיר הגדולה ישנן אפשרויות רבות להתפרנס בכבוד וחננויות לרוב, לעומת ישיבת הכפר שבו החיים שקטים ושלווים, הרחוקים משאון העיר הגדולה. כל מקום על מעלותיו ועל חסרונותיו, אך אתה תקבל את הברכות של אלו ושל אלו.

"ברוך פרי בטןך ופרי אדמתך ופרי בהמתך שגר אלפיך ועשתרות צאנך" (כ"ח - ד)

שואל ה"חתם סופר", מדוע הקדימה התורה ברכת הבנים ואחריה ברכת העושר, ואילו בקללה נאמר קודם "ארור טנאך ומשאריתך" ואח"כ "ארור פרי בטןך"? ומתריך, על פי רוב, העושר הוא צרה ואסון לבנים, כי הם מתחנכים ללא עבודה, בתענוגים וחיים קלים, כי ילד שגדל עם כפית של זהב בפיו, חינוכו לא יעלה יפה. האבות עמלו ועבדו, והם אינם יודעים שכרה של עבודה, קיבלו הכל מן המוכן ומבזבזים בקלות רכוש אביהם, וגם אינם הולכים בדרך טובה, וישמן - ויבעט. ולכן, בברכה נאמר קודם "ברוך פרי

"ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך כי תשמע בקול ה' אלקיך" (כ"ח - ב) שואל הנצי"ב, מהו הלשון "והשיגך", וכי האדם נרדף על ידי הברכות שראוי לומר עליהם "והשיגך"? ומתריך, כשאדם אינו לומד תורה, הוא מתפעל מכל ריווח פעוט שמגיע אליו, אבל כשראשו ורובו בתורה, אין הוא מתפעל מאיזה ריווח פעוט. אבל אם יגיע אליו איזה דבר גדול ונכבד, הוא יתפעל מזה אפילו שראשו ורובו בתורה. וזהו פירוש הפסוק "והשיגך כי תשמע בקול ה' אלקיך", אפילו בשעה שתהיה טרוד בהבנת התורה, ותברח מהבלי העולם הזה, בכל זאת הברכה תהיה כל כך גדולה עד שתשיגך. וזה לשון הספורנו, "וזה כשתהיה תורתך קבע ומלאכתך ארעי, ולפיכך ישיגך הברכות בלתי השתדלות".

יש שפירשו בביאור 'והשיגך', הכוונה היא שיהיה לך 'השגה' בברכות. משל למה הדבר דומה, לעני שזכה בסכום עתק, שאלוהו מקורביו, מה תקנה בכסף זה, ענה להם: אחליף את הספה בביתי. כמה מגוחכת תשובה זו, הרי יכול לבנות לעצמו ארמון ולרהטו בפאר והדר, אך עני זה, אלו היו מושגיו ואלו השגותיו. כאן הברכה היא שתשכיל להבין ולהשיג את הברכה במלוא השפעתה.

עפ"י רעיון זה אף יש לפרש על דרך הדרש את הפסוק באיכה "כל רודפיה השיגוה בין המצרים" [איכה א'-ג]. גם כאן הכוונה היא כל רודפי העם היהודי משיגים היינו מבינים ומשיגים את גדולתו של העם היהודי בימי בין המצרים. כלומר, גוי, כאשר נמצא הוא בעת צרה הרי הוא מבעט ומקלל כלפי מועלה, כמבואר בגמ' עבודה זרה [ג:] שכל אחד ואחד יוצא ומבעט בסוכתו, אבל ישראל בעת צרה שופכים שיח לפני בוראם שהוא זה שהשית עליהם צרה זו.

בימי בין המצרים רואים אנו הבדל גדול בין היהודי לגוי. בימי בין המצרים אנו מתאבלים על החורבן, לא מסתפרים, אין חתונות, וביום תשעה באב צמים ויושבים על הארץ, על מה? על בית המקדש שנחרב לפני אלפיים שנה, גוי לא יבין זאת, או אז הוא מבין כי העם היהודי עם אחר הוא, עם מרומם שיודע להתאבל על דברים רוחניים שהיו לו ואבדו, וזה שאמר הכתוב: "כל רודפיה" 'השיגוה' הבינו את גדלותם של ישראל ע"י 'בין המצרים'.

עוד י"ל כמו שכתב ה"חפץ חיים" על הפסוק 'אך טוב וחסד ירדפוני', הרבה פעמים הטוב וחסד רודפים אותנו, וכמו שמספרת הגמ' על אדם שרץ לספינה ונתקע לו מסמר ברגל ואחר את הספינה והוא כאב מאוד את ההפסד, לאחר מכן התברר שהספינה התהפכה, והוא ניצל, ואז הוא הבין שהטוב רדף אותו.

במטק", שקודם כל יהיו לך בנים טובים, ואח"כ יבוא העושר, ואילו בקללות מודגישה התורה, שאפילו העוני והמחסור לא יועילו והבנים יהיו ארורים.

החיד"א מתרץ, הקדוש ברוך הוא הוא בעל הרחמים, ואינו פוגע בנפשות תחילה. לכן, קודם כל פוגעת הקללה בממוץ - "טנאך", ורק אם לא חזרו בתשובה, חס וחלילה פוגעת הקללה בנפשות - "פרי במטק". אך בברכות, ה' מברך קודם את הנפשות, ורק אחר כך מברך את הממוץ.

בהגדה של פסח "מעשה רב" מסופר, כי באחד הימים נסע רבי שאול בראך מקאשווי לארץ ישראל לבקר את אמו הזקנה. כשעמד בנמל והמתין לאוניה, נגשה אליו נסיכה מבית המלכות האנגלי ואמרה לו: "אני מכבדת מאוד את התנ"ך ואף עַם התנ"ך יקר בעיני, אך דבר אחד מוזר בעיני, ואיני מצליחה לקלוט אותו, מדוע יש לכם, היהודים, כל כך הרבה ילדים?" אם את מכבדת את התנ"ך, השיב לה הרב תשובה ניצחת, בוודאי הנך יודעת אודות מה שכתוב בפרשת נח, שהקב"ה ציווה את נח להכניס לתיבה מכל החיות שניים שניים, אבל מהבהמה הטהורה אמר להכניס שבעה שבעה. לפיכך, אנחנו הטהורים שבאומות, איננו מסתפקים בהולדת שנים שנים, אלא מבקשים לכל הפחות שבעה שבעה.

"ועשתרות צאנך" (כ"ח - ד')

פרשני המקרא נתחבטו בביאור המילה "עשתרות". פירוש מחודש מצינו בדברי הנצי"ב ב"העמק דבר", "עשתרות" הוא דבר שגבוה יותר מן הרגיל, כמו [בראשית י"ד - ה'] "עשתרות קרניים", שהם הרים גדולים וגבוהים. זוהי ברכה, שיהיה הצאן גבוה הרבה יותר מהרגיל. וזאת כדברי המדרש שהביאו התוספות במנחות [פ"א]. שהכבשים שהיו מביאים לקרבן התמיד היו כל כך גבוהים, עד שהיו אוכלים על גבי ארזים, והיו מרכיבים אותם על גמלים ורגליהם נגרים על הארץ, וכל זאת אף על פי שכבשי התמיד אינם אלא בני שנה!

שואל רבי אהרן לייב שטיינמן על דברי מדרש זה, הרי בדרך הטבע פרים גדולים יותר מכבשים, ואם הכבשים היו גדולים וגבוהים כל כך, ודאי שהפרים היו גדולים אף יותר מהם, וכן מבואר במסכת יומא [כ"א:] שהפר קרב בעשרים וארבע כהנים והכבש בשלוש עשרה כהנים, וא"כ, היה פר גדול יותר מהכבש, וא"כ קשה לפי דברי הנצי"ב, שגם הוא מודה שהבהמות גבוהות מהצאן, וא"כ, אם היתה ברכה בצאן, בוודאי גם היה ברכה בבהמות, וא"כ מדוע התורה הדגישה ברכה זו דווקא בצאן ולא בבהמות.

"ועשתרות צאנך" (כ"ח - ד')

שאל אחד המשכילים את האדמו"ר הראשון מבעלז, איך הרב מסביר שאותם יהודים שמתנהגים כמו גויים ומתלבשים כמו גויים, דווקא הם מצליחים מאוד בעסקיהם? ענה לו האדמו"ר, כשיצחק אבינו ברח את יעקב, ברכו בכל הטוב שבעולם, ויעקב היה לבוש באותו זמן בבגדים של עשוי, דהיינו לבוש גוי...

"ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך" (כ"ח - ו')

שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך לעולם. [רש"י]

יש להבין איך דרשה זו נדרשת, ומדוע ברוך אתה בבואך רק אם יציאתו מהעולם תהיה בלא חטא? אומר ה"לקוט גרשוני" [הקדמה לחלק שלישי], הגמרא בעירובין [י:] אומרת, נימנו וגמרו, נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא. ואומרים שם התוספות, שמדובר באנשים רגילים, אבל בצדיקים, בוודאי נוח לו לאדם שנברא. לפי זה יש לפרש, "ברוך אתה בבואך", מה פתאום "ברוך", הרי נח לו לאדם שלא נברא? והתשובה, אם יציאתך מן העולם כביאתך לעולם בלא חטא, אזי "ברוך אתה בבואך", אבל "ארור אתה בצאתך", את זה לא צריך להשמיענו, שהרי ברור שארור, כי אם יצאת מן העולם עם חטאים, אזי ארור אתה בבואך, לא היה כדאי שתבוא לעולם.

"ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך" (כ"ח - ו')

"ברוך אתה בבואך" בפרקמטיה שלך, ו"ברוך אתה בצאתך" בפרקמטיה שלך. [דבר"ר ז' - ה']

שואל רבי אליעזר לאו, אב"ד אונגוואר, האם התורה מברכת אותנו רק על עסקים גשמיים? ותירץ, סוחר הנוסע לקנות סחורה, בין אם הוא סיטונאי ובין אם הוא קמעונאי, כאשר הוא נוסע ליריד יש בידו כסף ואין בידו סחורה. וכשהוא חוזר, יש בידו סחורה אבל אין בידו כסף. אבל מי שעוסק בתורה, אינו כך, אלא הוא מוכר את הסחורה, מקבל שכר והתורה נשארת בידו. ובמקום אחר הוא יכול למכור אותה שנית, ושוב לקבל שכר. וזהו כוונת המדרש. ולכן אנו אומרים על תורתנו הקדושה "כי טוב סחרה מכל סחורה".

"יתן ה' את אויבך הקמים עליך ניגפים לפניך בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך" (כ"ח - ז')

הקשה רבי שמעון שוואב זצ"ל בספרו "מעין בית השואבה", מאחר שבפסוקים אלו אנו עוסקים ב'ברכות', אם כן מדוע הברכה היא שננצח את אויבנו, וכי לא היה יותר טוב שלא יהיו אויבים כלל, אלא ישבו על מי מנוחות באין מפריע? וביאר, מכאן למדנו שבדרך הטבע צד הטומאה שונא את צד הקדושה, ולא באנו לעולם הזה לשבת במנוחה אלא להילחם תמיד עם היצר הרע, וכלשון הגמ' [ברכות ה.] 'לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע', ואכן זאת הברכה היא להצילך ולתת לפניך אויבך ניגף לפניך, שיזכה לנצח את יצרו הרע.

ומכאן 'חיזוק' לכל המתאונן על המלחמה הקשה שהוא שקוע בה תדיר כנגד יצרו, כי רק לשם כך נוצרת.

"יתן ה' את אויבך הקמים עליך ניגפים לפניך בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך" (כ"ח - ז')

יש לדקדק, למה נקט דווקא מספר שבעה. מבאר בספר "לוית חן" כתוב בפסוק [לעיל כ"ג - ט"ו:] כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת אויבך לפניך והיה מחניך קדוש וגו', תלה מפלת האויבים בתנאי שיהא מחניהם קדוש. וכתוב בגמרא [ע"ז כ:] "אמר רבי פנחס בן יאיר: תורה מביאה

לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי קדושה". וביאר שם המהרש"א, שמעלות ומדות אלו אינן באות כי אם בהדרגה ממעלה למעלה, כפי שסדרן רבי פנחס בן יאיר, ולא ניתן לדלג אל מעלה אחת בלא שעלה על המעלה שלפניה, עיי"ש. נמצא שאי אפשר לאדם להגיע אל מעלת הקדושה עד שיעלה תחילה שבע מדרגות אלו עד הקדושה, ועד בכלל, ואז קדוש יאמר לו. לפיכך, אם יזכו ישראל לנצח את אויביהם, הרי בהכרח שיהא מחניהם קדוש, כאמור, ואם כן, בודאי כבר קנו שבע המדות שמנה רבי פנחס בן יאיר עד מעלת הקדושה, ולכן לעומתן יזכו ששונאיהם ינוסו מפניהם בשבעה דרכים.

"יצו ה' אתך את הברכה באסמך ובכל משלח ידיך" (כ"ח - ה)

כתוב במשלי [י' - כ"ב] "ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסף עצב עמה", וקשה לכאורה כפל הלשון, שאם ברכת ה' תעשיר, ודאי ש"לא יוסף עצב עמה"? בספר "מנחת יהודה" לרבי יהודה פתיא מבאר, הקב"ה קילל את האדם שיצטרך לעבוד את האדמה - "בזעת אפך תאכל לחם" [בראשית ג' - ט]. עוד כתוב "ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חיך" [שם פסוק י"ז]. מכאן, שכאשר האדם זורע את השדה, הוא זורע ביגיעה גדולה, וכשהוא קוצר, שוב יש לו יגיעה גדולה. מתי הוא רואה נחת? כשאוסף את תבואתו ומכניסה לאסס. אבל בעצם, אם תהיה לו ברכה גדולה בשדה, גם יגיעתו תתעצם ותגדל. לכן אומרת התורה, דע לך, אם היבול הגדול יהיה בגלל ברכת ה', הרי ש"ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסף עצב עמה", קללת "בעצבון תאכלנה" לא תתקיים בה.

"יצו ה' אתך את הברכה באסמך ובכל משלח ידיך" (כ"ח - ה)

הגמ' בבבא מציעא [מ"ב] אומרת, תנא דבי ר' ישמעאל, אין הברכה (שמתברך ומתרבה מאליו, רש"י) מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו, שנאמר "יצו ה' אתך את הברכה באסמך (אסם שמוסתר מן העין)". שואל הרב דסלר בספרו "מכתב מאלהיו" [חלק א' עמוד 177], מדוע הקב"ה עושה ניסים בדבר המכוסה מן העין? ומדוע לא ישפיע הקב"ה לאדם בדרך הטבע? מבאר הרב דסלר, רבים המאמינים טועים בהגדירם את ההבדל שבין "נס" לבין "טבע". לדבריהם, הטבע הוא חוק שקבע הקב"ה בבריאה שתתנהג בהנהגה מוגבלת, בדרך של "סיבה ומסובב", ולעיתים נדירות בגלל הכרח גדול ולצורך מי שיש בידו זכויות גדולות, מוציא הקב"ה את העולם ממחלכו הטבעי ועושה ניסים גלויים לעין. אם נשאל אותם מה הם "סיבה ומסובב", מדוע המסובב נולד מן הסיבה? למשל, מה יסבב ויוליד את צמיחת התבואה? יענו הם: הלא דבר פשוט הוא! הקרקע שהוכשרה ע"י חרישה, זריעה והשקיה, הם הסיבות הטבעיות הגורמות לגידול התבואה. ומדוע גורמים מעשים אלו לגידול התבואה? ישיבו: הלא תראו שכך זה תמיד! אם כן, בהכרח לומר שהמעשים האלו הם הסיבות שהטבע ה' בבריאה כדי לגרום לגידול התבואה. זה מה שנקרא בפי הבריות "דרך הטבע".

אך האמת היא, שלמעשה איננו יודעים מדוע הסיבה מסבבת את הסובב, דהיינו, אנו לא יודעים מדוע החרישה והזריעה וההשקיה גורמות לגידול התבואה, כל מה שאנו יודעים הוא רק שזוהי המציאות הקבועה. אם כן נשאלת השאלה, האין זה נס תמידי אלא שאיננו מבחינים בו מפני שהורגלנו אליו? נתאר לעצמנו, מה היינו אומרים אילו ראינו קבר אשר המת שנקבר בו כבר נאכל בשרו, והנה לפתע מתחיל לצמוח גוף אדם מתוך הקבר? האין זה נס גדול של תחיית המתים? אם כן, מדוע איננו רואים נס זה בתבואה הנורעת בקרקע והזרע נרקב לגמרי, ואחר כך מתוך הריקבון עולה וצומח אילן, האין זו תחיית המתים ממש?

התשובה היא: בוודאי כן הוא! אך ההבדל בין שני המקרים הוא, שלתחיית המתים אנשים לא הורגלו, ואילו לתחיית המתים של התבואה הורגלו! אילו הורגלנו להיפך, היינו קוראים טבע לתחיית המתים שבבית הקברות, ולתחיית המתים של הזרעים הנזרעים באדמה היינו קוראים נס. האמת היא שאין בין נס לבין טבע שום הבדל, הכל נס הוא! כל העולם כולו אין לו שום סיבה, רק רצון ה' יתברך. מה שאנו מכנים בשם נס, הוא רצון שיתהווה ענין שלא הורגלנו בו, ומה שאנו מכנים בשם הטבע, הוא רק אחיזת עיניים וניסיון באמונה לאדם כדי שיהיה לו מקום לטעות וגם לבחור באמת.

בדברי ר' ישמעאל אנו מוצאים מפורש שהטבע אינו מציאות ממש, אלא רק ענין של הסתר ואחיזת עיניים כדי שנוכל לטעות, לכן במה שסמוי מן העין לא שייך שום טעם מדוע יתרבה דווקא באופן המורגל לנו המכונה טבע, ולא באופן אחר, לכן יש בו ברכה מיוחדת! ועוד, למה שאנו קוראים טבע, ישנו רצון נוסף שמטרתו להעמיד את האדם בניסיון, והרצון הזה מתלבש בפנינו בצורה שהיא כעין טבע. כל זה איננו שייך בדבר הסמוי מן העין אשר אינו מתגלה לעינינו כלל, ולא יהיה לנו שום ניסיון בזה.

"יצו ה' אתך את הברכה באסמך ובכל משלח ידיך וברכך בארץ" (כ"ח - ה)

התברכו ישראל שהתבואה והפירות ושאר גידוליהם יתרבו עד שיהיה די בהם לכל יושבי הארץ. נוסף לכך, התברכו גם בריבוי אוכלוסיה, אלא שצריכים הם למקום כדי שתחזיקם הארץ, וכמו שהמשנה אומרת באבות [ה' - ה'] "לא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים", היינו, שהיה נס בירושלים, והחזיק המועט את המרובה, כך צריכים הם לברכה בארץ ישראל שתחזיקם בזמן שיתרבו באוכלוסין. אומר ה"משך חכמה", לכן מבטיחה התורה "וברכך בארץ", שבזמן הריבוי בישראל, תבוא ברכה גם בשטח הארץ ותחזיק את כולם עד שתהיה גדולה ורחבה יותר מאשר בזמן הכיבוש. אכן נקראת ארץ ישראל "ארץ הצבי" כמו שדרשו רבותינו בכתובות [ק"ב] בזמן שיושבים ישראל עליה - רויחא (יש מקום ברווח).

"והלכת בדרכיו" (כ"ח - ט)

כדי להבין את מהות המצוה של "והלכת בדרכיו" אומרים בשם הרב מבריסק, שיש לעיין בגמ' במגילה [י"ג:] שאומרת: שעה שאמר יעקב על לבן "אחיו אני ברמאות", שאלה רחל, וכי מותר לצדיקים ללכת ברמאות. ענה לה יעקב, כן, שנאמר [שמואל ב', כ"ב - כ"ז] "עם נבר תתבר ועם עקש תתפל",

מעשה שהיה אצל המגיד ממועזריטש זי"ע, שפעם שלח שנים מתלמידיו לכפר פלוני וציוה עליהם לחזק את לבם של האנשים הפשוטים בני המקום, בעבודת ה' וקיום המצוות. אולם התלמידים הקדושים התמהמהו במקום זמן רב ולא שבו למעזריטש, עד לאחר חודשים ארוכים. משחזרו, שאלם ה'מגיד': מה זאת שהתמהמהתם זמן רב כל כך? השיבו ואמרו שבבואם לכפר הנידח ראו שאנשי רחוקים מאוד מן התורה ואין להם שום השגה ביראת ה' וקיום המצוות, וחשבו שאין להם מה לעשות במקום זה, וכי אין אפילו אוזן אחת שתשמע את דבריהם, וכמעט שבו על עקבותיהם, אלא שנמלכו בדעתם - הרי האנשים התמימים הללו לא ראו מימיהם דמות של יהודי בן תורה עובד ה', ובגלל כן - טוב יעשו אם ישתקעו במקום לתקופת מה, אולי במשך הזמן כשיראו בני הכפר איך מתנהג יהודי אמיתי, יעלה בידם להחדיר קצת יראת שמים בליבם, וילמדו מהם את דרך התורה ומצוותיה. הוסיפו לאמר, שדרשו יסוד זה מלשון הכתוב 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך' - אם יראו האנשים עמי הארץ, איך מתנהגים כראוי, אז - 'וראו ממך' - ילמדו אף הם 'ממך' יראת שמים מהי, וילמדו ממך כיצד לקיים תורה ומצוות. כך הצליחו ועלתה בידם להשפיע על בני הכפר, ולאחר שהשלימו את מלאכתם חזרו, ולכן התמהמהו זמן רב כל כך. [רבי חיים שאול קויפמאן זצ"ל בספרו "משחת שמן"]

"וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" (כ"ה - י')
רבי שמואל אביגדור פייבילזון, אב"ד פלונגיאן אמר: כל בעל חי קיבל מהקב"ה את האמצעים להגן על עצמו, או דרך שינוי, או קרניו, או בכוחו הרב, חוץ מהצאן שאין להם בטבע אמצעי להגן על עצמם, וכל השמירה שלהם היא רק דרך בעליהם, והוא נותן בתמורת זה, חלב צמר וצאצאים. וכך הוא גם דרכו של עולם, לכל עם ועם ניתנה לו תכונה בטבע לשמור על קיומו, עשיו "על חרבך תחיה", ישמעאל "ידו בכל ויד כל בו". רק לעם ישראל אין לו בטבע כלים לשמור את עצמו, וכל חסותו והגנתו היא מהקב"ה, וכמו שכתוב "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". אבל לשם כך צריך שקודם ימסרו חלבם וצמרם לאדונם, כלומר, שיתנו להקב"ה את פרי מעשיהם, ואז כשיתקיים "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך", יקויים גם "וראו ממך".

"והותירך ה' לטובה בפרי בטןך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך" (כ"ה - י"א)
אומר ה"שפת אמת", הברכה, שלא יבוא האדם בגלל רוב טובה לנפילה על ידי התנשאות וכדומה, אלא "והותירך ה' לטובה", שיהיה נשאר בעבודת הבורא גם כשהיה לו כל טוב.

"פתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים" (כ"ה - י"ב)
כל אדם מטמין באוצרו את מה שאינו מצוי אצלו כל כך, האיש הפשוט יטמין באוצר [בכספת] כמה אלפי דינרים, העשיר יטמין רק כמה עשרות אלפים, ואילו המלך כותב 'רבינו בחיי' [שמות י"ט - ה'] אשר לו אוצרות זהב ומשכיות כסף לרוב הוא מטמין באוצרותיו מה שאפילו אצלו אינו מצוי, כגון

נשאלת השאלה, איך יכול צדיק לרמות היפך ממהותו ואישיותו? ומתרגן, כיון שאחת ממידותיו של הקב"ה היא "עם עקש תתעקש", ונצטוונו "ללכת בדרכיו" להידבק במידותיו, אין זאת שאלה בכלל איך אפשר לעשות את זה, שהרי "והלכת בדרכיו" זוהי הלכה, וההלכה מכתובה ליהודי גם את הטבע והרגש, ואם כתבה התורה שעל הצדיק לנקוט ברמאות, גם הצדיק עם תכונות נפשו העדינות מסוגל לקיימה.

"וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" (כ"ה - י')
אומר הגר"א מוילנא, "ויראו" "ממך", ממך ילמדו כל עמי הארץ ליראה את ה'.

"וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" (כ"ה - י')
כתוב בגמ' [ברכות ו.], "כי שם ה' נקרא עליך", תניא, רבי אליעזר הגדול אומר, אלו תפילין שבראש. כותב בספר "אגרת הטיוול", ראשי התיבות של המלים "שם ה' נקרא" הם: ש"ן, לרמז כי האות ש"ן שבתפילין של ראש היא זו שתפחיד את הגויים. זאת ועוד, האות ש', שהיא בגימטריא שלש מאות, נמצאת על התפילין, לרמז כי שלש מאות ימים בשנה מניחים תפילין. כיצד? ישנם שלש מאות ששים וחמישה ימים בשנה. מתוכם אין מניחים תפילין בימים הבאים: חמישים ושנים שבתות, שני ימי ראש השנה, יום אחד יום כפור, ארבעה ימים בסכות - יומיים ראשונים ויומיים אחרונים (כוונתו לחו"ל, שמניחים תפילין בחול המועד), וכן ארבעה ימים בפסח - יומיים ראשונים ויומיים אחרונים, ושני ימי חג השבועות. סך הכל - ששים וחמישה ימים. נשארו, אפוא, שלש מאות ימים שבהם מניחים תפילין.

"וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" (כ"ה - י')
כתוב בגמ' [ברכות ו.], "כי שם ה' נקרא עליך", תניא, רבי אליעזר הגדול אומר, אלו תפילין שבראש. דורשי רשומות דייקו, תפילין שבראש ולא על הראש, היינו שהתפילין חשובות בעיניו ומונחות בתוך ראשו ולא רק מניחים על הראש, כמו שאומרים ב"לשם יחוד" ש"התפילין שבראשי עם שאר חושי כוחותי כולם יהיו משועבדים לעבודתו יתברך", "והתפילין על היד כנגד הלב לשעבד בזה תאוות ומחשבות לבנו לעבודתו יתברך שמו". כשזה כך, אז באמת התפילין הם בראש, להבדיל מתפילין שעל הראש.

הגר"א מוילנא בזמן גלותו נסע בעגלה, הגאון מוילנא והעגלון הניחו תפילין. בא גוי והחל להכות את העגלון, יצא הגאון מוילנא מהעגלה, והגוי ברח. מדוע באמת לא ברח הגוי כשראה את העגלון עם התפילין? התשובה היא, יש מי שמניח תפילין על הראש, ויש מי שמניח תפילין בראש, וכמו שמדגיש ר' אליעזר "אלו תפילין שבראש".

פעם הגיע רב אחד לבקר את רבי איציק'ל מפשעווארסק זצ"ל, ושאלו מדוע נמנע כבוד קדושתו מלדבר דברי מוסר בפני המסתופפים בצילו? בתחילה השתמט הרבי מלהשיבו, אך משתפצר בו עוד, פתח פיו בחכמה וסיפר:

שהוא יכול באותה שעה לפנות אל אב עשיר, המכריז ואומר "לי הכסף ולי הזהב..."

בהזדמנות אחרת, בה עמד לפניו יהודי מסכן ודחוק בפרנסתו שהתאונן על מור גורלו וביקש ברכה, אמר לו ה"חפץ חיים", בילדותי הייתי יתום עני, "אולם הקב"ה עזר לי תמיד. בכל פעם בה הייתי מרגיש מחסור בדבר כלשהו, הייתי נוטל בידי ספר תהלים... מתייצב בפנת החדר ואומר תהילים, והריבונו של עולם תמיד שמע לתפילתי. עשה כך גם אתה, ותראה בעיניך שהריבונו של עולם יעזור גם לך".

"יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך וגו' והלוית גוים רבים ואתה לא תלוח" (כ"ה - י"ב)

צריך להבין את הסמיכות בפסוק זה. מבאר רבי חיים פלאג'י עפ"י המעשה המובא בגמ' בתענית [י"ט]: כשעלו ישראל לרגל ולא היה להם מים לשתות, הלך נקדימון בן גוריון ולוה מאדון אחד י"ב עינות מים לעולי הרגלים וקבע לו זמן ואח"כ הגיע קרוב לזמן והאדון לעג עליו, ונכנס למרחץ בשמחה, כי הבטיח לו שאם לא יחזיר מים אז ישלם לו י"ב ככרי כסף, נכנס נקדימון לביהמ"ק ועמד בתפילה, ואמר, ידוע לפניך ה' שעשיתי לכבודך שיהא מים לעולי רגלים וביקש שירדו גשמים מיד נתקשרו השמים בעבים וירדו גשמים ומלאו את הבורות וכו'. לכן נרמז כאן בברכה יפתח ה' לך את אוצרו הטוב לתת מטר ארצך ואז והלוית גוים רבים ואתה לא תלוח.

"והלוית גוים רבים ואתה לא תלוח" (כ"ה - י"ב)

הברכה של התורה היא, שלא תהיה כאותם מלווים שעד שהם רואים את כספם וממונם בחזרה, הם מתרוששים בעצמם, וצריכים לבקש הלוואות מאחרים, אלא רק "והלוית גוים רבים", ואע"פ כן "ואתה לא תלוח".

"ונתנך ה' לראש ולא לזנב" (כ"ה - י"א)

בספר "תכלת מרדכי" לרבי מרדכי גימפל יפה שואל, מדוע התורה אומרת "לראש ולא לזנב", דימוי מבעלי חיים, לכאורה היה צריך לומר "לראש ולא לעקב" שקשור לבני אדם? ומתוך, הגמ' בכתובות [ס"ז:] אומרת, אשריכם ישראל, בזמן שעושין רצונו של מקום, אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושין רצונו של מקום, מוסרן בידי אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה, אלא ביד בהמתן של אומה שפלה. לזה רמזה התורה, לא רק שלא תהיו כמזל "ראש", אלא תהיו שפלים ונחותים, ופחותים שבפחותים כ"זנב" שהוא סוף ותחתית של מין הבהמה, והם המה הפראיים שבזוים והורגים בישראל.

בספר "אבני שוהם" תירץ, יעקב אבינו בברכותיו [בראשית מ"ט - י"ט] אמר "והוא יגוד עקב", הרי, שאפילו בזמן שהיו ישראל בראש, נאמר עליהם ביטוי זה של "עקב", לכן התורה לא כתבה שיהיו לראש ולא לעקב.

אבנים טובות ומרגליות שאינם 'מתגלגלים' ביד כל אדם. ועל זה הדרך, הקב"ה מבנים 'לאוצרו' לבית גזיו את ה'יראת שמים' שיש ליהודים, וכדכתיב [ישעיה ל"ג - ו'] 'יראת ה' היא אוצרו' כדברי הגמ' בגמרא [ברכות לג:] 'אמר רבי חנינא משום רשב"י אין לו להקב"ה בבית גזיו ולא אוצר של יראת שמים'. והטעם משום שכביכול אין יראת שמים מצויה אצלו ית' שהרי 'הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים' [ברכות לג:].

מוסיף ה"כלי יקר" לפרש עפ"י את מה שנאמר כאן 'יפתח ה' לך את אוצרו הטוב', שבא הכתוב לומר, אל תחשוב שלצרכו הוא מטמין ושומר את ה'יראת שמים' שלך, לא ולא, אלא לטובת האדם ולצרכיו הוא שומרה בבית גזיו, והיינו, כשהאדם נצרך לשפע טוב, שפע פרנסה או כל ענין אחר, הרי הוא פותח את 'אוצרו' ומשם משפיע על האדם טובה וברכה, כי אותה יראת שמים היא מקור ההשפעה של הפרנסה ושאר צרכי האדם, וזהו שאמר הכתוב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב - שאותו 'אוצר' שמור לך ובעבורך לעת הצורך ...

"יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים" (כ"ה - י"ב)

שואלים המפרשים, מה באו לרבות המילים "את השמים", וכי יש אוצר רע בשמים? ומתרצים, לעיתים הקב"ה נותן טוב לאדם, אבל לאמיתו של דבר זה רע עבורו, שנאמר [דברים י"ז - י'] 'ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו', כאשר מרבה אדם לחטוא, הקב"ה משלם לו שכר על מעט המצוות שעשה כאן בעולם הזה, על מנת שייגיע לעולם הבא נקי מזכויות וממצוות. ולהיפך, ישנו אדם שיש לו הרבה זכויות, והקב"ה מביא עליו ייסורים רבים כדי שישלם בעוה"ז על מעט מעוונותיו, כדי שייגיע לעולם הבא עם זכויות בלבד ולא יצטרך להיכנס לגיהנום להיטהר מעוונותיו, ויוכל לקבל את שכרו בעולם הבא עבור המצוות שקיים בעולם הזה. נמצא, שיש "אוצר" בשמים שיכול להיות טוב ויכול להיות רע, תלוי למי הוא ניתן ולשם מה.

לפי זה נבין דבר נוסף, יש נוהגים לומר לפני הקידוש "רבון כל העולמים וכו'" וזכנו לקבל שבתות מתוך רב שמחה ומתוך עושר וכבוד ומתוך מיעוט עוונות, ולכאורה תמוה, מן הראוי היה לבקש על מיעוט עוונות לפני שמבקשים על עושר וכבוד. ובכלל, מה ענין השמחה והעושר והכבוד ל"מיעוט עוונות"? אלא, יכול אדם לקבל עושר וכבוד וגם שמחה, וכל זאת מתוך שיש לו "רב עוונות" כי ה' משלם שכר לשונאיו להאבידם. על כן, בקשתנו שהעושר, הכבוד והשמחה, ינתנו לנו מתוך מיעוט עוונות.

"יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים" (כ"ה - י"ב)

הקב"ה מבטיח לאדם שהולך בדרכיו ברכות עצומות, ובין השאר מעניק לו שפע ברכה בכל ענייני פרנסתו.

בספרו על ה"חפץ חיים", מספר הרב ישר, באחד הימים הגיע אל ה"חפץ חיים" יהודי, וביקש ממנו ברכה בענייני פרנסה. הרי זה מביא לידי גיחוך, השיב לו ה"חפץ חיים", שעני אחד פונה אל עני שני בבקשת עזרה, בשעה

שואל ה"אוהב ישראל" מאפטא, למה כפל הלשון, הרי ברור אם יהיה לראש ממילא לא יהיה לזנב? אלא, שפעמים מוטב להיות זנב מאשר ראש, וכמו שהמשנה באבות [ד' - ט"ז] אומרת "הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים". לכן אומרת התורה "ונתנך ה' לראש", ראש ל"ראש" ולא לזנב, לא ראש ל"זנב", היינו, תהיה ראש לאריות ולא ראש לשועלים.

"ונתנך ה' לראש ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה" (כ"ה - י"ג)

"ונתנך ה' לראש ולא לזנב", אומרים בשם רבי חיים וואלווינר, כל זה בתנאי ש"והיית רק למעלה", שכל הזמן תעלה ברוחניות, ומהו הדבר שבעזרתו תהיה רק למעלה? לשמור את כל מצוות ה'.

"ונתנך ה' לראש וכו' והיית רק למעלה ולא תהיה למטה" (כ"ה - י"ג)

להלן [פסוק מ"ג] כתוב "הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה", מדוע בברכות כתוב רק פעם אחת "מעלה", ובקלות פעמיים "מעלה מעלה", וכן ב"מטה מטה" שבקלות כתוב שתיים ובברכות אחד? והתירוץ, כשמסתכלים על כדור, כשהכדור מסתובב, מי שלמטה עולה למעלה וכן להיפך. ולכן בברכות אתה לא תהיה מעלה מעלה, אלא תהיו במצב עליה, והוא יהיה במצב ירידה, אבל בקלות (וכפי שמוזכר בספרים, בכל קללה גם טמונה ברכה), יש גם ברכה, שתהיה כל כך למטה, שמעכשיו אתה יכול להיות רק במצב עליה, והוא יהיה למעלה למעלה, שעכשיו יש רק מצב ירידה.

ה"חתם סופר" (כת"י, החדש) מבאר את הפסוק: שלא יהיה במדרגה העליונה בהצלחה רק פחות מעט, כי שכיח הוא שמי שעומד בקצה האחרון במדרגה - הוא יורד. ולפי"ז מובן למה כתוב 'והיית רק למעלה', [רק לשון מיעוט]. משום שכוונת הפסוק שיהיה למעלה אבל לא למעלה למעלה, ועי"ז לא תהיה למטה.

וכן מובא בספר "מגיד מישרים", שהורה ה'מגיד' למרן ה"בית יוסף" וצ"ל, שלא להשתוקק ולשאוף להגיע למדרגה העליונה בגשמיות, כי לא לחינם ברא הקב"ה את העולם עגול והמטבעות עגולים, לרמוז שאם מגיעים למעלה עלולים משם רק לרדת למטה, כצורת העיגול - זהו בגשמיות. משא"כ ברוחניות, שהרי היו"ט פסח וסוכות הינם באמצע החודש בזמן שהלבנה במילואה, לרמז שברוחניות ככל שהנך מתעלה ועולה בעבודת השי"ת הדרך ממשיכה ועולה לאין סוף הרבה.

"והיית רק למעלה ולא תהיה למטה" (כ"ה - י"ג)

הגמ' בבבא בתרא [י:] אומרת, יוסף בנו של רבי יהושע חלש ואיננו. שאל אותו, מה ראית? ענה הבן, עולם הפוך ראיתי, עליונים למטה ותחתונים למעלה. אמר לו האב, עולם ברור ראית! כלומר, אלו שבעולם הזה נראים מאושרים ונמצאים למעלה, בעולם הבא נמצאים למטה, אבל תלמידי חכמים, כמו שנחשבים בעולם הזה, כך נחשבים בעולם הבא. ועל פי זה

מפרש רבי זלמן סורוצקין את הפסוק שלפנינו, "והיית רק למעלה", שתהיה מהתלמידי חכמים, וממילא תהיה למעלה גם בעולם הזה וגם בעולם הבא.

"והיה אם לא תשמע" (כ"ה - ט"ו)

ישנם שתי פרשיות שבהם הובאו הקללות, בחוקותי וכי תבוא. קללות איזמות! דברים נוראים! אומר הרב שך, אנשים חושבים שהקב"ה מביא על האדם את הקללות האלו, אבל בפסוק במגילת איכה [ג' - ל"ח] כתוב "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב", וכתב שם רש"י, אמר רבי יוחנן מיום שאמר הקב"ה [ג' - ט"ו] "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וכו'", לא יצא רעה וטוב מפיו, אלא רעה באה מאליה לעושה רע, והטוב לעושה טוב, לכן "מה יתאונן האדם" אם לא על חטאיו, עכ"ל.

והביאור בזה, הקב"ה ברא את העולם, ושני שלישי של העולם הוא ים, והים יכול להתפשט על היבשה, וברגע אחד לא יישאר זכר מכל היבשה. אך הקב"ה עשה גבול לים - "גבול שמות בל יעבורון, בל ישובון לכסות הארץ" [תהילים ק"ד - ט], הקב"ה אמר לים "עד פה תבוא" [איוב ל"ח - י"א]. הגל מתרומם, באמצע הים הגלים יכולים להתרומם לגובה עצום ולכסות את כל היבשה, אך הקב"ה קבע שכאשר הגל מגיע לגבולו הוא נשבר. וא"כ, הים מצד עצמו היה יכול להחריב את כל היבשה ואין זה אלא שהקב"ה עושה שלא יחריב. כמו כן, בתוך היערות ובעומק הים ישנם מאות מינים של חיות ודגים טורפים, כולם רעבים ללחם, תעינו ותלמדו ברכי נפשי [תהילים ק"ד] ותראו, ביום כולם נכנסים לתוך חוריהם, לתוך החורבות והמערות ומסתתרים - "תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירבצון", ובליילה הם יוצאים לחפש אוכל - "תשת חושך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער". מליוני חיות רצים בכל היערות ומחפשים אוכל, וישנם גם עופות טורפים, אם היו יוצאים למקומות יישוב היו יכולים להחריב את כל העולם, אך הקב"ה מזמין שם לכל אחד מזונו, והם נשארים מחוץ לתחום ישוב. וזה הביאור מה שכתוב "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב", כי הרעות נמצאות וקיימות, הים נמצא והחיות הטורפות נמצאות, והם יכולים להחריב את כל העולם, אלא שהקב"ה עשה גדר שהם לא יחריבו, אבל כשאדם עובר עבירה הקב"ה עוזב. הוא מוריד את הגבול "והרעה באה מאליה לעושה רע". ונמצא שהקללה אינה על ידי מה שהקב"ה מביא קללה על עוברי עבירה, אלא הקללה באה ממילא, כי אם רק הקב"ה אינו שומר, מגיעה הקללה. כשהאדם עושה עבירה, הוא יביא קללה על עצמו, בדיוק כמו שהאריה טורף והנחש נושך, כך הקללה עצמה הורגת.

וכן כתוב ב"נפש החיים", כשמגיע ראש השנה ויום כיפור צריך יהודי לדעת, שזה יום הדין שהקב"ה יושב ודן, והפורענות כבר עומדת וקיימת, וכאשר הקב"ה עוזב את הבריאה הקללה באה מאליה. כאשר הקב"ה עוזב, נספו ששה מליון יהודים! ולכן צריך להתפלל ולעשות תשובה, בלב שלם, ולקבל על עצמו ללכת בדרך הישר. הרי ממילא, עם כל העולם אי אפשר לדבר, אבל הבני תורה צריכים לדעת מה זה יום הדין, הקב"ה מבקש שאנחנו נשוב "שובו אלי ואשובה אליכם".

כותב רבי מאיר מפרמישלאן, בפסוקי התוכחה יש תרע"ו תיבות כמנין "רעות", וכנגד זה מוזכר בפסוקים אלו כ"ו פעמים שם הוי"ה שאם נכפיל שם הוי"ה כפול עשרים ושש יעלה, תרע"ו, ועל ידי השמות נמתקים ונהפכים הקללות לברכות. וזה מה שכתוב [תהלים ל"ד - כ'] "רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו ה'". שיש בתוכחה תרע"ו תיבות, אבל מכולם יצילנו ה', שעל ידי השמות המוזכרים בפרשה אפשר להניצל ולהפוך את הקללות לברכות.

"והיה אם לא תשמע בקול ה' אלקיך לשמור לעשות את כל מצותיו וחוקותיו אשר אנכי מצוך היום ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך" (כ"ה - ט"ו)

הגמרא אומרת [מגילה ל"א:] שהקללות שבפרשת בחוקותי בלשון רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן, אבל הקללות שבמשנה תורה בלשון יחיד אמורות ומשה מפי עצמו אמרן. בספר "ילקוט יהודה" ביאר זאת על פי דברי הגר"א מוילנא שאומר שבכל מקום שהפסוקים נכתבו בלשון יחיד הכוונה לכל עם ישראל ככלל, ולכן הפסוק נכתב בלשון יחיד כיון שהוא מדבר על העם, אבל אם הכתוב מתייחס לעם ישראל בלשון רבים הכוונה לחלק מישראל, לדוגמא, ב"הלל" [תהלים ק"ח] כתוב "יאמר נא ישראל' בלשון יחיד, והכוונה לכל עם ישראל, אבל 'יאמרו נא בית אהרן' או 'יאמרו נא יראי ה'", כתובים בלשון רבים, משום שהדברים מוסבים רק לחלק מהעם - בית אהרן או יראי ה'.

התוכחה שבמשנה תורה נאמרה בלשון יחיד ומכוונת לכל ישראל כאחד, להורות שהקללות יחולו רק כשכל בית ישראל יחטאו, לעומת זאת, התוכחה בפרשת בחוקותי חלה גם כשחלק מהעם חוטא. לכן הקללות במשנה תורה נחשבות ל"קלות" יותר, כי כמעט לא יתכן מצב שכל בית ישראל יחטאו. אבל מהקללות בספר ויקרא יש לחשוש שיתקיימו גם אם רק חלק מהעם יסור מדרך התורה.

בספר "ילקוט מרגליות" מבאר כי התוכחה בספר דברים שנאמרה בלשון יחיד, רומזת על בית שני שנחרב משום שנאת חנם ולא הרגיש אדם בצער חבריו, וכל אחד הרי הוא כיחיד כיון שאינו חושב על חבריו ואינו מאוחד איתו אי אפשר להחשיבם יחד. לא כן התוכחה בספר ויקרא, שנאמרה בלשון רבים, שהיא כנגד בית ראשון, ונאמרה בלשון רבים, מפני שעיקר חטאם לא היה בעניינים שבין אדם לחבריו.

"והיה אם לא תשמע בקול ה' אלקיך" (כ"ה - ט"ו)

אברך פנה אל הגבאי בבית הכנסת "לדרמן" בבני ברק, וביקש עליה בשבת פרשת כי תבוא. יש לו "יארציט". השיבו הגבאי, שנוכח מאוחר, ישנם כמה בר מצוות, וכמה חיובים, ואין עליה פנויה. אמר, שמצידו מוכן הוא לעלות לקריאת התוכחה... אינו חושש, מקיים הוא בעלייתו מצוות כיבוד אב, שהגמ' בקידושין [ל"א:] אומרת מכבדו בחייו ומכבדו במותו, ו"שומר מצוה לא ידע דבר רע" [קהלת ח' - ה'], וידועים דברי ה"נודע ביהודה" [קמא, אבן העזר י'] שמותר לייבם אשה שמתו כל בעליה - "קטלנית", כי שומר מצוה לא ידע דבר רע.

אמר הגבאי: "נשאל את הרב". שאלו את רבי חיים קניבסקי, ואמר "בשום פנים ואופן", ולא העלוהו. לאחר התפילה נשאל: מדוע היה כה נחרץ, הרי זו באמת מצוות כיבוד אב, ואם הלה אינו חושש מדוע נחשוש עבורו. ענה: משום מעשה שהיה, וסיפר: אברך בן תורה נזכר בשעתו שיש לו יארציט אחר אביו, וכבר נקבעו כל העליות, והסכים לעלות לתוכחה, אמר שאינו מקפיד, ולא יקפידו עמו. שאלו את אבי (הסטייפלר) והסכים. כעבור זמן, הודיעוהו שדודו נפטר בארה"ב, ובהיותו ערירי, הוריש לו את כל הוננו. טס לארצות הברית והתברר שמדובר בנכסים רבים והשקעות מסועפות. זכה ליועצים מהימנים שהדריכוהו ועזרוהו להתמצא בסבך ולהשתלט על המבוכים העסקיים, נשאב לעולם העסקים ועשה בו חיל. העביר את משפחתו לבורו פארק, והיה לנגיד תומך תורה ביד רחבה. השיא צאצאיו בהרחבה והמשיכו לשקוד על שערי תורה בלא טרדה. לימים ביקר בארץ ונכנס אל אבי, מסר לו סכום כסף גדול לתמוך בלומדי תורה, והעיר שברוך השם לא ארע לו דבר מעלייתו לתוכחה. אדרבה, מצוות כיבוד אב עמדה לו והתעשר עושר רב.

שמע אבי וכל גופו הזדעזע, מה אתם מדברים! התוכחה לא השפיעה? הרי לפניה הייתם בן תורה ועכשיו אתם בעל הבית סוחר פשוט. לכן, סיכם ר' חיים, לא הסכמתי...

מעשה נוסף, בשכונת עזרת תורה בירושלים, לפני קריאת התורה בפרשת כי תבוא, ניגש אורח שהזדמן לבית הכנסת לגבאי, וביקש לעלות לתורה בעליית הקללות. הגבאי שנדהם למשמע הבקשה סירב, אך האורח התחנן לעלות, ביקש מאוד. כיון שהיהודי היה נראה שפוי לחלוטין, לבוש מכובד, נענה הגבאי לבקשתו והעלהו לתורה. לאחר התפילה שאלוהו, מדוע הוא כל כך התעקש לעלות. סיפר לשומעים את סיפורו: היה זה במלחמת העולם השנייה, היינו במחנה עבודה בהונגריה שלוש מאות יהודים. עבדנו עבודת פרך, אבל היתה לנו מידה של אוטונומיה במחנה, התפללנו במבנה שהוסב לבית כנסת. בבוקר אחת השבתות עברה השמועה במחנה שאין תפילה, לא שחרית ולא מוסף. היתה זו שבת בה קראו את הקללות, אף אחד מתושבי המחנה לא היה מוכן לעלות לקללות. אמרו, בכל השנים הרי זה סימן רע, על אחת כמה וכמה בימים של חושך וצלמוות. בימי שואה כל אחד ראה בעליה זו סכנה לחייו. אמרתי שאני מתנדב לעלות בעליה זו. כולם התאספו, התפללו תפילת שחרית ואני עליתי בעליית הקללות. מכל שלוש מאות היהודים שהיו במחנה, אני היחיד שנותרתי בחיים! מאז נדרתי שאני אעלה בכל פעם לקללות. מקיים אני את נדרי זה כבר שנים, והקב"ה ברכני בטוב.

"ישלח ה' בך את המארה את המהומה ואת המגוערת בכל משלח ידך אשר תעשה עד השמדך ועד אבדך מהר מפני רע מעלליך אשר עזבתני" (כ"ה - כ')
 'ישלח ה' - בכל קללה נזכר שם הוי"ה המורה על מידת הרחמים, וכן נאמר [תהלים ל"ד - כ'] 'רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו ה' - אף שהקללות במשנה תורה רבות ורעות מאלו שבפרשת בחוקותי, בכל זאת 'מכולם יצילנו ה' - בעל הרחמים. (ליקוטי בתר ליקוטי - ילקוט מאיש לרעהו)

"והיתה נבלתך למאכל לכל עוף השמים ולבהמות הארץ ואין מחריד" (כ"ה - כ"ו)

כתב בספר "צור המזר", בדרך כלל אין דרך הבהמות לאכול נבלות אלא רק עוף השמים אוכל נבלות, ועם כל זה "ואין מחריד" על מכה גדולה כזו לשוב אל ה' ולומר כי זאת המכה יתעלה על רוב עוונך.

"יככה ה' בשחין מצרים ובעפולים ובגרב ובחרס אשר לא תוכל להרפא" (כ"ה - כ"ז)

"גרב - שחין לח, ובחרס - שחין יבש כחרס". [רש"י]

הטעם שאי אפשר לרפאותם מבאר רבינו יצחק קארו זצ"ל (-דודו של מרן הב"י) בספרו "תולדות יצחק", לפי של'גרב' ול'חרס' צריכים תרופות הפכיות, שהרי ה'גרב' הוא שחין לח, וה'חרס' הוא שחין יבש, ומה שיועיל לזה יזיק לזה.

"אשה תארש ואיש אחר ישכבנה בית תבנה ולא תשב בו כרם תטע ולא תחללנו" (כ"ה - ל')

הגמ' בסוטה [מ"ז:] אומרת, תנו רבנן אשר בנה בית, אשר נטע כרם, אשר ארס אשה, למדה תורה דרך ארץ שייבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה, וכן בפרשת שופטים אצל החוזרים מעורכי המלחמה, הסדר הוא אחר ולמה כאן נהפך הסדר? ההסבר הוא, שגם זה בכלל הקללה, שבשעת התוכחה כשהשנים אינן כתיקונן, אין סדר ואין דרך ארץ, הכל משובש.

"שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו" (כ"ה - ל"א)

יש שואלים מה קללה היא זו, הלא דין ידוע שאסור לישראל לאכול משיחית גוי. אמנם שיטת ה"כסף משנה", וכן נקט ה"כרתי ופליתי", שאם הישראל עומד על גבו של הגוי ורואהו שוחט, מותר לו לאכול מן השחיטה. זה שחידש הפסוק, "שורך טבוח לעיניך", אפילו שתעמוד על גבו של הגוי, "לא תאכל ממנו", כי הגוי האויב יגזול אותך ממך לאוכלו לפניך.

ה"משך חכמה" אומר, "לעיניך" - כי אם אינו לעיניך, בלאו הכי אסור באכילה, רמז לבשר שנתעלם מן העין שאסור.

"שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו חמור גזול מלפניך" (כ"ה - ל"א)

כותב הש"ך, רמז הכתוב על שני המשיחים. "שורך טבוח לעיניך", זה משיח בן יוסף שיהרג במלחמה, שהרי יוסף נקרא "שור". "חמור גזול מלפניך", זה משיח בן דוד שיהיה "גזול מלפניך", שיהיה נסתר עד עת פקודה, כמו שמצינו שנאמר על המשיח "עני ורוכב על חמור".

"שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו חמור גזול מלפניך ולא ישוב לך צאנך נתנות לאיבך ואין לך מושיע" (כ"ה - ל"א)

יש לדייק בשינויי הלשונות שבפסוק. בשור כתוב: "ולא תאכל ממנו", בחמור כתיב: "ולא ישוב לך", ובצאן: "ואין לך מושיע". מבאר בספר "זרע שמשון", על פי מש"כ בגמ' [ב"ק עט.] לגבי הגונב ומוכר או שוחט שור ושה שצריך לשלם תשלומי ארבעה וחמשה, זהו דוקא אם קנאו הגנב מקודם,

אבל אם גנב וטבח ומכר ברשות (-בחצר) הבעלים, פטור. ולכן אמר בו: "שורך טבוח לעיניך", דהיינו, ברשותך, ולכן "ולא תאכל ממנו", כלומר, הריוח שהיה בא ממנו לא תאכל, שלא תוכל לתבוע מהם הפרעון של ארבעה וחמשה, משום שטבחוהו ברשותך ופטורים הם.

"חמור גזול מלפניך ולא ישוב לך", דקיימא לן [שם צד:] הגזלים שעשו תשובה והחזירו, אין מקבלים מהם, והמקבל מהם אין רוח חכמים נוחה הימנו (-כי אם יקשה עליהם להחזיר את כל הגזילות ימנעו ולא יעשו תשובה), ולכן אמר: "ולא ישוב לך" אף אם הגזלן יעשה תשובה.

"צאנך נתנות לאיבך ואין לך מושיע", גם יתפרש לפי דברי הגמ' [שם קיד.] שאם הגזלן הוא ישראל, אזי מסתמא הנגזל מתייאש (עי' רע"ב שם פ"י מ"ב), הואיל ובית דין של ישראל יאמרו לו: הבא עדים, הבא ראיה וטול, וכאן אין לו עדים, על כן הוא מתייאש, משא"כ אם הגזלן הוא נכרי אינו מתייאש, דדייני עכו"ם דנין בגאווה ובזרוע ובאומדן דעת בלא עדים ובלא ראיה, ולכן אין הנגזל מתייאש. ואמר הכתוב: "צאנך נתנות לאיבך" כלומר, אף על פי שתהינה ביד הגויים ולכאורה אתה לא אמור להתייאש, בכל זאת לא תוכל להוציא מהם בדיינים, וזהו: "ואין לך מושיע".

"שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו חמור גזול מלפניך ולא ישוב לך צאנך נתנות לאיבך ואין לך מושיע" (כ"ה - ל"א)

ידוע שכל הקללות יתחפכו לברכות אם נשמע בקול ה'. כיצד יתכן לפרש פסוק זה על דרך הברכה? החיד"א בספרו "נחל קדומים", מיישב זאת באופן נפלא: כשתקרא את הקללה הפוך - כפשוטו, כולה תהיה ברכה, דבפסוק נאמר כך: "שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו, חמור גזול מלפניך ולא ישוב לך, צאנך נתנות לאיבך ואין לך מושיע". והנה, אם נהפוך קללה זו ונקרא אותה הפוך כולה, היא ברכה. והיינו: מושיע לך, ואין לאיבך נתנות, צאנך לך ישוב, ולא מלפניך גזול חמור, ממנו תאכל, ולא לעיניך טבוח שורך (ה"ממנו תאכל" מוסב על השור ולא על החמור, כמובן).

ממשיך החיד"א ואומר, לגויים הקב"ה יתן את הקללות כמו שהן כתובות, אבל לישראל הקב"ה יתפכם לברכה וכו"ל.

ורמז דבר זה בפסוק בתהילים [קמ"ט - ז' - ט'] "לעשות נקמה בגויים תוכחות בלאומים וכו' לעשות בהם משפט כתוב הדר הוא לכל חסידיו". והיינו, שלגויים הקב"ה יעשה נקמה "לעשות בהם משפט כתוב" - להם הקב"ה יתן את הקללות איך שכתוב, אבל "הדר הוא לכל חסידיו" - "הדר" - בארמית זה לשון חזר, דהיינו שלעם ישראל שהם חסידיו של הקב"ה, הקב"ה יחזירם ויתפכם לטובה.

"והיית משוגע ממראה עיניך אשר תראה" (כ"ה - ל"ד)

שואל ה"קצות החושן", התורה כבר כתבה לעיל "יככה ה' בשגעון", ומה תוספת יש בקללה זו? ומתרץ, קללה זו היא תוספת על הייסורים, כי אדם שהשתגע, הוא עצמו לא מכיר בחסרונו ואינו מצטער על מעשיו והתנהגותו המוזרים, אבל קללה זו מדברת באדם צלול בדעתו, שנתון תחת שליטה של משוגע חסר דעת, שכופהו להשתטות כמוהו, שאז ייסוריו גדולים, כי הרי

בהיעלמותו, אלא "שחין רע אשר לא תוכל להרפא" בשום אופן, כי אם באמצעות שיפוח "מכף רגלך ועד קדקדך". וכן משמע מדברי התרגום יונתן שאמר 'אלהן תילקון ביה מפרסת רגליכון ועד מוקדא דרישיכון', שהוסיף תיבת 'אלהן' שהיא 'אלא', לומר שלא תוכל להירפא אלא באופן זה.

רבי יצחק קארו בספרו "תולדות יצחק" ביאר מדוע לא יוכל להירפא: "נראה לי, לפי מה שאמרו חכמי הרפואה, שהאבר שמתנועע תמיד קשה רפואתו, כנגד בריאה (- בַּרְיָאָה) וכיוצא בה, שהתרופה אינה נחה בו. ולפי שהברכיים והשוקיים מתנועעים בהתמדה, אמר 'אשר לא תוכל להרפא'".

"כרמים תטע ועבדת ויין לא תשתה ולא תאגור" (כ"ה - ל"ט)

בספר "קהלות יצחק" שואל, מדוע התורה לא כותבת "וענבים יהיו לך ויין לא תשתה כי תאכלנו התולעת", כמו שכתוב "זיתים יהיו לך וכו' ושמן לא תסוך"? ומדוע כתבה התורה "כרמים תטע ועבדת ויין לא תשתה"? ומתוך, לכאורה קשה עוד קושיה, לכאורה המילים "זיתים יהיו לך" הוא ענין של ברכה ובשורה טובה, ואנו בקללות עסוקים כאן? אלא צריך לומר, אכן, גם במילים "זיתים יהיו לך" יש קללה ולא ברכה, והדבר יובן על פי הגמ' במסכת הוריות [ג:] שאכילת זיתים משכחת לימוד של שבעים שנה, רמז לדבר "כי ישל זיתך" ר"ת ישכח לימודו. אם כן, נמצא ש"זיתים יהיו לך" אינו בשורה טובה, אלא ענין של קללה, כי כאמור, האוכלם משכח תלמודו. אמנם מבואר שם בגמ', שכשם שהזית משכח לימוד של שבעים שנה, כך שמן זית משיב לימוד של שבעים שנה. ועל פי זה מובן מדוע בענין היין לא כתוב "ענבים יהיו לך", שהרי זו ברכה, ואנו עוסקים בקללות, לכן כתוב "כרמים תטע ועבדת ויין לא תשתה ולא תאגור", כלומר, שהכרמים לא יהיו לענבים, ואף יין לא תוכל לאגור, מדוע? "כי תאכלנו התולעת". אבל לענין שמן אמרה התורה "זיתים יהיו לך", כי זו קללה שעל ידי אכילתם משכח תלמודו. ואם יאמר "אשתה שמן זית וישוב אלי אותו לימוד ששכחתי", על זה אומרת התורה "ושמן לא תסוך כי ישל זיתך", ולא יהיה כדאי לך לאצור את אותם הזיתים ולעשות מהם שמן.

"בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו בשבי" (כ"ה - מ"א)

שואל רבי נפתלי הכהן שווארץ זצ"ל גאב"ד מאד, לכאורה יכולה להיות קללה יותר גדולה שבניו ימותו. ותירץ אדם שמתו בניו באים לנחמו, אבל לא כן כשילכו בשבי דאין מקבלים תנחומים על החי, ואין קץ ותכלית לצער הוריהם.

"הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה" (כ"ה - מ"א)

גביר, כשהוא עולה לגדולה ומתעשר בין לילה, אין מתייחסים אליו באותה מידת דרך ארץ וכבוד שרוחשים למי שמגיע לעושרו בהדרגה. ולהיפך, גביר שיורד מנכסיו בבת אחת, מעורר אצל הבריות השתתפות בצער רבה יותר, וזוכה לעזרה רבה יותר ממי שיורד מנכסיו בהדרגה, לירידה מעין זו מתרגלים, ובשעה שמצבו מגיע לשפל המדרגה, כבר רואים אותו הבריות כקבצן מלידה. אומר ה"חתם סופר", זאת קללת התוכחה, "הגר אשר

הוא יודע את האמת שהוא אינו משוגע ורק כופים עליו להשתטות. זוהי הקללה שנוספה בפסוק "והיית משוגע ממראה עיניך", שיהיו מעשיך בשיגעון ובטירוף, אבל אתה עצמך תישאר שפוי לראות במו עיניך את רוע מעלליך.

"והיית משוגע ממראה עיניך אשר תראה" (כ"ה - ל"ד)

שואל רבי עקיבא איגר, מה הכוונה "מראה עיניך"? ומתוך, בתפילת אהבה רבה אומרים "והאר עינינו בתורתך", למי הכוונה, וכי אדם בור ועם הארץ שאינו לומד ואינו יודע ללמוד יכול לשקר לעצמו ולבקש שהקב"ה יאיר את עיניו בתורה, קרוא וכתוב אינו יודע ואיך יבקש הארת עיניים בתורה? ומתוך, "עינינו" הכוונה למנהיגי העם, שמצינו שנקראו עיניים, וכמו שכתוב [במדבר י' - ל"א] "והיית לנו לעיניים", והעם מתפלל עבורם שהקב"ה יאיר את עיניהם בתורה שלא תבוא תקלה על ידם. וא"כ, הפירוש כאן בפסוק "והיית משוגע ממראה עיניך אשר תראה", היינו, תהיה משוגע מזה שתראה את רמתם המוסרית והקלוקלת של מנהיגך. ואין לך קללה גדולה מזו, לראות בחרפה ובבזיון שימיטו על עם ישראל.

"והיית משוגע ממראה עיניך אשר תראה" (כ"ה - ל"ד)

דייק רבי יצחק מוילנא זצ"ל בספרו "בית יצחק", אלו שתי התיבות 'אשר תראה' נראין לכאורה כמיותרים, היה לו לכתוב 'והיית משוגע ממראה עיניך' ותו לא?

וביאר, ישנם שני מיני משוגעים, יש מין משוגע שהוא בלא דעת כלל, ועושה מעשה זרים ותעתועים, ואינו מבין כלל שהוא משוגע. ואף שבעברו היה בריא בנפשו, מ"מ אחרי שהשתגע אינו מבדיל כלל כי מעשיו משונים הם. אולם ישנו מין משוגע אחר, שהוא בדעת צלולה ובתבונה ככל אדם, רק ההכרח הביאו להשתגע ולעשות מעשים מוזרים, כדוד המלך אצל אכיש מלך גת. הנפק"מ בין ב' המינים - המין הראשון אינו מרגיש כלל בחוליו, ואינו מצטער על מעשיו, כי הוא כבהמה נדמה, רק אחרים שידעו והכירו אותו מלפנים לאיש חכם ונבון, הם יצערו על אסונו. אבל המין השני יודע היטב את מעשה סכלתו ומצטער מאוד על שהוכרח לעשות מעשי הוללות וסכלות נגד דעתו ושכלו. וזה כוונת הכתוב, 'והיית משוגע ממראה עיניך אשר תראה' - ר"ל אשר תראה ותכיר בעצמך במעשי השיגעון שלך, ותצטער מאוד עליהם, אך לא תוכל לעזור לעצמך מאומה, כי תהיה מוכרח לעשות זאת בכדי להציל את נפשך.

"יככה ה' בשחין רע על הברכיים ועל השוקיים אשר לא תוכל להרפא מכף רגלך ועד קדקדך" (כ"ה - ל"ה)

בנגעים יש שתי דרכים איך להיטהר, או שהצרעת עוזבת אותו כליל, או שפורחת הצרעת בכולו, שגם זה סימן טהרה: "כולו הפך לבן - טהור הוא" [ויקרא י"ג - י"ג].

לפי"ז מבאר ה"משך חכמה" את לשון הפסוק, "יככה ה' בשחין רע... אשר לא תוכל להירפא", היינו, השחין אשר תלקה בו לא יהא כזה אשר טהרתו

בקרבת יעלה עליך מעלה מעלה", הוא הזר, יהיה עליך מעלה מעלה, ייעשה לגביר בהדרגה, "ואתה תרד מטה מטה", מתרושש והולך ואין איש שם על לב.

"הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה" (כ"ה - מ"ג) כשאדם נמצא על גלגל ענק, הרי לאחר שיגיע לפסגה, יחל לרדת למטה, אבל הקב"ה רוצה שיהיה לו טוב, לכן, אומר ה"ענף יוסף" [ברכות ד:], לפני שמגיע לפסגה הקב"ה מחזיר את הגלגל מעט לאחור, על מנת שיוכל שוב פעם לעלות ולהגיע קרוב לפסגה. ואילו הרשע שהקב"ה רוצה להענישו, יורד מטה מטה, ולפני שמתחיל לעלות, לאחר שעבר את שיא הירידה, הקב"ה מחזיר את הגלגל לאחור, כך שהוא שוב נמצא בירידה.

ה"כתב סופר" מבאר, בברכה, כשאדם מתעשר יותר טוב כשהברכה אינה באה בבת אחת, כי אז לא תשלוט כל כך עין הרע, כי טבעם של אנשים בראותם שינוי במצבו של אדם מביטים עליו בעין רעה, ולכן אם הברכה תבא אליו אט אט, אנשים לא ישימו לב לזה ולא יתנו בו את עינם הרעה.

אבל בקללה - כשאדם יורד מנכסיו בפעם אחת, כולם מרחמים עליו, יותר מאם יורד לאט לאט מנכסיו - שאז רוב העולם אינם שמחים ליבם אליו ולצערו הגדול. וזה מה שכתב - 'הגר וגו' יעלה עליך מעלה מעלה' - שלא ישלוט בו עין הרע, כי הוא יעלה מעלה מעלה, לאט לאט תעלה קרנו והצלחתו תאיר לו פנים באופן שלא תשרה עליו עין הרע, אבל 'ואתה - תרד מטה מטה' - ולא בבת אחת, אלא מדחי אל דחי, כך לא יהיה לסובבך רחמנות עליך, כי לא יבחינו בירידתך מנכסיו.

"תחת אשר לא עבדת את ה' אלוֹקֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵב" (כ"ה - מ"ז)

החיד"א זצ"ל בספרו "חומות אנך" מביא בשם המקובל האלוֹקֶי מַהֲרַח ויטאל זצ"ל, שאמר לו האר"י ז"ל שזכה לידיעתו והשגתו הגדולה, בשביל השמחה שהיה שמוח בלימוד ובעשיית המצווה.

בספר "לקט יושר" מהגאון רבי יוסף ב"ר משה זצ"ל, שהביא הלכות ומנהגים מרבו בעל "תרומות הדשן", הביא טעם למנהג אשכנז שקבעו תחילת אמירת סליחות במוצאי שבת, וכתב: 'לעולם עומדים ביום ראשון, משום שהוא סמוך לשבת, ונוהג כל אדם ללמוד תורה בשבת, שהרי אין לו עסקים, ויש לו פנאי ללמוד. ושבת היא גם בת זוגה של התורה. ולכן טוב להתחיל מיד ביום ראשון, כי העם שמחים מחמת מצות התורה שהם לומדים בשבת, וגם מחמת עונג שבת, ואמרינן 'אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה של מצוה, לכן טוב להתפלל מתוך שמחה של מצוה;; עכ"ל.

שואל רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו "יערות דבש", האם בשביל זה שעבד את ה' ולא בשמחה מגיע לו עונש של תוכחה?

וביאר, אדם מישראל אשר נכשל ח"ו בחטא - ליבו דווה עליו ורוחו נכאה על כשלונו שלא יכול היה להתגבר על יצרו, ונתפתה ליפול בתהום העבירה, בסופו של דבר הוא מתחרט ועושה תשובה. אבל אדם שנכשל בחטא והוא שמח בזה, וליבו מלא עליונות - זהו שיא השחתה, כמו שהיה בעגל

שכתוב שם "וירא את העגל ומחולות וגו' וישלך מידיו את הלוחות וישבר אותם" - אם יש עגל - כשלון החטא, ועושים לו מחולות, זאת ירידה תהומית. וזאת כוונת הכתוב "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוֹקֶיךָ" - נכשלת בחטא ולא עבדת ה', ובמקום להצטער על זה - "בשמחה ובטוב לבב", אתה מלא שמחה ועליצות, לזה בא העונש המר.

בעלי המוסר המשיילו משל, בילד שהביא בסוף השנה תעודה, ובה היו ציונים נמוכים מאוד, ורק בזמרה הילד קיבל ציון טוב מאוד. כשראה זאת האב, העניק לו סמירת לחי חזקה. הבן בכה ושאל את אביו, מדוע כשראה את כל שאר הציונים הוא לא הגיב, ורק לאחר שראה את הציון המעולה בזמרה סטר לו? ענה לו האב, לא רק שלא למדת, עוד יש לך חשק לשיר? כך גם כאן, לא רק זאת שלא עבדתם את השם בכלל, עוד הייתם בשמחה!!!! ועל זה מגיע עונש.

בדרשת 'שבת שובה' תשע"ג, הטעים רבי צבי הכהן דוידוביץ שליט"א, רב קהל חסידים ברמות בית שמש את הנקודה [הופיע במוסף ש"ק יתד נאמן], וכה אמר: רבי משה פיינשטיין זצ"ל עמד על השאלה כיצד יתכן שבנים של יהודים שמסרו נפשם על שמירת שבת - בניסיונות האיומים שהיו באמריקה לפני מאה שנה יצאו מחללי שבת?! מידי יום שני היו מפטרים אותם מהעבודה בגין היעדרותם מהעבודה בשבת האחרונה (ואבטלה באמריקה של הימים ההם פירושה חרפת רעב!) ובכל זאת לא המשיכו בניהם בדרכם - למרות שלהם אפילו היה קל יותר!

הסביר ר' משה, היו שני סוגי 'זנים' של מוסרי נפש על קדושת השבת, אלו מהסוג הראשון היו שמחים עם השבת, ובסופה היו מכריזים: 'אה - ברוך השם! זכינו לשמור עוד שבת כאן באמריקה!!!!'

ואילו בני הזן השני היו מפליטים בשלוש סעודות "קרעכץ" (אנחה) שהיתה הולכת מסוף העולם ועד סופו 'אוי ווי! מי יודע אם לא יפטרו אותנו שוב ביום שני בגלל השבת!!!!'

הבנים של הסוג הראשון קלטו ששבת היא דבר שמח - ואילו הפרנסה היא בעיה שיש לפתור אותה. אבל בני הסוג השני קלטו שהשבת היא הדבר העצוב ביותר שקיים בעולם, החיים הם הפרנסה והשבת היא ה"בעיה" שיש לפתור אותה.

כאשר נקיים את המצוות בשמחה - נעביר לילדינו את המסר הכי חשוב בעולם! מסר שבלתי אפשר להעביר אותו במילים, אלא אך ורק ב...רגשות שמחה!!!!

התשובה לשאלת העולם בה פתחנו היא אם כן: הקללות באות מחמת חטא, העדר שמחה היא "זרז" עוצמתי לחטא, וממילא עלולים להגיע לכל הקללות ח"ו מחמת העדר שמחה.

מסופר על רבי אהרן קוטלר זצ"ל, ששאל פעם את אחד העסקנים שמאד תמך בבניית הישיבה בליקווד ובביסוסה - מגדולי אנשי העסקים ביהדות ארצות הברית ונדבן נכבד מאד: 'ומה עם התורה שלך?'

שמע זאת הגביר והחוויר. הוא תמה מאד על רבי אהרן ושאל: 'הלא אני תומך גדול, וידוע ששכרו של זבולון היה על התמיכה בתורתו של יששכר, אם כן למה מתכוון רבינו בשאלה - מה עם התורה שלי'?

השיבו רבי אהרן: 'שמע נא, לעולם הבא אכן יש לך חלק עצום, הלא אתה מחזיק תורה גדול ואפשר רק לקנאות בחלקך. אבל מה עם העולם הזה? הרי צריך גם קצת עולם הזה!'

ושוב הגביר לא הבין את כוונת רבי אהרן. פניו התמהוות דרשו הסבר, וראש הישיבה הסביר: 'בוא לישיבה, שב ולמד איתנו קצת, תהיה לך הנאה של העולם הזה. הרי כל היום אתה רץ ועסוק בעסקיך ובענייני הישיבה, ואיך מניח לעצמך לשמוח קצת. ללא תורה בעולם הזה, מה הנאה יש לך? איזו שמחה היא שמחתך... אתה מפסיד את השמחה מכל רגע של לימוד!'

הנה לפנינו עצה גדולה, כיצד להגיע לעבודת ה' בשמחה - על ידי לימוד דברי התורה הקדושה. "פקודי ה' ישרים משמחי לב".

רבי דוד פוברסקי מבאר, אם אדם לא עובד את הקב"ה בשמחה, אין זאת אלא משום שיש לו שמחות אחרות, מדברים שהוא חומד ומצפה להם ורואה בהם "עיקר", והם הנותנים לו את השמחה, ועל כן מגיע שייענשו, כאשר הוא לא רואה את העיקר בעבודת השי"ת ובקיום מצוותיו ואין שמחתו מעבודת ה' ומפקודי ה' הישרים הנחמדים מזהב ומתוקים מדבש.

אחד מהחסידים הגיע לרבו, ואותו חסיד היה קפדן ונרגן ובעל מרה שחורה. פעם הגיע לרבו במוצאי שבת, וסיפר שאירעה לו תקלה בדרך והיה מוכרח להישאר בדרך. אמר לו רבו, שבת מכנסת אורחים גדולה מאוד, כשחל ראש חודש בשבת, שבת מקבל את האורח ונותנת לו את המפטיר והמוסף. חל יו"ט בשבת, נותנת לו את כל התפילות וגם הקריאה בספר תורה. חל יום כיפור בשבת, נותנת לו את הסעודות וצמה איתו. אבל אם חל תשעה באב בשבת, היא לא נותנת לו כלום ודוחה אותו ליום ראשון, כי אורח בעל מרה שחורה, אין שבת רוצה לקבל, מוטב שיבוא אחרי שבת.

בהקדמה לספר "ברכת שמואל" [ח"ב] מסופר, פעם אמר הגרב"ד ליבוביץ זצ"ל סברא בשם רעק"א, ובנו הסתפק מיד איזה ספק לפי הסברא ההיא, וגער בו אביו ולא רצה לשמוע את דבריו, על שלא שהה מעט להראות השמחה וההתפעלות בשמעו סברא עמוקה מיוחדת כזו, ואמר אז: 'כי מי שאינו רוקד משמחה בשמעו סברא כזו, אינו אדם'...

"תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה" (כ"ה - מ"ז)

הנביא ישעיהו [נ"ה - י"ב] אומר "כי בשמחה תצאו", אומר רבי יחזקאל מקוממיר, על ידי השמחה יוצאים מכל המצוקות והצרות שבעולם, וניצולים מכל דבר רע.

בא יהודי לפני ה"ישמח ישראל" מאלכסנדר, והתלונן על הלחץ ועל הדחק, אין פרנסה והילדים הגיעו לפרקם ומאין אשיג נדוניה עבורם. ה"ה בשמחה, תבע הרבי. ומה יעזור שאשמח? שאל. ענה הרבי: "כי בשמחה תצאו", ע"י

השמחה אפשר לצאת מכל הצרות. איך אהיה בשמחה והצרות מכל עבר? שאל החסיד. אמר לו הרבי, מה לא עושים בשביל הפרנסה...

"תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב" (כ"ה - מ"ז)

פסוק זה מלמדנו כמה צריך לקיים את המצוות בשמחה. וכתוצאה מכך עלינו להקפיד שקיום המצוות לא יהפך להיות לנו לעול, דוגמא למצווה שאנו רואים בה כעול ללא תשומת לב, כותב רבי מאיר מונק בספרו "דרכי נועם", היא ברכת המזון, כמה פעמים אנחנו לא נוטלים ידיים כדי לא לברך ברכת המזון, כלומר, ברכת המזון נחשבת כעול, איה השמחה?

הרב עזריאל מאובר ממחיש בדוגמא יום יומית, בזמננו כל העולם שומר על משקל, נשקלים שוב ושוב, מודדים כמויות אוכל, בודקים קלוריות, מצמצמים ארוחות ומדללים את מגוון המוצרים, אבל כל זה לא מוסיף שמחה, כדי שיהיה אפשר לברך ברכת המזון "בשמחה ובטוב לבב", צריך לאכול פרוסה בשיעור כזית, והרי התנאי של קיום המצווה "בשמחה ובטוב לבב" הוא חלק בלתי נפרד מן המצווה.

סיפר רבי **יעקב קמינצקי**, פעם נסע עם אדם חילוני שלא ידע אפילו "שמע ישראל", אבל פסוק אחד הוא כן זוכר "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל", וכך הוא סיפר: הייתי במחנות ההשמדה ועברתי שבעה מדורי גיהנום. היה איתנו אדם צדיק חלש עד מאוד, שמפקד המחנה התעלל בו והעביד אותו בפרך, בנשיאת משאות הלך ושוב ללא שום תועלת. שמענו איך הוא אומר לעצמו כל הזמן "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך וכו'", ופסוק זה נכנס לראשי ולא אוכל לשכוח את זה. לשאלת הרב מי היה האיש, אמר לו, **הרבי מקלוויזנבורג**, וזה היה אחרי שכבר עבר שבעה מדורי גיהנום ואיבד את אשתו ואחד עשר ילדיו לעיניו, ואותו צדיק הצדיק עליו את הדין, שכל מה שקורה לו כי לא עבד את ה' בשמחה.

"תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל" (כ"ה - מ"ז)

בתפילת השבת מזכירים פעמים רבות את ענין השמחה, בתפילת שחרית אומרים, "ישמח משה" "ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג", ובזמירות שבת שישדוהו הקדמונים כתוב "מנוחה ושמחה אור ליהודים", כמעט בכל זמר לשבת מוזכרת השמחה. מפרש הטור [סימן רפ"א], "ישמח משה", כשהיו אבותינו במצרים וראה משה כובד השיעבוד שהכבידו עליהם, ביקש מפרעה שיתן להם יום אחד בשבוע שינוחו בו, ונתנו לו, ובחר ביום השביעי. וכאשר נצטוו על יום השבת, שמח משה שבחר בו, וזהו "ישמח משה במתנת חלקו".

כותב ה"בית יוסף", מה שכתוב "ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג", פירש רבי **אביגדור כהן** צדק, שישמחו על מה שכתוב "וביום שמחתכם ובמועדיכם" [במדבר י' - י'], ואמרו "וביום שמחתכם" זה שבת, ויש לומר, שעל זה סמכו לומר "ו"ישמחו בך ישראל מקדשי שמך". נמצאו למדים לפי הבית יוסף בשם חז"ל, שיש מצווה לשמוח בשבת.

כידוע, נשא אשה כשהוא בן שש עשרה, ומהגמ' קידושין [כ"ט:] אנו רואים שכך היתה דעתו, שצריך אדם לשאת אשה בעודו צעיר, לכן הוא הסביר "בחסר כל" - בלא אשה. רב ששת שהיה עיוור ונצרך למישהו שיוליך אותו, לכן הסביר "בחסר כל" - בלא שמש. רב נחמן שאמר בקידושין [ל"ג:] "אי לא תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא", פירש "בחסר כל" בלא דעת, בלא דעת ובלא תורה.

בעת שהגרמנים כבשו את פולין במלחמת העולם השנייה, לא היססו בעת הכיבוש לחמוס ולשדוד את שארית מטלטליהם העלובים, או את מלאי מזונותיהם של אזרחים מסכנים - בעיקר יהודים. בהיכנסם לכל עיר פרצו את החנויות והבתים, חטפו בזרוע מצרכי אוכל וחפצים, או רהיטים מכל הבא ליד, הסתערו בחימה שפוכה על בתי חרושת ומחסנים של חומרי גלם, לבוזו ולהחרים הכל, עד שהשאירו את קרבותיהם חדלי הישע - מרוששים לחלוטין.

סיפר ה"בית ישראל" שנוכח ההתנפלויות והביזה של חיל הכיבוש, התבטא אביו ה"אמרי אמת", דהנה מתקיים לעינינו מה שכתוב בתוכחה 'ועבדת את אויבך אשר ישלחנו ה' כך ברעב ובצמא ובעירם ובחסר כל', וקשה שלכאורה איזה חידוש יש בפסוק זה, אשר לא נכלל בדברים הקשים שבתוכחה עד כה? ותירץ, כפי שפירש בספר "בינה לעיתים" (דרוש כ"ו), שהאויב אשר יבוא עליך - הוא עצמו יהיה שרוי ברעב ובצמא ויסבול מעירום ומחסור כל, כדוגמת הגרמנים עכשיו, עד שתיכף בבואו - יתנפל ויחטוף כל מה שתשיג ידו.

"ואכלת פרי בטןך בשר בניך ובנותיך" (כ"ח - ג')
קללה היא להורים, שיהיו נצרכים לשולחן בניהם.

"ואכלת פרי בטןך בשר בניך ובנותיך" (כ"ח - ג')
כותב ה"חזון איש": קללה זו אינה תוצאה טבעית של הרעב והמצור שיהיו נתונים בו, מכח הקללות הקודמות, שכן תופעה קיצונית כזאת, אף כי מתוך מצוקה קשה, לא יכולה להתרחש באופן טבעי, אלא קללה היא בפני עצמה שבעת צר ומצוק ינטל מהם הרגש האנושי החזק ביותר, ויהפכו כחיות טרף, וזהו העונש הגדול ביותר.

"והפלה ה' את מכתיך" (כ"ח - ג')

הגמ' בשבת [קל"ח:] אומרת: אמר רב, עתידה תורה שתשתכח מישראל, שנאמר "והפלה ה' את מכתיך", הפלאה זו איני יודע מהו, כשהוא אומר "לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא", הוי אומר הפלאה זו תורה. שואל הרבי מסאטמר, מהו ההקדמה - הפלאה זו איני יודע מהו, והרי בכל דרשות חז"ל קודם שמגלים הם לנו ביאור ודרשת המקראות, אנחנו לא יודעים כוונתם, ולא מצינו במקומות אחרים שהשתמשו חז"ל בהקדמה מעין זו "איני יודע"? ומתיר, משונה מכה זו של שכחת התורה משאר מכות הכתובות בתוכחה, כי הרי בכל המכות, כמו שחפת, קדחת וכו', לאחר

כתב הרמב"ם [הלכות שבת פ"ל]: 'מדיני עונג שבת לכבד ולענג השבת במאכל במשתה וכסות נקיה, לאכול בשר ולשתות יין, לתקן תבשיל שמן ביותר, ומשקה מבושם לשבת, הכל לפי ממונו של אדם, וכל המרבה בהוצאת שבת ובתיקון מאכלים רבים וטובים, הרי זה משובח. ואמרו חז"ל שנענשו ישראל בתוכחה לפי שלא ענגו את השבת'.

הגר"א מוילנא זצ"ל הביא רמז לדבר בכתוב זה, 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל', כשניטול האותיות שתחת 'אשר' - שאחריהם, נמצא - תחת א' - ב', תחת ש' - ת', ותחת ר' - ש', היינו אותיות 'שבת'. וזהו 'תחת אשר', שהאותיות שהן תחת 'אשר', דהיינו 'שבת', 'לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל' - לא כבדתם את שבת קדש בשמחה ובטוב לבב, כי מצות עונג שבת מקרבת את הגאולה.

"תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל" (כ"ח - מ"ו)
יש להבין איך יתכן שיהיה לאדם את הכל ועדיין לא יעבוד את הקב"ה בשמחה, מבאר ה"באר משה" מאו"רוב זצ"ל התשובה לזה היא אין זה אלא מ'רוב כל', שהחליף בין 'רוב' ובין 'כל'. וכפי שמצאנו ההבדל בין 'יעקב לעשיו', שיעקב אמר 'יש לי כל' [בראשית ל"ג - י"א], יש לו כל צרכו ואינו חסר מאומה, ואילו עשיו אמר 'יש לי רב' [שם פס' ט], הרבה אך לעולם לא די. כל כמה שיש לו, עדיין הוא רוצה עוד. על זה באה התוכחה כאן, שכל הצרות באו תחת אשר לא עבדת בשמחה ובהסתפקות בחלקך, ובחרת להיות 'רוב', ולא כמידת יעקב שהיא 'כל'.

"ונתן על ברזל על צוארך" (כ"ח - מ"ח)

בירושלמי בשבת [פ"ד] אומר רבי אליעזר ש"עול ברזל"? זה "רעיון". ומהו אותו "רעיון"? מבאר רבי אליהו הכהן האיתמרי זצ"ל בעל "שבט מוסר" בספרו "אגדות אליהו" שהכוונה למה שקרוי כיום "מחשבות טורדניות" שהן סוג של "כפיתיות" וזה לשונו: "וסיפר לי תלמיד חכם אחד שנחלה מחולי הרעיון, והוא חולי קשה עד מאוד, שאינו מניחו לא לאכול ולא לישון, ולא לראות שום דבר שבעולם, ומאס בקול שירים ושירות, ומאס כל דבר שבעולם מחמת שעומד כמשועמם טרוד ברעיונות בלי הפסק רגע". ואף על פי שישתדל להוציא הרעיון מליבו, אינו יכול. אדרבה - יותר ויותר משתקע בהן עד שמביא לאדם שידבק עורו לעצמותיו. ועשו לו הרופאים כל תרופות שבעולם ולא עלתה ארוכה למחלתו, כי אם במה שלימד לו כפרי אחד - וכן עשה ונתרפא". "...וכפירוש זה יובנו דברי רבותינו זיכרונם לברכה, "ונתן על ברזל על צוארך" - זה רעיון". שבוודאי עול ברזל הוא, כיון שאינו מניח לאדם לראות בשום דבר בעולם, ולמאוס בכל דבר, אין עוד קשה מזה כעול של ברזל על הצואר, שמואס האדם בכל חמדה, ואין מחשבתו בהתמדה כי אם בהצלה מהעול שבצוארו".

"ברעב ובצמא בעירם ובחסר כל" (כ"ח - מ"ח)

הגמ' בנדרים [מ"א.] אומרת, רב חסדא אמר בלא אשה, רב ששת אמר בלא שמש, רב נחמן אמר בלא דעת. כל אחד דרש על פי ניסיונו: רב חסדא

בשם ה"נודע ביהודה" מבארים, בכל החומשים ישנה מיתת צדיקים, בבראשית, מיתת האבות וכו', אדם הראשון ונח. בשמות, יוסף ואחיו. בויקרא, מיתת נדב ואביהוא. במדבר, מיתת אהרן. אבל בספר דברים עדיין לא נכתבה בכלל מיתת צדיקים, שהרי מיתת משה נכתבה אחר כך, לכן כתוב "אשר לא כתוב בספר התורה הזאת", שזהו מיתת צדיקים.

כשהחלו הנאצים ימ"ש בהריגה המונית של יהודים בעיר שידלובה, עמד הגאון רבי מרדכי פוגרמנסקי ודרש בפני תלמידי ישיבת טעלז שהיו באותו זמן בעיר, כשהוא מזכיר את הפסוק שלפנינו, ושאל, הלא בפסוק זה כלולות כל הקללות, הצרות והמכות, וא"כ מה ההבדל בין מכות אלו למכות שכתובות לפני זה בפרשה? ותרין, ישנם שתי סוגי מכות, "מכות הכתובות בתורה" ו"מכות שאינן כתובות בתורה". מה שלא כתוב בתורה, הן מכות הנוגעות לעצם קיומו של עם ישראל, ולכן אינן יכולות להתקיים, כי הקב"ה כבר הבטיח שכלל ישראל לעולם אינם כלים, כמו שדרשו מהפסוק [דברים ל"ב - כג] "חצי אכלה בס - חצי כלים והם אינם כלים". לפעמים מכים הגויים את עם ישראל במכות שאינן כתובות בתורה, שכן הן נוגעות לקיומו של עם ישראל, ועל כן אינן מגדר התורה, ובזה הגויים לא יצליחו, ואדרבה, זו תהיה תחילת נפילתם.

באחד המגנינים שהתפלל הרבי מסאטמר, לאחר תפילת שמו"ע, דפק הגבאי שיגידו קדיש ולא יאמרו תחנון. שאל אותו האדמו"ר, מי בעל הברית או מי החתן? ענה לו הגבאי שיש היום יארצייט למישהו גדול. אמר לו הרבי, עכשיו אני מבין מה הפירוש "מכה אשר לא כתובה בתורה", כי בכל פעם שהגבאי דופק על השולחן לפרסם שלא יאמרו תחנון, זה בדברים שמוזכרים בשו"ע, אבל שלא לומר תחנון ביום היארצייט של צדיקים, ועוד דופקים על השולחן, וזהו מכה אשר לא כתובה בתורה.

רבי שלמה זלמן אויערבאך, דעתו לא היתה נוחה מהמנהג לא לומר תחנון בז' באדר, יום פטירת משה רבנו, וכך אמר, מילא מיתת צדיקים שקרו אחרי שהשו"ע נכתב, איני יודע, אבל משה רבנו נפטר לפני בעל השו"ע, ואם הוא לא מביא שלא לומר תחנון, אנחנו לא יכולים להמציא מליבנו.

"וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת" (כ"ה - ס"א)

הקללות הכתובות מכוונות למי שאינם מקיימים את המצוות הכתובות, וה"מכה אשר לא כתוב", לאלה שמוסיפים "מצוות" משלהם, שאינן כתובות, "את פלוני מצוה לרדוף, את אלמוני מצוה ללמד לקח".

"והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש ה' עליכם להאביד אתכם וכו'" (כ"ה - ס"א)

אנו אומרים בשיר של יום שני [תהילים מ"ח - ט] "כאשר שמענו כן ראינו", כותב ה"אבן עזרא", פי' הפסוק, "כאשר שמענו" ההבטחה "כאשר שש ה' עליכם להיטיב לכם", רק שמענו כי לא זכינו לראותה בהתגשמותה, אבל "כן ראינו"

שבאה המכה, כולם מרגישים בה, אבל מכה זו של שכחת התורה שבאה ע"י עיוורון העיניים ואבדן הדעת ודרך האמת, כשמגיעה המכה לא מרגישים בה בכלל, ולא מרגישים בחסרונה ובאובדנה. וא"כ, זה הפשט במדרש, "הפלאה זו איני יודע מהו", עד כדי כך קשה מכה זו של שכחת התורה, עד שלא מרגישים בה ואין יודעים מה היא.

"והפלה ה' את מכותיך ואת מכות זרעך מכות גדולות ונאמנות וחלים רעים ונאמנים" (כ"ה - נ"ט)

מה הפירוש חלים רעים ונאמנים? למי הם נאמנים? הגמ' במסכת עבודה זרה [נ"ה]. אומרת, אמר לו זונין (שם של אדם) לרבי עקיבא, שנינו יודעים שעבודה זרה אין בה ממש, אבל הרי רואים אנשים שהולכים לשם כשהם שבורים וחולים, וחוזרים משם בריאים. ענה לו רבי עקיבא, אמושול לך משל למה הדבר דומה? לאדם נאמן שהיה בעיר, וכל בני עירו היו מפקידים אצלו בלי עדים, רק אדם אחד היה מקפיד להפקיד בנוכחות עדים. פעם אחת שכח והפקיד בלי עדים, אמרה לו אשתו, "בוא ונכפרנו". אמר לה, "מפני ששומטה זה עשה שלא כהוגן, אנו נאבד את אמונתנו?" כך ייסורין, בשעה שמשגרין אותם על אדם, משביעים אותם שלא תלכו אלא ביום פלוני, ולא תצאו אלא ביום פלוני ובשעה פלונית וע"י אדם פלוני וע"י סם פלוני. כיון שהגיע זמנם לצאת, הלך החולה לבית עבודה זרה, אמרו הייסורין, דין הוא שלא נצא, אבל חוזרים ואומרים לעצמם, וכי מפני ששומטה זה עושה שלא כהוגן, אנו נאבד את שבעתינו? והיינו דאמר רבי יוחנן, מה שכתוב "וחלים רעים ונאמנים"? רעים בשליחותם ונאמנים בשבועתם.

"גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלה ה' עליך" (כ"ה - ס"א)

"זו מיתת צדיקים". [איכה רבתי א' - ל"ז ומדרש אלה אוכרה]

הקשו המפרשים, מהו הרמז לכך בלשון הפסוק? מתרין רבי פנחס יצחק כץ זצ"ל אב"ד פולדא, לעיל כתוב "ככה ה' בשחין מצרים ובעפולים", אך הקרי הוא ובטחורים, ופירש הרד"ק: 'טחורים - לשון חורים, שניקבו מעין בחולי המעיים' (ברד"ק לפנינו לא נמצא לשון זה). והנה אמרו חז"ל [כתובות ק"ג:] 'מות מחולי מעיים - סימן יפה לו, מפני שרובם של צדיקים מיתתן בחולי מעיים'. ועתה, זו כוונת הפסוק: 'גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת', דהיינו ישנה מחלה ש'אינה כתובה' - שהיא אינה מופיעה ב'כתוב' אלא רק ב'קרי', ומה? מבאר המדרש 'זו מיתת צדיקים', שמתים מחולי מעיים, ודברי פי חכם חן.

רבי מאיר ליהמן זצ"ל אב"ד מיינץ תירץ קושיה זו, שלאחר מיתת צדיקים וגדולי תורה, משתררת מבוכה רבה בבירור הלכה למעשה המתעוררות עם הזמן, שעתה אין מי שיברר אותם ויעמיד ההלכה על בוריה. וזהו 'כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה' - בפירוש, אלא שצריך לדרוש ולברר את הדברים מתוך התורה שכתב ומה שמסרו לנו חז"ל בתורה שבעל פה, על ידי דמיון מילתא למילתא. מכה זו היא 'מיתת צדיקים', כי אם הם היו עדיין בחיים, אזי אף את מה ש'לא כתוב בספר התורה הזאת' היו יכולים לברר על ידם את ההלכה.

העונש "כן ישיש ה' עליכם להאביד אתכם", ראינו במו עינינו. ובכל מצב, נאמנים אנו ומכריזים "כי זה אלקים אלקינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות".

רבי יוסף שאול נתנון זצ"ל ביאר בספרו "דברי שאול" כוונת הכתוב, יש הבדל בין אב המכה את בנו ולבין אדון המכה את עבדו, האדון יוכל להיות שיכה על דרך נקמה, מה שאין כן האב שאינו מכה רק למען יישר הבן דרכו. ואם כן - כל שכן בהקב"ה, כי בו לא יתכן שום כוונת רעות, כי הוא ודאי רק לטובתנו מתכוון. וזה שאמר 'כאשר שש וגו' להיטיב' - שבוודאי כוונתו אינה אלא רק לטובתכם. 'כן ישיש' - היינו שעל האופן הזה מכה ה' אתכם - ולא לנקמה, אלא רק לטובתכם כדי שתשובו בתשובה שלימה.

"והפיצ' ה' בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ וכו' והשיבך ה' מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה" (כ"ה - ס"ד - ס"ה)

הרמב"ם בהלכות מלכים [פ"ה - ה"ז] פוסק, ומותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים וכו', בשלושה מקומות הזהירה התורה שלא לשוב למצרים, "לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד" [דברים י"ז - ט"ז], "לא תוסיף עוד לראותה", "לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם". שאלו הפוסקים, הרי רואים אנו כי גדולים וצדיקים גרו במצרים, וגם הרמב"ם בעצמו גר במצרים, ולכאורה על מה שמכו אותם גדולים? וכתבו לתרץ על פי דברי ה"יראים" האומר, שכל האיסור החזרה למצרים, הוא רק "בדרך הזה", היינו מארץ ישראל לארץ מצרים, אבל משאר הארצות מותר. אבל הרדב"ז הקשה על תירוץ זה, בשלמא לפי הפסוק הראשון שמתנה את האיסור דווקא "בדרך הזה", אבל בפסוקים האחרים כתוב איסור מוחלט בלי תנאי?

אבל הנכון, כותב הרבי מסאטמר, כמו שכתב הריטב"א במסכת יומא [ל"ח], שכל האיסור לחזור למצרים, זה רק בזמן שישראל שרויים על אדמתם, אבל בזמן הזה שנגזר עלינו להיות נידחים בכל קצווי הארץ, אין הבדל בין מצרים לבין כל מקום אחר. ומביא הרבי מסאטמר ראיה לריטב"א מהפסוקים אצלנו, שכתוב אצלנו "והפיצ' ה' בכל העמים וכו' והשיבך ה' מצרים באניות אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה", לכאורה הרי מצוות התורה נצחיות הן ולא ישתנו לעולם, א"כ הכיצד יתכן שהקב"ה עצמו יגרום לכך שנעבור על מה שציוונו? מכאן ראיה לדברי הריטב"א, שכל הציווי אינו אלא בזמן ששרויים ישראל על אדמתם, אך מאחר שנגזר עלינו "והפיצ' ה' בכל העמים", שוב אין איסור מיוחד על מצרים, ולפיכך "והשיבך ה' מצרים".

ה"חתם סופר" אומר, מה שהתורה מדגישה כי ישובו למצרים באניות, כי הרי כשהם יצאו ממצרים נקרע להם הים, והם עברו בתוך הים ביבשה, ולא היו זקוקים לאניות.

"ובגוים ההם לא תרגיע" (כ"ה - ס"ה)

כתוב במשנה באבות [ז' - ב'] "הוי מתפלל בשלומה של מלכות", מבאר הרבי מוקצק כי בזמן שהמלכות של גוים טרודים בשלום, יש להתפלל שלא יגזרו

"והשיבך ה' מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה" (כ"ה - ס"ה)

שואל ה"דעת זקנים" מבעלי התוספות, מה המיוחד כאן באניות, וכי אם יוכלו בכלי אחר לא תהיה בעיה? וכתב שאם ישובו ברגליהם יחזרו רק הגדולים שיש להם כח ללכת ברגליהם אבל הקטנים לא יוכלו ללכת, אבל באניות כולם יוכלו לחזור.

רבי שמואל דוד וואלקין מתרץ, לכישוף אין שליטה במים, והגמ' בסנהדרין [ס"ז:] מספרת שזעירי הזדמן לאלכסנדריה של מצרים, וקנה שם חמור, וכשבא להשקות את החמור במים, נהפך ללוח עץ, ורש"י מפרש שם

רבי נתן גשטטנער זצ"ל בספרו **"להורות נתן"** מתרין, שמלה יתכן שאינה שלו אלא שהוא שואל מחבירו, וע"כ נקט לשון רבים. אבל בנעל הלא אמרו חז"ל [שבת קכ"ט]. 'לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו ויקח מנעלים לרגליו', ואם כן אם יש לו בגד בהכרח שיש לו נעלים, דאם לא כן - מנעל קודם לבגד, כדמצינו בגמ' [סנהדרין כ']. בתלמידים, שכמה מהם לבשו בגד אחד מוחמת עוניים ועסקו בתורה.

רבי חיים קניבסקי בספרו **"טעמא דקרא"** כתב דיש מכאן רמז למה שכתב בספר חסידים (תכד) שאין ללבוש נעליים של מת, אבל שאר מלבושי המת אין קפידא, ולפ"ז מובן שבגד אחד שייך שיהיה לכמה אנשים, שלאחר מיתת הראשון ילבש השני, אבל נעליים שאין ללבוש נעליים של מת, לא משכחת לך שישתמשו בנעליים כמה אנשים, ולכן כתוב בלשון יחיד.

עוד יש לתרין ע"פ מש"כ בשו"ת **"רב פעלים"** [ח"ד תשו' י"ג] לענין החלפת בגדים לכבוד שבת, שאף שיש להחליף את הבגדים לכבוד שבת [כמש"כ השו"ע סימן רס"ב סעיף ב'], מעיקר הדין נעליים לאו בכלל המלבושים, ואין צריך להחליף הנעליים לכבוד שבת ע"ש, והביא ראיה מכך שמלבד ברכת 'מלביש ערומים' יש ברכה מיוחדת על הנעליים, ומוכח שהנעליים לאו בכלל מלבוש [אמנם בדינים והנהגות למרן החזון איש זצ"ל מובא שהחזו"א היה מחליף גם את הנעליים]

"נעלך לא בלתה" (כ"ט - ד')
בפרשת עקב [וי' - ד'] כתוב **"רגלך לא בצקה"** משמע שהיו ללא נעליים, ומדוע השינוי בין הפסוקים. וההסבר, אלו שיצאו ממצרים, היו עם נעליים והיו גדלים עמהם, ועליהם נאמר **"נעלך"**, ואלו שנולדו במדבר, היו בלי נעליים, ועליהם כתוב **"רגלך לא בצקה"**.

שהחמור נוצר מכישוף, ונעלם ברגע שנגע במים, שכן כל מיני מכשפות נבדקין על ידי מים חיים ונימוחין. לפי"ז מובן, בני ישראל לא יחשבו שאם הקב"ה יתרגז עליהם יחזירם למצרים, יש להם עצה להסתתר ע"י כשפים ויוכלו להינצל, וכמו שכתוב בגמ' שם, מדוע נקראים כשפים? שמכחישים פמליא של מעלה. אבל אם יוכלו למצרים באניות השטות במים, שם הכישוף לא עובד.

"והתמכרתם שם לאיבך לעבדים" (כ"ה - ס"ה)
תימכרו לאויבים כאלה, שהם בעצמם **"עבדים"**, והמה כידוע השליטים הגרועים ביותר - **"תחת עבד כי ימלוך"** [משלי ל' כ"ב].

"לא בלו שלמותיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך" (כ"ט - ד')
הקשו המפרשים מדוע בשמלות אמר בלשון רבים - **"שלמותיכם"**, ובנעל אמר לשון יחיד - **"נעלך"**? ובספר אילת השחר הוסיף להעיר, שכמו כן מצינו בברכות השחר. שברכת **"מלביש ערומים"** נתקנה בלשון רבים, ומאידך ברכת **"שעשה לי כל צרכי"** שהיא ברכה על המנעלים נתקנה בלשון יחיד, וביאר שלגבי מלבוש. בגד אחד יכול להתאים לכמה אנשים, ואפילו שאחד יותר גדול ואחד יותר קטן, מכ"מ זה מתאים להם, משא"כ נעל אם זה גדול ממידת הרגל היא תשטט מהרגל, ואם היא קטנה ממידת הרגל, לא תוכל הרגל להיכנס בה ולכן על המלבוש נאמר בלשון רבים, ועל הנעל היא מיוחדת לאדם ולכן אומרים בלשון יחיד **"כל צרכי"**.

מבאר **רבי שמשון רפאל הירש**. בגד בלוי הוא נראה לעין כל, משא"כ בליית הנעלים בתחילה מרגיש בזה רק מי שנועל אותם, ולכן לגבי הלבוש מתאים לכתוב בלשון רבים כי רבים רואים זאת, משא"כ לגבי המנעל שרק הנועל מרגיש בזה.

לקבלת הגליון בדואר אלקטרוני יש לשלוח

בקשה לכתובת

mideshenb@gmail.com